

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI BARIŞ VE BÖLGESEL İSTİKRAR
UNSURU OLARAK TÜRKİYE VE TÜRK SİLAHLI
KUVVETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
HAKAN DURMAZPINAR

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Naci DOĞAN

MUĞLA
2006

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI BARIŞ VE BÖLGESEL İSTİKRAR
UNSURU OLARAK TÜRKİYE VE TÜRK SİLAHLI
KUVVETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
HAKAN DURMAZPINAR

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Naci DOĞAN

MUĞLA
2006

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI BARIŞ VE BÖLGESEL İSTİKRAR
UNSURU OLARAK TÜRKİYE VE TÜRK SİLAHLI
KUVVETLERİ

HAKAN DURMAZPINAR

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde

“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :

Tezin Sözlü Savunma Tarihi :

Tez Danışmanı :

Tez Danışmanı :

Jüri Üyesi :

Jüri Üyesi :

Jüri Üyesi :

Enstitü Müdürü :

MUĞLA
2006

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Uluslararası Barış ve Bölgesel İstikrar Unsuru Olarak Türkiye ve Türk Silahlı Kuvvetleri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2006

HAKAN DURMAZPINAR

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ GİRİŞ FORMU			
YAZARIN		MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR	
Soyadı	: DURMAZPINAR	Kayıt No	:
Adı	: HAKAN		
TEZİN ADI :			
Türkçe	: Uluslararası Barış ve Bölgesel İstikrar Unsuru Olarak Türkiye ve Türk Silahlı Kuvvetleri		
İngilizce	:		
TEZİN TÜRÜ :	Yüksek Lisans	Doktora	Sanatta Yeterlilik
	☒	☐	☐
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ			
Üniversite	: Muğla Üniversitesi		
Fakülte	:		
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü		
Diğer Kuruluşlar	:		
Tarih	:		
TEZ YAYINLANMIŞSA			
Yayımlayan	:		
Basım Yeri	:		
Basım Tarihi	:		
ISBN	:		

TEZ YÖNETİCİSİNİN**Adı Soyadı** : Naci DOĞAN**Ünvanı** : Yrd. Doç.Dr**TEZİN YAZILDIĞI DİL** : TÜRKÇE**TEZİN SAYFA SAYISI:****TEZİN KONUSU (KONULARI) :**

1. Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Bölge Üzerindeki Etkisi
2. Kriz Üçgeninde Mevcut Sorunlar ve Bölge Üzerinde Egemen Olma Senaryoları
3. T.S.K.'nin Bölgede Yeri ve Uluslar arası Barışın Korunması ile İlgili Faaliyetleri

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. Uluslararası Barış
2. Kriz Üçgeni
3. Güç Merkezleri

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER :

1. International Peace
2. Crise Triangle
3. Power Centers

1. Tezimden fotokopi yapılmasına izin veriyorum.
2. Tezimden dipnot göstermek şartıyla bir bölümün fotokopisi alınabilir.
3. Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir.

Yazarın İmzası:

Tarih: .../.../2006

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün/...../2006 tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Hakan DURMAZPINAR'ın "Uluslararası Barış Ve Bölgesel İstikrar Unsuru Olarak Türkiye ve Türk Silahlı Kuvvetleri" adlı tezini incelemiş ve aday/..../2006 tarihinde saat 'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezinin savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğuna ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanları

Yrd. Doç Dr. Naci DOĞAN

ÜYE

ÜYE

ÜYE

ÜYE

ÜYE

ÖZET

Soğuk savaş sonrası oluşan yeni dünya düzeni içerisinde güç dengelerinde meydana gelen değişimle birlikte uluslararası barış ve istikrarın sağlanması ve idame ettirilmesinin daha zorlu ve yoğun bir mücadeleyi gerektirdiği, çok açık bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özellikle günümüzde ön plana çıkan, enerji kaynaklarının güç merkezlerince paylaşım ve kontrolü sorunu, barışı tehdit eden en önemli unsur olarak görünmektedir.

Kriz üçgeni olarak nitelendirilen Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu Bölgesi dünya enerji kaynaklarının merkezi olma özeliğiyle günümüz emperyalist güçlerinin iştahını kabartmaktadır. Bölgenin tarihi, kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı dikkate alındığında mevcut sorunları ile bölge içerisinde barışın tesis edilmesinin zor görünmesi ile birlikte, dış güçlerin bölgeye ve dolayısı ile enerji kaynaklarına sahip olma ve kontrol etme isteği bölge ve dünya barışı için en önemli tehdit olarak görülmektedir.

“Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesini benimsemiş bir ülke olma özelliğini taşıyan Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik konumu ile enerji kaynaklarının odak noktasında, bölge ve dünya barışı için büyük önem arz etmektedir. NATO’nun en büyük ikinci gücü ve özellikle eğitimi, disiplini ve çalışma azmi ile bölgesinde son derece etkin bir görünüm sergileyen Türk Silahlı Kuvvetleri geçmişte olduğu gibi gelecekte de uluslararası barış ve istikrar için azami katkı sağlayacaktır.

ABSTRACT

To provide and continue international peace and stability must need more furious and intensive struggle has appear to us as a very clear reality in the new world system which has been formed after cold war.

Especially to be most important thing today is the problem of sharing and inspecting to source of energy among the forced countries, it's appear the most important component to be menace today's imperialist forces feel a desire for the Balkans, Caucasians and Middle East which are areas to describe crisis triangle with their specialty of being center of world energy sources.

Institute the peace at this areas seem to difficult if we take into consideration of this area's historical, cultural and socioeconomic structure with present problems and foreign forces' desire of to have and control areas and consequently sources of energy is perceiving the most important menace for areas' and world's peace.

Turkey which has got the principle of "Peace at home, peace at world" has consider importance for area's and world's peace with its geopolitic and geostrategic position.

Turkish Army which is the most great second force at NATO and displayed an active view especially with its education, discipline and working resolution, to take maximum assist for the international peace and stability in the future same as past.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK KONUMU VE YENİ OLUŞUMLAR EKSENİNDE BÖLGE ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

I. JEOPOLİTİK	3
A. Jeopolitik Nedir ?	3
B. Jeopolitik Teoriler	3
1. Kara Hakimiyeti Teorisi	4
2. Deniz Hakimiyeti Teorisi.....	5
C. Jeopolitiğin Unsurları	9
1. Değişmeyen Unsurlar	9
2. Değişen Unsurlar	9
II. TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	9
A. Değişmeyen Unsurlar.....	9
B. Değişen Unsurlar :.....	11
1. Sosyo-Kültürel Değerler	11
2. Ekonomik Değerler.....	12
3. Politik Değerler.....	13
4. Askeri Değerler.....	14
5. Zaman	16
III. YENİ DÜNYA DÜZENİ	16
IV. GÜÇ MERKEZLERİ	19
A. Jeopolitik Güç Merkezinin Tanımı	19
B. Jeopolitik Güç Merkezlerinin Tasnifi.....	20
1. Global Güç Merkezleri	20
2. Bölgesel Jeopolitik Güç Merkezleri	20
3. Birleşik Jeopolitik Güç Merkezleri.....	20

4. Sınırlı Jeopolitik Güç Merkezleri	21
5. Ekonomik Jeopolitik Güç Merkezleri.....	21
C. 21'nci Yüzyılın Güç Merkezleri :	22
D. 21'nci Yüzyılın Global Güç Merkezlerinin Jeopolitik Hedefleri Ve Amaçları .	22
1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD).....	22
2. Avrupa Birliği (AB).....	25
3. Rusya Federasyonu.....	28
4. Çin Halk Cumhuriyeti.....	31
V. YENİ OLUŞUMLAR EKSENİNDE TÜRKİYE'NİN DURUMU	33
A. Yeni Siyasal Görünüm İçerisinde Türkiye'nin Siyasi Önemi.....	33
B. Türkiye'nin Bölgedeki Artan Rolü.....	34
C. Bölgesel Güç Olarak Türkiye'nin Değerlendirilmesi.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

KRİZ ÜÇGENİNİNDE MEVCUT SORUNLAR VE BÖLGE ÜZERİNDE OLASI EGEMEN OLMA SENARYOLARI

I. BÖLGENİN GENEL YAPISI VE MEVCUT SORUNLARI	38
A . Orta Doğu'nun Genel Yapısı Ve Bölgede Mevcut Sorunlar.....	38
1. Genel Yapı.....	38
2. Ortadoğu Bölgesindeki Güvenlik Sorunları	43
B. Balkanların Genel Yapısı Ve Bölgede Mevcut Sorunlar.....	44
1. Balkanların Genel Yapısı.....	44
2. Balkanlar'daki Güvenlik Sorunları.....	50
C. Kafkasya'nın Genel Yapısı Ve Bölgede Mevcut Sorunlar.....	52
1. Kafkasya'nın Genel Yapısı.....	52
2. Kafkasya Bölgesindeki Güvenlik Sorunları.....	52
II. KRİZ ÜÇGENİNDE MEYDANA GELEBİLECEK MUHTEMEL GELİŞMELER:	58
A. Ortadoğu:	58
B. Balkanlar:	69
C. Kafkaslar :	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ’NİN BÖLGEDE YERİ VE
ULUSLARARASI BARIŞIN KORUNMASIYLA İLGİLİ
FAALİYETLERİ

I. TÜRKİYE’NİN BÖLGEDE ASKERİ ROLÜ VE KATKILARI.....	81
A. Barış Çabaları Ve Barışı Destekleme Harekatları	85
1. Kore Harbi	85
2. Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü(SEEBRIG).....	86
3. Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR)	86
4. Somali’de BM Harekatı (UNOSOM) :	87
5. BM Koruma Kuvveti (UNPROFOR) (Bosna Hersek)	87
6. NATO Uygulama/İstikrar Kuvveti (IFOR/SFOR) (Bosna Hersek)	87
7. Sharp Guard Harekatı	88
8. Deny Flight/Deliberate Forge/Joint Guardian Harekatı.....	88
9. Arnavutluk’taki ALBA Harekatı	88
10. Kosova Kuvveti (KFOR).....	89
11. Körfez Savaşı Sonrasında Kuzey Irak’taki Harekat (Huzuru Temin / Kuzeyden Keşif Harekatı).....	90
B. BM Askeri Gözlem Misyonları	90
1. BM İran - Irak askeri Gözlemci Grubu (UNIIMOG)	90
2. BM Irak - Kuveyt Askeri Gözlemci Grubu (UNIKOM)	91
3. BM Gürcistan Gözlemci Grubu (UNOMIG).....	91
4. Gürcistan AGİT Gözlemci Misyonu.....	91
5. El Halil’de Geçici Uluslararası Mevcudiyet (TIPH)	92
6. BM Doğu Timor Geçiş Yönetimi (UNTAET).....	92
C. TATBİKATLAR	92
D. LOJİSTİK	93
1. Kafkaslar.....	94
2. Balkanlar.....	95
Değerlendirme ve Sonuç.....	96
KAYNAKÇA.....	99

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
AB	: Avrupa Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
KEİB	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi
ECO	: Ekonomik İşbirliği Örgütü
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ulusları Topluluğu
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İş Birliği
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
BAB	: Batı Avrupa Birliği
RF	: Rusya Federasyonu
AKKA	: Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
CISIS	: Stratejik ve Uluslararası İlişkiler Merkezi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
BİO	: Barış İçin Ortaklık
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
ECO	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
BLACKSEAFOR	: Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu Anlaşması
UNPROFOR	: BM Koruma Kuvveti
IFOR/SFOR	: NATO Uygulama/İstikrar Kuvveti
BHTTGKK	: Bosna–Hersek Türk Tabur Görev Kuvvet Komutanlığı
STANAVFORMED	: Akdeniz Daimi Deniz Gücü
MCMFORMED	: Akdeniz Daimi Mayın Gücü

AFOR	: İnsani Yardım Kuvveti
KFOR	: Kosova Kuvveti
UNIMOG	: Irak askeri Gözlemci Grubu
UNIKOM	: Kuveyt Askeri Gözlemci Grubu
UNOMIG	: BM Gürcistan Gözlemci Grubu
KHO	: Kara Harp Okulu
KKK	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı

GİRİŞ

“İnsan mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar bütün cihan milletlerinin huzur ve refahını da düşünmeli ve kendi milletinin saadetine ne kadar kıymet veriyorsa bütün dünya milletlerinin saadetine hadim olmaya elinden geldiği kadar çalışmalıdır. Çünkü dünya milletlerinin saadetine de çalışmak diğer bir yoldan kendi huzur ve saadetine çalışmak demektir. Dünyada ve dünya milletleri arasında sükun, vuzuh ve iyi geçim olmazsa bir millet kendi kendisi için ne yaparsa yapsın huzurdan mahrumdur. En uzakta zannettiğimiz bir hadisenin bize bir gün tesir etmeyeceğini bilemeyiz. Bunun için beşeriyetin hepsini bir vücut ve her milleti bunun bir uzvu addetmek icap eder. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün aza müteessir olur.”

M.Kemal ATATÜRK, 17 Mart 1937

(Romanya Dışışleri Bakanı ile yapılan görüşmeden)

Ülkemizin kurucusu M.Kemal ATATÜRK’ün belirttiği gibi ülke güvenliği, huzur ve saadetinin sağlanması ve idamesi açısından, uluslararası barışın korunması için var güçle mücadele etmek gerekmektedir. Dünyanın neresinde olursa olsun meydana gelecek en küçük olayların bile ülkemiz güvenliğine tesir edeceği çok açık bir gerçektir.

Türkiye ve barış denildiğinde, ilk olarak Türk dış politikasının temelini oluşturan “Yurtta sulh, Cihanda sulh” ilkesi akla gelmektedir. Aynı zamanda bu ilkeyi ortaya koyan Atatürk’ün “Bir kere daha tüm dünyaya ifade etmek isteriz ki; Biz uluslararası hukuk ve kuruluşlarla uyumlu bir biçimde yaşamak isteyen uygar bir toplumuz” sözü Türkiye Cumhuriyeti’nin önderinden devraldığı zihniyeti açıkça ortaya koymaktadır.

M. K. ATATÜRK’ün bıraktığı bu miras ışığında Türkiye, dış politikasını tamamen barışın tesisi ve idamesi üzerine kurmuş, uluslararası arenada barış ve

istikrarın sağlanmasında en ön saflarda yer alma azim ve kararlılığı içerisinde olmuştur.

Bu çalışmada; XX Yüzyılda oluşan yeni dünya düzeni içerisinde, kriz üçgeni (Ortadoğu-Kafkaslar-Balkanlar) olarak nitelendirilen bölgede ve dünyada barış ve istikrarı etkileyecek muhtemel senaryolar ele alınarak, Türkiye'nin ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bölgesinde ve dünyada oynayacağı rol değerlendirilecektir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır:

Çalışmanın birinci bölümünde Jeopolitik kavramı açıklanarak, Türkiye'nin Jeopolitik konumu değerlendirilmektedir. Soğuk savaş sonrası oluşan yeni dünya düzeni ile birlikte güç merkezleri incelenerek ortaya çıkan bu tablo içerisinde Türkiye'nin nasıl yer işgal edebileceği açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölüm kriz üçgeni olarak nitelendirilen Balkanlar-Kafkaslar ve Ortadoğu bölgesinin genel yapısı mevcut sorunları ve bölgede barış ve istikrarı etkileyecek muhtemel senaryoları içermektedir. Dünya enerji kaynaklarının merkezi olma niteliğiyle büyük önem taşıyan bölge her yönüyle incelenirken, Türkiye ile bağlantısı ortaya konularak değerlendirme yapılmaktadır.

Üçüncü bölümde, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni kendi bölgesinde ve dünyada barış ve istikrarın sağlanması konusundaki çabaları ve faaliyetleri ele alınmış, sonuç bölümüyle birlikte ulaşılan aşamaya ilişkin bir senteze varılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK KONUMU VE YENİ OLUŞUMLAR EKSENİNDE BÖLGE ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

I. JEOPOLİTİK

A. Jeopolitik nedir?

Jeopolitik uzmanlarınca yapılan açıklamaların ortak noktaları incelendiğinde, hepsinde devlet, coğrafya ve politika kavramlarının ağırlık kazandığı saptanmıştır. Bu düşünürlerin ayrıldığı nokta jeopolitiğin ne olduğu konusudur. Jeopolitiğin bilim, sanat, planlama ya da bir uygulama olduğu konusunda anlaşmaya varamamışlardır.

Jeopolitik kavramını bilim adamları genel olarak "*coğrafi teşekkül veya yer içinde, ilmî olarak devletin araştırılması*" olarak tanımlamaktadır. Bir başka deyişle, devlet varlığının tabiat kanunları ve insanların davranışları açısından araştırma ve değerlendirilmesi jeopolitik olarak ifade edilmiştir.

Jeopolitik; unsurları ve hudutları dikkate alınarak tanımlandığında "*Bir milletin, milletler topluluğunun veya bir bölgenin mevcut coğrafi platform üzerinde değişmeyen ve değişen unsurları dikkate alarak, güç değerlendirmesi yapan, etkisi altında kaldığı dünya güç merkezlerini, bölgedeki güçleri inceleyen değerlendiren hedefleri ve hedeflere ulaşma şart ve aşamalarını araştıran, belirleyen bir bilimdir.*"¹

Tüm bu tanımlar ışığında bir bilim dalı olarak ele alınan Jeopolitiğin dünya üzerinde hakimiyet kurma amacıyla ortaya çıkmış teorilerini inceleyelim.

B. Jeopolitik Teoriler

19. Yüzyılın sonunda ortaya atılmaya başlanan hakimiyet teorileri, şüphesiz birden ortaya çıkmamıştır. Bu teorilerin ortaya çıkışına zemin hazırlayan fikirler, insanlık ve bilim dünyasının ilk dönemlerine kadar gider. Başkasına hükmetme ve

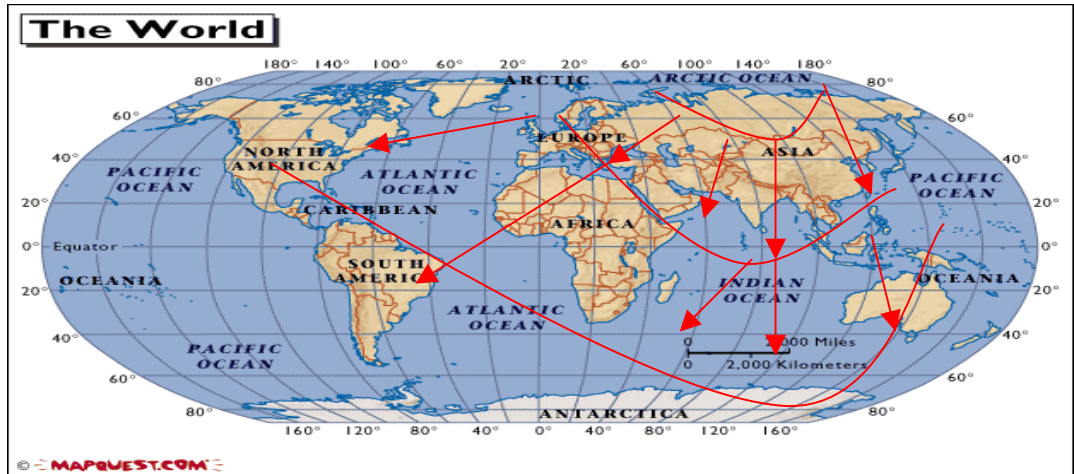
¹ İLHAN, Suat, "Jeopolitik duyarlılık" TTK, Ankara 1989 s.13

kendisini kabul ettirme arzusu, insanoğlunun doğal bir içgüdüsüdür. Bu vesileyle hakimiyet kurma fikrinin, insanlık tarihi kadar eski olduğu görülür. Hakimiyet fikri ilk insanlardan itibaren nesiller boyu sürekli aktarılmıştır.²

1. Kara Hakimiyeti Teorisi

İlk jeopolitik teori olan kara hakimiyeti teorisi tahmin edilebileceği gibi İngilizler tarafından ortaya atılmıştır. İngiliz Siyasi Coğrafyacısı, *Halford John Mackinder*; 1904'te "*Tarihin Coğrafi Eksenini*" isimli bir eser yazarak burada "*kara hakimiyeti*" ile ilgili görüşlerini ileri sürmüştür. Mackinder Asya, Afrika ve Avrupa'yı Dünya Adası olarak niteler. Batıda Volga, doğuda Sibirya, güneyde Himalayalar, kuzeyde Buz Denizi arasındaki bölgeyi merkezi bölge olarak kabul etmiştir. Sonraları da Avrupa Rusya'sının tamamını merkez bölgesi içerisine dahil etmiştir. Kara Hakimiyeti Teorisi, Doğu Avrupa'ya hakim olan merkez bölgesini kontrol eder; merkez bölgesine hakim olan Dünya Adasını kontrol eder; Dünya adasına hakim olan da dünyayı kontrol eder³ şeklinde özetlenebilir.

Şekil 1: Kara Hakimiyet Teorisi : "Dünya kalesine sahip olan bir millet, önce iç hilale ve daha sonra dış hilale hakim olur. Böylece tüm dünyaya hakim olmuş olur."

Kaynak: ÖZEY, Ramazan, a.g.e. s: 34

Mackinder, merkez bölgesi çevresinde bir iç kenar ay (Almanya, Avusturya, Balkanlar, Türkiye, Hindistan ve Çin) ile dış kenar ay (İngiltere, Afrika, Avustralya, Japonya, ABD) bulunduğu görüşündedir. Mackinder'in Kara

² ÖZEY, Ramazan, *Jeopolitik ve Jeostratejik açıdan Türkiye*, Marifet yayımları, İstanbul 1998, s: 28

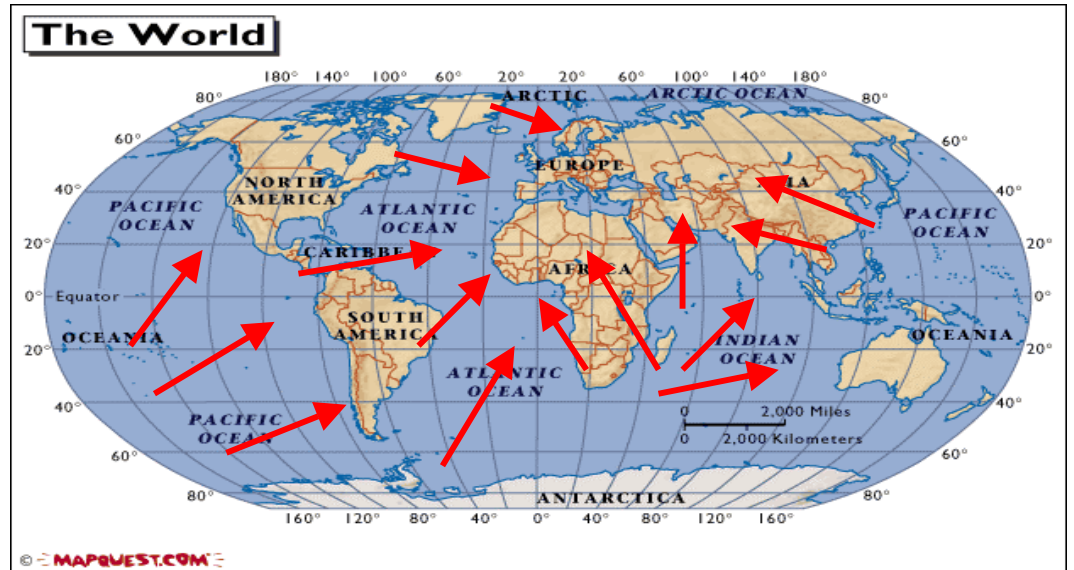
³ MACKINDER, H. John, *Jurna Vol. XXXIV (The Geographical Pivot of History)*, Geographical 1909, s.421-444

Hakimiyet Teorisinde, Türkiye; İç veya Kenar Hilal bölgesinde yer alır. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'nin dünya kalesine sahip olan bir milletin ilk hedef tahtası olan bölgenin orta bölümünde yer aldığı dikkati çeker. Dünya'ya hakim olmak isteyen bir gücün ilk hedef tahtası, elbette Türkiye'dir. Çünkü dünya kalesinin alınması ve yakın takibi için iç surları teşkil eden Türkiye, Jeopolitik bakımdan büyük öneme sahiptir. Öte yandan bu topraklar, kalenin iç surlarında aranan tüm fiziki ve beşeri şartları üzerinde taşımaktadır. Karadan, denizden ve havadan kalenin kontrolü için en avantajlı konuma sahip olan sur bölgesi olarak Anadolu toprakları görülmektedir.

2. Deniz Hakimiyeti Teorisi

Ünlü stratejist Mahan tarafından geliştirilen deniz jeopolitiği kuşaklardan merkeze, denizlerden karalara doğru gelişen bir hakimiyet stratejisi esasına dayanmıştır. Mihver sahaya hakim gücün yayılcı potansiyeline karşı ancak çevre denizlerde gerçekleştirilecek bir kuşatmanın başarılı olabileceğini iddia eden Mahan, Rusya'nın kuşatılması ve Çin'in kontrol altında tutulmasında Amerika, İngiltere, Almanya ve Japonya'nın ortak menfaatleri olduğunu belirtmiştir.⁴

Şekil 2: Deniz Hakimiyet Teorisi: Denizlere hakim olan bir millet, tüm dünyaya hakim olur.

Kaynak : ÖZEY, Ramazan, a.g.e. s. 43

⁴ DAVUTOĞLU, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, Küre Yay., İstanbul 2002, s. 106

Günümüz dünyasının temel düşüncesi “dünyanın kontrolünün dünya ticaretini ele geçirmekle” sağlanacağıdır. İngiltere’de Kraliçe Elizabeth I. (15.yüzyıl) döneminde Sir Walter Raleigh’in belirttiği görüş; “Denizi kontrol eden, dünya ticaretini kontrol eder, dünya ticaretini kontrol eden dünyanın kendisini kontrol eder.” Aradan geçen altı yüzyıla karşın bu felsefe değişmemiştir. Mahan’ın üzerinde durduğu ve genişlettiği düşüncenin esası budur.⁵ Deniz Egemenliği kuramı, Barbaros Hayrettin Paşa’nın “Denizlere egemen olan dünyaya egemen olur” özdeyişi ile açıkladığı tezin, bilimsel yapısını ve yorumunu yapan bir jeopolitik ve jeostratejik görüş alanı oluşturur.⁶

Üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye, kuzeyden Karadeniz, batıdan Marmara Denizi ve Ege Denizi, güneyden Akdeniz ile çevrilidir. Bu denizler boğazlar yoluyla birbirlerine bağlantılı olup, Cebelitarık boğazıyla Atlas Okyanusu’na, Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz ve oradan Hint Okyanusu’na ve nihayet Pasifik Okyanusu’na kadar ulaşma imkanına sahiptir. “Dünyaya hakim olmanın yolu denizlere hakim olmaktır” tezinin belki de en önemli anahtarı böylesine hayati öneme sahip deniz ulaşım yollarını elinde bulunduran Türkiye’dir.

3. Kenar Kuşak Teorisi

Kenar kuşak hakimiyet teorisi, Mackinder tarafından ortaya atılan Kara hakimiyet teorisine karşılık ortaya atılmış bir hakimiyet teorisidir. Teori *Halford John Spykman* tarafından ortaya atılmıştır. Spykman, çağdaşı Mackinder gibi dünyayı şu şekilde bölümlüyor; “Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının bütünü dünya adasını oluşturur. Bu eski kara kütlelerinin dışında kalan Amerika, Avustralya ve Antarktika gibi kıtalar ise, Dünya adasının uydularını teşkil ederler. Dünya adası içinde kalan, Doğu Avrupa ile Sibiryaya bölgesi, Dünyanın “Heartland’ı” (kalp sahası) oluşturur. Heartland’ın çevresindeki Balkanlardan Çin’e kadar uzanan saha ise “İç veya kenar hilal” ya da ‘Rimland’ kuşağıdır. Bunun dışında kalan

⁵ MÜTERCİMLER, Erol, *21. Yüzyıl ve Türkiye Yüksek Strateji*, Erciyaş Yay., İstanbul 1997, s.75

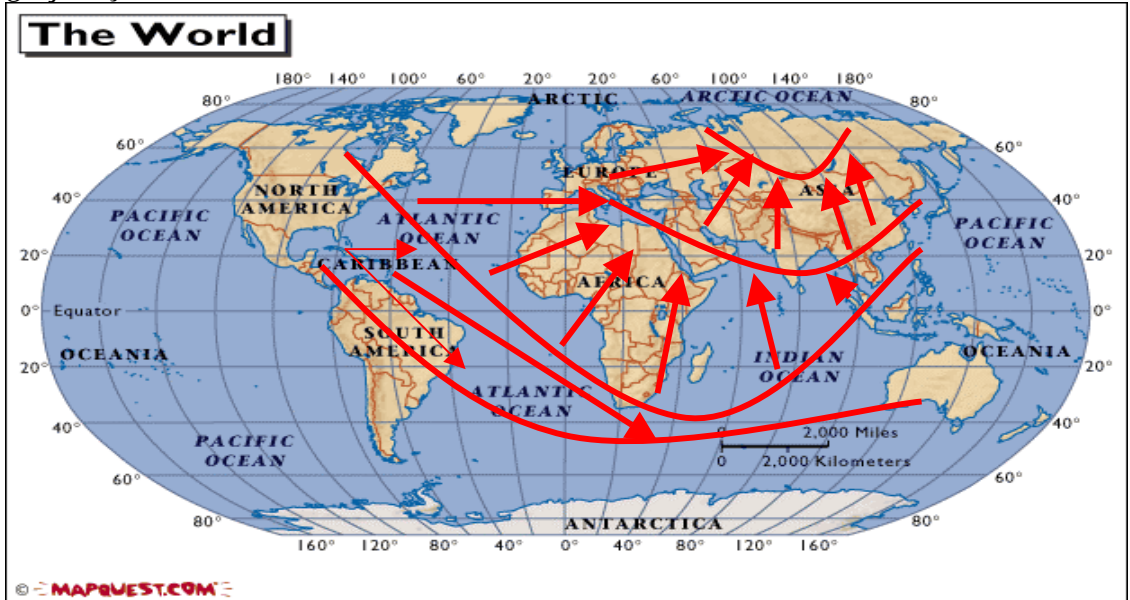
⁶ BAYAT, Mert, *Deniz Gücü Dersi Notu*, Deniz Harp Okulu Yayım, İstanbul 1992, s. 223

Amerika-Afrika-Avustralya-Japonya hattı ise “Dış veya kenar hilal” ya da “Dünya adasının peykleri” olarak kabul edilir⁷

Spykman, Mackinder gibi zaman zaman değişiklik yaptığı görüşlerini kısaca şu şekilde sonuçlandırır. “Dünya hakimiyeti, ancak dışarıdan içeriye doğru gerçekleşir. Kaleler, dışarıdan kuşatılır ve sonra alınır. Bu sebeple, dünya hakimiyeti sağlamak için, öncelikle dünya peykleri adı verilen topraklarda hakimiyet kurmak gerek. Dünyanın peyklerine sahip olan bir millet, öncelikle Dış-kenar Hilal’e ve daha sonra İç-kenar Hilal’e ya da Rimland’a hükmeder. Rimland’a hükmeden bir millet ise, Doğu Avrupa’ya ve Heartland’a hakim olur. Heartland’a hakim olan bir millet nihayet bütün dünyaya hükmeder.”⁸

Spykman’ın kenar kuşak teorisinde, Türkiye Mackinder’in Kara Hakimiyet Teorisinde olduğu gibi, iç veya Kenar Hilal bölgesinde yer alır diğer Türk ülkeleriyle birlikte düşünülürse, Türk dünyası toprakları, iç veya Kenar Hilal bölgesinin büyük bir bölümünü kaplar. Spykman’a göre, Türkiye; dünya kalesine sahip olmayı arzulayan bir millet için kaleye yapılacak olan son kuşatma alanı olarak nitelendirilen bölgenin tam ortasındadır.

Şekil 3: Kenar –Kuşak Teorisi : Dünya hakimiyeti, ancak dışarıdan içeriye doğru gerçekleşir.

Kaynak ÖZEY, Ramazan, a.g.e. s. 95

⁷ NICHOLAS, J.Spykman, *The Geographic of The Peace*, Newyork 1944, s.88

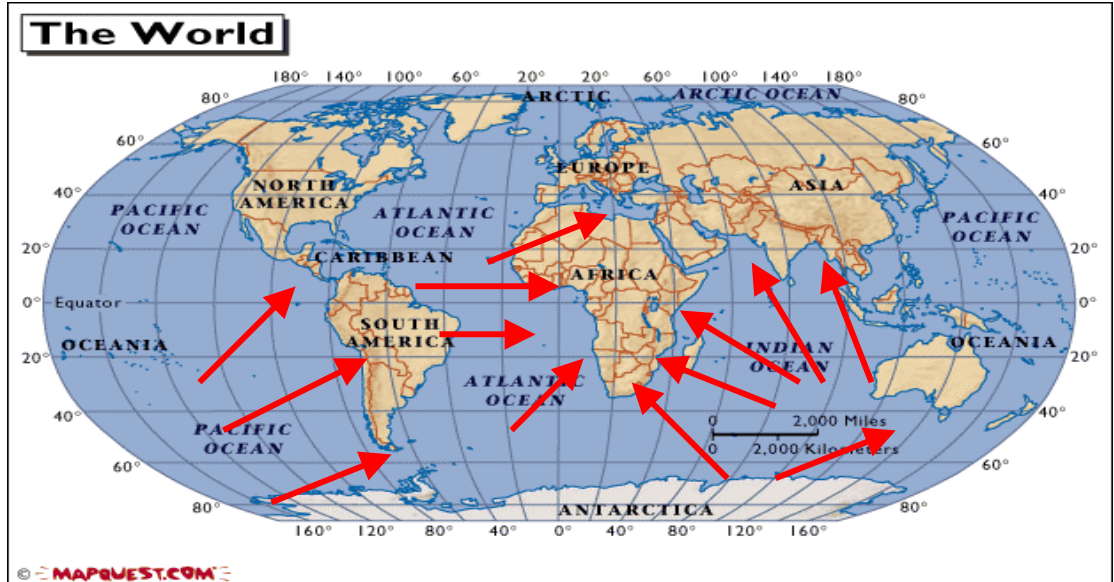
⁸ ÖZEY, Ramazan, a.g.e. s.37

Soğuk savaşın sona ermesi, NATO'nun önemini köklü biçimde azaltmış olmakla birlikte, bugün Türkiye'nin artan öneminde, Türkiye'nin, büyük bir istikrarsızlık ve çatışma içinde bulunan ve geniş kapsamlı politikalarının önemli ve beklenmedik bir değişimine yol açabilecek bazı bölgelerin merkezinde yer alması daha belirleyici bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin benimseyeceği politikalar birçok anahtar konuyu büyük ölçüde etkileyecek ve Türkiye yeni algılanan ulusal çıkarları doğrultusunda istikrar sağlayıcı bir güç olarak hizmet edebileceği gibi sorunları karmaşıklaştıran ve ağırlaştırılan bir unsur da teşkil edebilecektir.⁹

4. Hava Hakimiyet Teorisi

Dünya karalarının 2/3'lük bir bölümünün tam ortasında olan Türkiye toprakları üzerinde yer alan hava alanları, dünyanın önemli hava alanlarına eşit uzaklıktadır ve diğer ülke hava alanlarına göre, mesafe bakımından çok kısadır. Diğer Hakimiyet Teorilerinde olduğu gibi Türkiye Hava Hakimiyetinde de büyük bir avantaja sahiptir.

Şekil 4: Hava Hakimiyet Teorisi : “Havada güçlü olan bir millet, tüm dünyaya hakim olur.”

Kaynak: ÖZEY, Ramazan, a.g.e. s. 48

⁹ LESSER, O. Ian; FULLER, E.Grahan, *Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu*, Alfa Yay. İst. 2000, s.212

Bu noktada vurgulanması gereken en önemli husus yukarıda açıkladığımız gibi, tüm hakimiyet teorilerinde Türkiye'nin jeopolitik konumunun ne denli önemli olduğunun tespiti ve ülkemiz adına üretilecek politikaların bu gerçek üzerine inşa edilmesi gerekliliğidir.

C. Jeopolitiğin Unsurları

Jeopolitiği tam olarak anlayabilmek için jeopolitiğin unsurlarını bilmek gerekmektedir. Jeopolitiğin unsurlarını iki başlık altında toplamak uygun olacaktır.¹⁰

1. Değişmeyen unsurlar

Ülke veya bölgenin hudutları, dünya üzerindeki yeri, işgal ettiği alan, coğrafi bütünlük, coğrafi karakteri (ada, kıta, kenar ve kıta içi devleti olma durumu).

2. Değişen unsurlar

- Sosyo-Kültürel Değerler
- Politik Değerler
- Zaman
- Ekonomik Değerler
- Askeri Değerler

II. TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Değişmeyen Unsurlar

Dünya üzerindeki yeri, büyüklüğü ve coğrafi karakteri; Türkiye 779.452 km² yüzölçümü, 8333 km sahil uzunluğu, 2875 km kara sınır uzunluğu¹¹ ile Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının meydana getirdiği, dünyanın en önemli kara bloğunun tam merkezinde olması itibariyle çok özel bir konuma sahiptir.

Ovalar daha ziyade kıyılarda ve akarsu vadilerinde yer alır. Yakın zamana kadar savunulması güç olduğu için yerleşim alanı olarak kabul görmeyen bu

¹⁰ ILHAN, Suat, *a.g.e.* s.17

¹¹ D.İ.E, *Türkiye İstatistik Yıllığı*, Ankara 2004, s.4-5

alanlar, günümüzde tarımsal potansiyel açısından son derece zengin olduğu için en fazla rağbet gösterilen yerleşim alanlarıdır. Türkiye coğrafyası ovalarıyla, vadileriyle ve akarsu deltalarıyla son derece zengin bir yapıya sahiptir. Akarsuları çok fazla olduğundan, su rezervleri bakımından Ortadoğu ülkeleri arasında ayrıcalıklı bir yeri vardır. Dünyanın gelecekteki en stratejik maddesi olacak olan su kaynaklarının damarları Anadolu'dadır. Ortadoğu ülkelerinin tamamının gelecekte Türkiye'den doğan suya ihtiyaç duyacakları bir gerçektir.

İklim olarak orta kuşakta bulunan Türkiye bu açıdan da son derece şanslı bir konuma sahiptir. Dünya üzerinde kurulmuş olan tüm büyük medeniyetlerin ılıman iklim kuşağında yer aldığı düşünülürse, Türkiye'nin bu grup içerisinde yer alıyor olması büyük avantaj olarak kabul edilebilir. Üç tarafı denizlerle çevrili yarımadalar (Anadolu ve Trakya) ülkesi olan Türkiye, İstanbul ve Çanakkale boğazlarıyla büyük öneme sahiptir. Üç tarafını çeviren denizler, Cebel-i Tarık boğazı ile Atlas Okyanusu'na, Süveyş kanalı vasıtasıyla Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na bağlantılıdır.

Türkiye yeraltı ve yerüstü zenginlik kaynakları bakımından bölge, hatta dünya ülkeleri arasında zengin ülkeler sıralamasında yer alır. Dünya bor madenleri rezervinin yüzde 66'sının Türkiye'de bulunması nedeniyle büyük bir potansiyele sahip olunması, 8 milyar ton linyit rezervi ve bunun 4 milyar tonunun termik santrallerde kullanılabilir nitelikte olması, 1,6 milyar tonluk taş kömürü rezervi ve dünyadaki 90'a yakın maden çeşidinden, sadece 13'ünün Türkiye'de bulunmadığı düşünülürse, zengin yeraltı kaynaklarına sahip olduğumuzu söylemek mümkündür.¹²

Türkiye'nin tarımsal kaynakları kendi ihtiyaçlarını karşılayacak düzeydedir. Sanayileşme olarak, sanayileşmiş Avrupa ülkeleri ile sanayileşmemiş Asya ülkeleri arasında geçişi temsil etmektedir. Ulaşım faktörleri bakımından ele alındığında, Türkiye; bütün ulaşım sektörlerinin gelişmekte olduğu, Asya-Avrupa-Afrika kıtaları arasında köprü oluşturan bir ülkedir. Turizm bakımından ise, diğer Akdeniz ülkeleri ile birlikte önemli bir turizm potansiyeline sahiptir.

¹² D.İ.E, *a.g.e.*, s.45

Karadeniz, Ege Denizi ve Akdeniz’de geniş bir sahil kesimine sahip olması, Türkiye’ye deniz yollarını kullanmak suretiyle bütün dünyaya açılma imkanı sağlar.

Türkiye dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Ortadoğu ve Hazar Havzalarına komşu durumdadır. Bu bölgelerden çıkan petrol ve doğalgazın açık denizlere ve Avrupa’ya petrol boru hatlarıyla ulaştırılmasını sağlar. Ayrıca Avrupa Birliği’nin Orta Doğu’ya ve Hazar Havzası’na ulaşım yolları üzerindedir. Rusya’nın Orta Doğu’ya ve açık denizlere ulaşım yollarını kontrol eder. ABD ve diğer güç merkezlerinin bölgeye yönelik iktisadi, ticari ve askeri girişimlerinde önemli bir üstür.

Avrupa içlerinden Tuna nehri ve Karadeniz üzerinden gelen deniz ulaştırma yollarını Boğazlar vasıtasıyla Ege ve Akdeniz’e bağlar. Ayrıca Süveyş Kanalı üzerinden gelen ve Doğu Akdeniz’den geçen deniz ulaştırma yollarını kontrol eder. Anadolu yarımadasını çevreleyen Karadeniz, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz gibi sular, Cebel-i Tarık boğazı üzerinden Atlas Okyanusuna bağlanırlar. Yine aynı denizlerin Süveyş kanalı ve Kızıldeniz üzerinden Hint Okyanusu’yla bağlantısı vardır.¹³

B. Değişen Unsurlar :

1. Sosyo-Kültürel Değerler

Türkiye; nüfus büyüklüğü itibariyle dünyadaki 200 civarında ülke arasında 15’nci, Avrupa’da; Rusya ve Almanya’dan sonra 2’nci, bölgesinde ise 1’nci durumdadır. Ayrıca nüfusun gelişim parametreleri ve nitelikleri incelendiğinde ise Türkiye genç ve giderek niteliği yükselen bir nüfusa sahiptir. Türkiye nüfusuna her yıl bir milyondan fazla kişi eklenmekte ve bu durum 21. Yüzyıla girildiğinde de sürececek gibi gözükmektedir. Dünya Bankası, nüfusun 2025 itibariyle 92 milyona ulaşacağını tahmin etmektedir.¹⁴

Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun Müslüman olması nedeniyle İslam Konferansı Teşkilatı’nın önemli bir üyesidir. Ayrıca tarihsel ve kültürel bağlarla

¹³ ERENDİL, Muzaffer, *Çağdaş Ortadoğu Olayları*, Genelkurmay Basımevi, 1992, s.33

¹⁴ LESSER, O. Ian; FULLER, E.Grahan, *a.g.e.*, s.17

Türk Cumhuriyetleri ile yakın ilişki içindedir. Bu devletlerle Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi vasıtasıyla hem kültürel hem de ekonomik işbirliği geliştirilmeye çalışılmaktadır. Türkiye özellikle Cumhuriyet döneminde yapılan devrimlerle kültür yapısında önemli değişimler yaratmıştır. Türkiye çağdaş, batı normları ile örtüşen değerleri laik ve demokratik kültür yapısı ile Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası durumuna gelmiştir. Spor, sanat ve kültürel faaliyetlerde Avrupa'daki organizasyonlar içinde yer almaktadır.

2. Ekonomik Değerler

Bir devletin ekonomik gücü; genelde, onun yararlandığı iç ve dış kaynakların yeterlilik ve sürekliliğiyle bunların ürünlerini işleyen endüstriyel kapasitesini, üretici insan gücünü, dış ticaret dengesini, ulaştırma imkan ve kolaylıklarını, ekonomik kurumlarını ve uyguladığı ekonomik sistem ve siyaseti kapsar.¹⁵

Türkiye ekonomik büyüklük açısından Dünya Bankası verilerine göre dünya ülkeleri arasında satın alma gücü paritesine göre ilk 20 ülke arasındadır. Satın alma gücü paritesine göre hesaplanan 2004 yılı Kişi Başına Düşen Milli Gelir 7732 dolardır. 2004 yılı verilerine göre Gayri Safi Milli Hasıla yüzde 9.9'luk bir artışla son 40 yılın en büyük artışını sağlamıştır. Avrupa 'da Kişi Başına Düşen Milli Gelir ortalaması 20.000 dolar civarında, dünya ortalaması ise 5.000 dolar düzeyindedir. Türkiye'de 2004 yılı verilerine göre Kişi Başına Düşen Milli Gelir 4.187 dolardır.¹⁶ Son yıllarda ülke ekonomisinde görülen iyileşmeye rağmen, gelişmiş ülkelerle arasında büyük bir fark bulunmakla birlikte bölgesinde Rusya'dan sonra en güçlü ekonomiye sahip ikinci ülkedir.

Dünya Bankası raporuna göre, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 10 ülke için ekonomik ve sosyal göstergelerdeki gelişmelere bağlı olarak "Kalkınan Dünyanın Gelişen Devletleri" tanımlaması yapılmıştır. Tüm bunların yanı sıra Türkiye'nin IMF'le ilişkisinin devam etmesi, ekonomisi bağımsız bir dış politika izlenmesini mümkün kılmamaktadır.

¹⁵ *Orta Asya-Hazar-Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri*, Harp Ak. Basımevi, İstanbul 1999, s.137

¹⁶ D.İ.E., a.g.e., s. 23

Türkiye ekonomik değerler olarak sahip olduğu serbest piyasa ekonomisi, ekonomik dengeleri ve sosyo-ekonomik yapısı ile Avrupa içinde yer alabilecek özelliklere sahiptir. Türkiye 1963 yılında imzalanan Ankara antlaşması, 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol, 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği ile Avrupa ekonomisinin bir parçası haline gelmiş, nihayet 3 Ekim 2005 tarihinde tam üyeliğe aday ülke sıfatıyla müzakerelere başlayarak ekonomik entegrasyon için büyük bir adım atmıştır.

Ayrıca Türkiye coğrafyasının kendisine sağladığı imkanlardan istifade ederek komşu ülkeler, Türk Cumhuriyetleri, İslam ülkeleri ve dünyadaki diğer ülkeler ile ticaretini geliştirmek için girişimlerini sürdürmektedir.

Bu maksatla komşu ülkeler ile ikili antlaşmalar imzalanmaktadır. Üyesi bulunduğu Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, D8 ve İslam Konferansı Teşkilatı, Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi vasıtasıyla bölge ülkeleriyle ticari ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca Afrika, Latin Amerika ve Uzak Doğu ile ticari ilişkilerini geliştirmek için çaba sarf etmektedir.

3. Politik Değerler

Türkiye'deki siyasi kültürü diğer toplumlardan farklı kılan en önemli tarihi faktör, bu ülkenin geçmişte, dünya ana kıtasının ana kavşak noktalarını da içinde barındıran, özgün ve uzun ömürlü siyasi düzen kuran bir medeniyet merkezi olmasıdır.¹⁷

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri Atatürk'ün gösterdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak için büyük gayret göstermektedir. Siyasal rejimini *Demokrasi, Hukukun Üstünlüğü ve Kuvvetler Ayrılığı* prensiplerine oturtmaya çalışmaktadır. Ancak geçmişin siyasal kültür yapısını değiştirmek kolay olmamakta ve zaman almaktadır.

Bütün zorluklara rağmen Türkiye 56 Müslüman ülke arasında tek demokratik, laik, sosyal hukuk devletidir. Bu özellikler onun batı ülkeleriyle

¹⁷ DAVUTOĞLU, Ahmet, *a.g.e.*, s .81

ilişkilerini geliştirmesine ve çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma gayretlerine uygun ortamı sağlamaktadır.

Türkiye, ülkesinde yaşanan silahlı bölücü terör faaliyetleri nedeniyle çağdaş siyasal değerlere sahip olma özlemini geciktirmiştir. Ancak silahlı bölücü teröre büyük darbe vurulması ve bölücü başının yakalanmasından sonra TBMM'den geçirdiği yasalarla, bu özleme kavuşmak için büyük gayret sarf etmekte olduğunu göstermiştir.

Türkiye mevcut siyasal yapısı, demokratik özellikleri ve geleceğe bakışıyla bugün için tarihsel yakınlığa rağmen Türk Cumhuriyetleri'nden çok farklıdır. Otoriter yönetimlere ve siyasal sistemlere sahip Türk Cumhuriyetleri henüz köklü devlet yönetim kültürüne de sahip değillerdir.

İslam dünyasına baktığımızda, hem laik, hem de demokratik değerlere sahip Türkiye, bu ülkelerden büyük farklılıklar göstermektedir. Siyasal sistemin her alanında 1937'den beri büyük bir titizlikle uygulanan Laiklik ilkesi dinin siyaset üzerindeki baskısını ve yönlendirici etkisini kaldırmıştır.

Türkiye, politik değer açısından bir kısım farklılıklarına rağmen Avrupa'nın bir parçasıdır. Gerek devlet yapısı, gerek siyasal örgütlenmesi, hukuk sistemi ve demokratik seçim sistemi ile Avrupa ile ortak değerleri paylaşmaktadır. Bir kısım farklılıkları da eksiklik olarak değerlendirilmekte iç ve dış siyasi konjonktürün uygun olması durumunda yapacağı yeni atılımlarla bu eksiklikleri tamamlamayı planlamaktadır.

4. Askeri Değerler

Türkiye, çağın ihtiyaçları doğrultusunda teşkilatlanmış, modern, iyi eğitilmiş güçlü bir silahlı kuvvetlere sahiptir. Türk Silahlı Kuvvetleri ABD'den sonra NATO içindeki ikinci büyük güçtür. Ayrıca bölgesinde de Rusya'dan sonra ikinci büyük güç durumundadır. Modern silahlara ve iyi eğitilmiş asker unsuruna sahip Türk Silahlı Kuvvetleri yurt içinde teröre karşı yürüttüğü mücadele, yurt dışında iştirak ettiği barışı koruma görevleri ile çağın gereklerine uygun deneyime de sahiptir. F-16 CD uçaklarını, CN-235 nakliye uçaklarını, Firkateyn ve denizaltılarını kendisi üretebilen Türkiye bölgede önemli bir caydırıcı güçtür.

Daha da önemlisi, Türkiye ABD ve Batı Avrupa'dan ithal edilen teknolojiyi kullanarak kendi silah üretim tesislerini kurmakta ve değişik türlerde lisanslı muharebe sistemleri (F_16 uçakları da dahil) üretmektedir. Eğer Ankara'nın yürürlükteki planları gerçekleşirse, Türkiye 21. yüzyılın başlarına kadar temel muharebe sistemlerinin çoğunun üretiminde kendine yetebilecektir.¹⁸

Bütün bu olumlu özelliklere rağmen silah, araç ve gereçte dışa bağımlılık halen devam etmektedir. Yürütülmekte olan modernizasyon projelerinde ise ekonomik kriz nedeniyle aksamalar söz konusudur. Güçlü bir savunma ancak güçlü bir ekonomiyle sürdürülebilir. Bu bakımdan Türkiye'nin güçlü bir ekonomiye sahip olması, yalnız ülkenin kalkınması, halkın refahı, ülkenin çağdaşlaşması için değil, etkili savunma kabiliyeti, caydırma gücünün sürdürülmesi açısından da gereklidir.

Askeri değerler açısından Türkiye NATO'nun bir parçasıdır. Türk Silahlı Kuvvetleri personeli halen NATO'nun her kademesinde görev yapmaktadır. Türkiye, NATO'nun bölgede icra ettiği her tatbikata katılmakta ve eğitim seviyesi ile takdir görmektedir. Türkiye NATO kapsamında Avrupa ile bütünleşmiştir. Ancak AB, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası kapsamında yürütülen çalışmalara, Washington'da icra edilen NATO zirvesinde alınan kararlara rağmen Türkiye'nin katılmasını engellemektedir. Türkiye, ABD ve İngiltere arasında üçlü görüşmelerde belirli bir uzlaşmaya varılmıştır. Ancak bu uzlaşma metninin AB tarafından kabul edilmesi Yunanistan tarafından engellenmektedir. Bu uzlaşma metni imzalandığında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası kapsamında yürütülecek ve Türkiye ilgi sahası içinde icra edilecek faaliyetlere Türkiye'nin iştirak etmesi mümkün olacaktır. Bunun yanında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası kapsamında oluşturulan güç Türkiye'ye karşı kullanılamayacaktır. Değerlendirmemiz Türkiye'nin bu haklı taleplerinin AB tarafından yakın gelecekte kabul edileceği yönündedir.

¹⁸ KLARE, Michael, *Serseri Devletler ve Yasadışı Nükleer Güçler*, Harp Ak. Basımevi, İst. 1996, s.47

5. Zaman

Türkiye’de diğer gelişmekte olan ülkeler gibi hem ekonomik hem de kültürel düzeyde yaşanan globalleşme sürecinden etkilenmektedir.

Çağımız süratle karar verme, planlama ve uygulamaya geçme çağıdır. Kararsız kalınması ve değişime kapanılması durumunda, zaman küreselleşen ve küreselleşmeye ayak uyduran devletlerin lehine çalıştığından, bu devletlerle aranın kapanması imkansız hale gelmektedir. Bu nedenle, devletler çağın gereklerini anlamalı, yapılması gereken değişiklikleri ve gelişmeleri gecikmeksizin yerine getirmelidir. Ancak zaman hızla ilerlese de bu yol ayrımında ülke menfaatleri neyi gerektiriyorsa ona yönelik politikalar geliştirip uygulamaya konmalıdır. Türkiye büyük ve güçlü bir ülkedir. Bu bilinçle hareket edilmeli, Türkiye’nin önemi ve gücü muhataplarımıza her ortamda hissettirilmelidir.

III. YENİ DÜNYA DÜZENİ

Soğuk savaşın sona ermesiyle iki kutuplu dünya düzeninin yerine, ABD’nin yönlendirici liderliğinde güçlü devletler, küreselleşmenin imkanlarından yararlanacak şekilde yeni dünya düzenini şekillendirmektedir. Körfeze yönelik Amerikan politikasını uzun bir geçmişi olan stratejik, ekonomik ve siyasal çıkarlar belirlemektedir. Bu çıkarlar, petrolün düzenli bir şekilde sevkinin sürekliliğini sağlamak, bölgenin Sovyet veya bir başka büyük devletin kontrolüne girmesini önlemek körfezdeki geleneksel rejimleri iç ve dış tehditlere karşı koruyarak ekonomik çıkarları güvenceye almak ve İsrail’in güvenliğini tehlikeye sokacak gelişmeleri önlemektir. Bu üçlü çıkar ilişkisi birbiriyle o kadar iç içe ve o kadar bağımlı ki, ayrı ayrı ele alınırken son derece dikkatli olmayı gerektirmektedir.¹⁹

Güç merkezlerinin etkileşimi dikkate alındığında, askeri ve siyasal açıdan yumuşak bir piramidal yapıdan söz etmek mümkündür. Piramidal yapının en tepesinde ABD yer almaktadır. Devletlerin ekonomik ve teknolojik kapasiteleri ve

¹⁹ ARI, Tayyar, *2000’li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi*, Alfa Yay. İst 1999, s. 67

bunları harekete geçirebilme kabiliyetleri dikkate alındığında ise çok merkezli bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu değerlendirmeler doğrultusunda günümüz uluslararası sistemi hiyerarşik ve çok merkezli ilişki kalıplarının birlikte fonksiyon gördüğü bir yapıya sahiptir.

İki düzey birlikte düşünüldüğünde, uluslararası sistemin ABD'nin yönlendirici liderliğinde güçlü devletler tarafından belirlendiği, en azından denetlendiği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle küresel güç olan ABD, kıtasal güç olan AB, Rusya, Çin Halk Cumhuriyeti ve Japonya ile birlikte uluslararası sistemi belirlemekte ve denetlemektedir. Son zamanlarda G-20 adı altında bölgesel güçler de bu yapıya monte edilmeye başlamıştır.²⁰

Yeni dünya düzeninde, etnik çatışmaların son bularak hegemonyacılık eğilimlerinin önlenmesi ile refahın dünyada paylaşılmasının en etkin yolunun ekonomik işbirliği olduğu anlaşılmıştır. Türkiye'nin öncül rol oynadığı Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi / KEİB yaşama geçirilmiştir. Ekonomik İşbirliği Örgütü / ECO Orta Asya Cumhuriyetlerini de içine alarak genişlemiştir.²¹

Günümüzde dünyanın mevcut ortamı, bir taraftan insanlığın yıllardır beklediği gibi çatışma ve ihtilaf alanlarında adil ve kalıcı bir barışın tesis edilerek istikrar sağlanması, uluslararası bir sistem içinde demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, serbest pazar idealleri ve ileri teknoloji doğrultusunda ilerlenmesi için altın fırsatlar ortaya çıkarmasına rağmen; diğer taraftan da uluslararası terörizm, dini fundamentalizm, kitle imha silahlarının yayılması, yabancı düşmanlığı, aşırı milliyetçilik, ırkçılık, organize suçlar, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, salgın ekonomik krizler ve çevre bozulması gibi uluslararası barış ve istikrara yönelik çeşitli, yaygın ve önceden kestirilmesi zor yeni risk ve tehditlerin çıkmasına neden olmuştur.

21. yüzyılda dünyanın özellikle terörizm, kitle imha silahları, ekonomik sıkıntılar (yoksulluk) bölgesel çatışmalar, küreselleşme karşıtları, enerji sıkıntısı,

²⁰ SANDIKLI, Atilla, *Küreselleşen Dünyada Birlik Oluşturma Stratejisi ve Egemen Devletler Birliği*, Harp Ak. Yay., İst. 2003 s.23

²¹ KOCAOĞLU, Ahmet, *Petro- Strateji*, Harp Akademileri Basımevi, İst 1996, s.215

teknolojinin gelişmesi sonucu oluşacak sorunlarla uğraşacağı değerlendirilmektedir.

Küreselleşme sürecinde global ticaretin boyutları 21. yüzyılda daha da önem kazanacak, ekonomiler daha fazla uluslararası mahiyet arz edecek, devlet müdahalesi azalacaktır. Bu arada devlet dışı uluslararası şirket ve bankalar daha etkin hale gelecekler ve Dünyadaki siyasi ve askeri gelişmeleri doğrudan etkileyeceklerdir. Bu nedenle bölgesel ekonomik işbirliğini hedefleyen örgütlerin önemi de artmıştır. 1995 sonunda Gümrük Birliğine giren Türkiye'nin asıl hedefi 1960'lardan beri bir türlü giremediği AB'ye tam üye olmaktır. Artık her hangi bir ekonomik işbirliği örgütüne üye olmadan yaşamak pek olası gözükmemektedir.²²

Yeni dünya düzeninin oluşumu ile birlikte AVRASYA, jeopolitik yapısı dikkate alınarak, batı (Avrupa) ve doğu (Pasifik) ana bölgeleri ile Orta Asya ve Güney Asya tali bölgeleri olarak bölünebilir.

Avrasya'nın batısında ABD desteğinde AB, doğu bölgesinde ABD, Çin ve Japonya evrensel değerdeki ortaklar olarak egemen güçleri oluşturmaktadır. Batı bölgesinde AGİT, NATO ve AB gibi kurumlaşmış uluslararası kuruluşlar, doğu bölgesinde henüz yeterli etkinliğe kavuşmamış AGİT'in yerini tutması mümkün görülen ASEAN ve APEC bulunmaktadır.

Avrasya'nın batı bölgesinin politik ve güvenlik sorunları doğu ucundaki sorunlara nazaran daha fazla yoluna konmuştur. 21. asırda Asya-Pasifik bölgesinde Çin-Rusya-Hindistan ve ABD-Japonya-Güney Kore stratejik oluşumlarının nüfuz alanı yarışmasına sahne olması beklenmektedir.

Bu denklem içerisinde Türkiye – ABD – Rusya Federasyonu- İngiltere başta olmak üzere birçok ülke aktif ve etkin roller üstlenme çabasındadırlar. Bahsedilen bu ülkeler arasında satranç misali büyük bir oyun oynanmakta ve özellikle eski Sovyet rezervleri olması ve Sovyetlerin bu bölgeleri 'Yakın Kenar'ı görmesi

²² KOCAOĞLU, Ahmet, *a.g.e.*, s.172 – 173

dolayısıyla, Rusya Federasyonu bu zenginlikler üzerinde söz sahibi ülke olmak konumunu geliştirme çabaları içindedir.²³

21. Yüzyıl için belki de en önemli beklenti, değişen dünya düzeni ve oluşan yeni dengelerle birlikte uluslararası barışın tüm dünyaya hakim olması ve insanlık dramı olarak bilinen 20. yüzyıl savaşlarının tekrar yaşanmamasıdır. Ancak jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli bölgeler tarih boyunca güç merkezlerinin ilgi odağı olmuş, egemen olma istekleri savaşları da beraberinde getirmiştir.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında Egemen Güçlerin dünyanın kalbi olarak nitelendirilebileceğimiz Kafkasya, Balkanlar, Ortadoğu üçgeninde başrol oynama arzularının eksilmeden gün geçtikçe artacağını ve jeopolitik ve jeostratejik konumu itibariyle bölgeye ve dolayısıyla dünyaya, barış ve istikrar getirecek yegane ülkenin **Türkiye** olacağını söylemek son derece gerçekçi bir değerlendirme olacaktır.

IV. GÜÇ MERKEZLERİ

A. Jeopolitik Güç Merkezinin Tanımı

Barış ve savaş, mevcut ve gelecekte ortaya çıkabilecek güç dengesine bağlıdır. Barışın korunması jeopolitik güç merkezlerinin tutum ve davranışları ile yakından ilgilidir. O halde 21. yüzyılın jeopolitik güç merkezlerini ortaya koymadan önce jeopolitik güç merkezinin tanımını yapalım.

Kendi coğrafyası içinde ve dışında sahip olduğu ve kontrolü altında bulundurduğu jeopolitik güç kaynaklarını, diğer ülkelere oranla geliştirerek onları, milli çıkarları yönünden kendi lehine etkileyebilen devletler veya devletler toplulukları birer jeopolitik güç merkezi oluştururlar.²⁴

²³ *Orta Asya- Hazar-Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri*, Harp Ak. Basımevi, İst. 1999 s.225

²⁴ SANDIKLI, Atilla, *a.g.e.*, s.156

B. Jeopolitik Güç Merkezlerinin Tasnifi

Jeopolitik güç merkezlerini aşağıdaki gibi tasnif edebiliriz.

1. Global Güç Merkezleri

Kıtaların ve kıta eksenli havzaların stratejik açıdan yeni anlamlar kazanması özellikle iki grup ülke için özel bir önem ifade etmektedir. İnci grup küresel strateji uygulama kabiliyeti olduğu için birçok kıta eksenli havzalardaki dengeleri aynı anda gözetmek zorunda olan ülkelerden oluşur. Mesela, başta ABD ve Almanya olmak üzere Çin, Fransa, İngiltere, Japonya ve Rusya gibi ülkeler aynı anda birçok kıtadaki dengeyi gözeterek küresel ölçekli politika geliştirirler.²⁵ Global güç merkezlerinin etki alanı tüm dünyadır. Çağımızda küresel güce tek örnek ABD'dir.

2. Bölgesel Jeopolitik Güç Merkezleri

İkinci grup ülkeler tarih ve coğrafya parametrelerinden kaynaklanan özellikler dolayısıyla birçok kıta eksenli havza ile aynı oranda ilgilenmek zorunda kalan bölgesel güçlerden oluşmaktadır. Bu gruba giren ülkelerin en belirgin temsilcileri arasında Türkiye, Mısır, Ukrayna ve Hindistan sayılabilir.²⁶

3. Birleşik Jeopolitik Güç Merkezleri

Milli çıkarları çizgisi üzerinde belirli bir amaç uğruna etkinlik kazanmak için, birden fazla devletin jeopolitik güç kaynaklarının tümünü veya belirli alanlardaki belirli verimlerini birleştirmeleri ile oluşan güç merkezleridir. Bunlar etki alanları bakımından yukarıdaki maddelerdeki kategorilere tek bir devletmiş gibi de sokulabilirler.

Örneğin; NATO kendi sorumluluk sınırları içinde, yarı global birleşik jeopolitik güç merkezidir. Arap Birliği, birlik ve bütünlüğünü sağlayabildiği takdirde bir birleşik jeopolitik güç merkezi oluşturabilir. Afrika Birliği (Uluslar Topluluğu) gelişimini tamamladığı takdirde bir birleşik-kıtasal jeopolitik güç merkezi olabilir.

²⁵ DAVUTOĞLU, Ahmet, *a.g.e.*, s.189

²⁶ DAVUTOĞLU, Ahmet, *a.g.e.*, s.190

4. Sınırlı Jeopolitik Güç Merkezleri

Her ne kadar jeopolitik güç merkezi olabilmek için jeopolitik güç kaynaklarının tümünü dengeli biçimde geliştirip etkinlik sağlayıcı verim almak gerekli ise de özellikle bazı uluslararası topluluklar belirli kaynaklara sahip olmaları veya tüm kaynaklarını işletebilen devletlerin sınırlı amaçlarla bir araya gelmeleri ile oluştuğu halde uluslararası siyasi ve ekonomik dengelerde etkinlik göstermektedirler. Bunlara örnek olarak Avrupa Birliği, Üçüncü Dünya Devletleri Topluluğu, OPEC gibi gruplaşmalar gösterebilir.

5. Ekonomik Jeopolitik Güç Merkezleri

Son dönemde oluşan Yeni Dünya Ekonomik Güç Merkezleri ise üç kutuplu bir görünüm yansıtmaktadır:

Birinci kutup, bütünleşme sürecine girmiş olan Avrupa Birliği'dir. Yirmi beş üyeli bu birlik Türkiye'nin de dahil olacağı büyük bir entegrasyon süreci içerisinde. İkinci kutup, temelleri kısa zaman önce resmen atılan NAFTA, yani Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi'dir. ABD, Kanada ve Meksika'dan oluşan NAFTA, bu üç ülke arasında giderek gümrük duvarlarını indirmeyi ve zamanla diğer Latin Amerika ülkelerini de kapsayacak gerçek bir serbest ticaret sistemi oluşturmayı hedefliyor.

Üçüncü kutup ise, henüz ilk tohumları ekilen APEC, yani Asya Pasifik Ekonomik İş Birliği'dir. ABD ve Japonya dahil 17 ülkeyi bir araya getiren bu grup veya kendi deyimleriyle bu forum, ileride Pasifik Havzası'nın bir nevi Serbest Ticaret Bölgesi'ni veya ekonomik topluluğunu oluşturma gayesini gütmektedir.

Şu anda söylenebilecek tek gerçek, dünya ekonomisinin üç kutuplu bir üçgene oturduğudur. Bu üç ekonomik kutup, küreselleşmenin de bir sonucu olup, 21'nci yüzyılın dünya güç merkezlerini teşkil etmeye başlamışlardır.

C. 21'nci Yüzyılın Güç Merkezleri

Yukarıdaki bilgiler ışığında; 21. yüzyılda global güç merkezi olarak ABD, AVRUPA BİRLİĞİ (Almanya, İngiltere, Fransa) ÇİN ve RUSYA'nın olacağı değerlendirilmektedir.

Özetle 21. yüzyıl dünya jeopolitiğini, ABD ve AB'nin arasındaki ortaklığın alacağı şekil ve Rusya ile Çin'in pozisyonlarının belirleyeceği değerlendirilmektedir.

D. 21'nci Yüzyılın Global Güç Merkezlerinin Jeopolitik Hedefleri ve Amaçları

1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

Soğuk Savaş döneminin süper güçlerinden biri olan SSCB'nin dağılması ve bu özelliğini kaybetmesi ile dünyada meydana gelen ani güç değişimi, yeni yapılanmaları zorunlu hale getirdi. ABD, beş kıta üzerinde siyasi, askeri, ekonomik yeni dengeler arayışına önderlik edebilecek tek güç olarak kendini kabul ettirmiştir.

ABD dış politikasında hedef güvenlik ve refahın sağlanmasıdır. Güvenliğin sağlanması konusunda 11 Eylül sonrasında radikal bir değişim yaşanmıştır. Caydırıcılık ve önleyici diplomasi ile sorunların krize dönüşmeden önlenmesi prensibine; “preemptive attack”, “preventive war” önleyici müdahaleler kavramları dahil edilmiştir. Bu kapsamda; ABD'ye karşı gerçekleştirilecek faaliyetler ABD'nin gücü ve girişimleri ile caydırılabilir, ABD'nin menfaatlerine etki edebilecek krizler önleyici diplomasi ile herhangi bir çatışmaya neden olmadan halledilebilir; “rogue states” serseri devletlerin kitle imha silahlarına ve füze sistemlerine sahip olmaları, ABD'ye karşı terörist eylemlerde bulunabilecek terörist örgütlere yardım ve destekleri önleyici taarruz ve müdahaleler ile engellenebilecektir.²⁷

²⁷ *The National Security Strategy Of The United States Of America*, September 2002, s.5

Görüldüğü gibi ABD dış politikası, tamamen ulusal menfaatlerin korunması yönünde dünyaya meydan okuma şeklinde biçimlendirilmiştir.

ABD'nin iç siyasi istikrarı, ekonomik durumu, askeri gücü, ileri teknolojiye dayalı sınaî ve üretim potansiyeli, kaynakları ve müttefiklerinin desteği ile bu misyonu yerine getirebilecek güce sahip olduğunu göstermektedir.

ABD 21. yüzyılda, silahlı kuvvetlerini görünür gelecekte, tercihen müttefikleri ile uyum içinde, birbirinden uzak iki deniz aşırı alanda aynı zamanda vukua gelecek büyük çaplı askeri tecavüzleri caydıracak veya bertaraf edecek büyüklük ve güçte idameye kararlıdır.

Özellikle 11 Eylül'den sonra ABD dış politikası kendi güvenliğini ve ekonomik çıkarlarını tehdit eden her türlü yapılanmaya karşı müdahale etme gerekliliği yönündedir. ABD'nin Afganistan ve Irak müdahaleleri ve bugünlerde kitle imha silahları ürettiğini söylediği İran üzerindeki baskısı bu politikanın açık göstergesidir. Üstelik bu politika Amerikan halkı tarafından da desteklenmektedir. Başkan Bush'un tekrar seçilmesi ABD halkının tercihini ortaya koymaktadır.

ABD'nin Bölge üzerinde emellerini ortaya koyabilmek için, enerji politikasının ve enerji kaynaklarının incelenmesi gerekmektedir.

ABD Enerji Durumu ve Politikası; ABD'nin bölgeye yönelik politikasının belirlenmesinde temel kaygının ekonomik çıkarların korunması olduğu düşünüldüğünde, ilginin odak noktasını petrolün oluşturduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü petrole bağımlılıkları her geçen gün biraz daha artan ABD ve Batılı müttefikleri, petrol gereksinimlerinin önemli bir kısmını bulunduran bu bölgeden karşılamaktadır. Petrol tüketimlerinin ABD %30'unu, Almanya %32'sini, İngiltere %45'ini, Japonya %76'sını ve Fransa % 89'unu bu bölgeden sağlamaktadır. Dolayısıyla Batılı ülkelerin petrol gereksinmesi arttığı ve petrole alternatif olabilecek yeni enerji kaynakları devreye sokulmadığı sürece bölgeye olan bağımlılığın devam edeceği beklenmektedir.²⁸

²⁸ ARI, Tayyar, *a.g.e.*, s.63

ABD'nin dünya üzerindeki petrol kaynaklarına ilişkin politikaları geleceğe yönelik çeşitli senaryolar çerçevesinde incelendiğinde, ABD ve Avrupa Birliği ile geleceğin muhtemel ekonomik devi olarak değerlendirilen Çin Halk Cumhuriyeti arasında, stratejik bir enerji mücadelesi yaşanacağı büyük olasıdır.

ABD'nin 1965'ten günümüze kadar olan sürede enerji tüketiminde kullandığı kaynakların payı incelendiğinde, petrol ve doğal gaz kaynaklarının önemini koruduğu, nükleer enerjinin payının ise arttığı görülmektedir. ABD nükleer enerji, kömür ve hidroelektrik enerjisi bağlamında kendine yeterli bir görünüm sergilemektedir. Ancak özellikle petrol ve doğalgaz kaynakları bakımından sanıldığı kadar zengin olmadığı görülmektedir.

2001 sonu ve kesin rezervler itibarıyla ABD'nin petrol kaynakları 3,7 milyar ton, doğalgaz kaynakları ise 5.020 milyar m³ düzeyindedir. ABD'nin petrol üretimi 1970'lerde zirveye ulaşmış ve o tarihten itibaren yıllık üretim yaklaşık %40 oranında azalmıştır. ABD'nin rezervleri büyüklük sırası itibarıyla Teksas, Alaska, Kaliforniya ve Meksika körfezinde bulunmaktadır. Gelecekteki muhtemel rezervlerin de Meksika körfezi derin sularında ve Alaska'da bulunabileceği tahmin edilmektedir. Ancak, ABD petrol ihtiyacını karşılarken sadece ulusal kaynaklarına dayanamayacağını farkında olduğundan uluslararası tedarikçileri itibarıyla çeşitlilik yaratmaya çalışmaktadır.

ABD'nin ekonomik anlamda sahip olduğu rezervler, üretim ve tüketim rakamları ile birlikte değerlendirildiğinde, dünya çapındaki enerji kaynakları ile neden yakından ilgilendiği ortaya çıkmaktadır. Bugünkü üretim düzeyi ve rezervleri çerçevesinde, ABD'nin petrol rezervi 10,7 yıl, doğal gaz rezervi ise 9,2 yıl sonra tükenecektir. Eğer hiç petrol ithalatı yapmadan, yıllık ihtiyacını tamamen kendi öz kaynakları ile karşılama yoluna giderse, kendisinin petrol rezervleri ancak 4,1 yıl yeterli olacaktır²⁹. Yeni petrol ve doğalgaz rezervleri araştırmaları ile kesin rezervler artacaktır. Ancak yine de dışa bağımlılığın gelecekte artacağını ifade etmek yanlış olmayacaktır. 21. yüzyılın başlarından itibaren ABD'nin ithal petrole bağımlılığının giderek arttığı, %70'ler düzeyine çıkacağı belirtilmektedir.

²⁹ *Petro-Strateji*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 2004 s.175

Almanya ve Japonya gibi ülkeler neredeyse tüm petrollerini ithal etmektedir. Bu nedenle batı ekonomileri için Ortadoğu petroleri kadar Avrasya'daki petroler de önem kazanmıştır. Bu nedenle Batı için Ortadoğu'daki petrol güvenliğinin sürmesi kadar Avrasya'daki petrolerin de güvence altına alınması önem kazanmaya başlamıştır.

2001 yılı itibarıyla dünya kesin petrol rezervleri ve mevcut üretim seviyesi ile kaç yıl sonra tükeneceği (rezerv/yıllık üretim oranı) incelendiğinde, dünya petrol rezervlerinin 40 yıl sonra tükenebileceği görülmektedir. Dünya Enerji Konseyi tahminlerine göre, 2040–2060 yılları arasında, dünya petrol rezervlerinin tükenmesi tehlikesinin olduğu değerlendirilmektedir. Gittikçe azalan rezervler içinde en önemli bölgenin toplam rezervlerin % 65'ine sahip olan Orta Doğu bölgesi olduğu görülmektedir. Bu sonuç, neden bütün dünyanın gözünün Orta Doğu bölgesinde olduğunu ve neden bu bölgede istikrarın sağlanamadığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

2. Avrupa Birliği (AB)

Üç yanı denizlerle çevrili ve kara sınırları Kafkas Dağları, Ural Dağları gibi engellere dayanan Avrupa, güçlü bir coğrafi bütünlüğe sahiptir. Coğrafi bütünlük güvenlik ve beşeri değerler açısından önemlidir. Avrupa kültürü bu coğrafya ile şekillenmiştir.

Avrupa halen dünyada demokrasiye ve piyasa ekonomisine bağlı ülkelerin geliştiği en büyük merkez durumundadır. AB, NATO ve AGİT gibi dünyanın en önemli uluslararası kuruluşları bu kıtada bulunmaktadır. Avrupa aynı zamanda dünyanın en büyük ekonomik merkezlerinden biridir. Avrupa'nın dünyanın diğer bölgelerine nazaran kültürel ve tarihi yönden farklı bir yeri mevcuttur. Avrupa'nın Yeni Dünya Düzeni içerisinde fevkalade önemli bir yeri ve perspektifinin mevcut olması tabiidir. Sanayinin temel maddesi olan enerji alanında da AB ortak politikalar oluşturdu. AB, kuruluşunu izleyen yıllarda dış kaynaklı enerjiye büyük ölçüde bağımlıydı.³⁰

³⁰ ÖYMEN, Onur, *Geleceği Yakalamak*, Remzi K.evi İstanbul 2000, s.13

Avrupa daha önce sahip olduğu kömür-çelik stratejik kaynakları ve sömürgelerinden sağladığı kaynaklar ile güçlenmiştir. Bugün ise Kuzey Denizi Petrolleri hariç stratejik kaynaklara sahip değildir. Önemli diğer kaynağı ise vasıflı insan ve bunun yarattığı değerler ile bilgi ve deney birikimi, teknolojik üstünlük, sahip olunan sermaye ve dış yatırımlardır.

Türkiye–Avrupa ilişkileri tarihte çok az örneği görülen bir ikilemi barındırmaktadır. Coğrafi ve tarihi parametreler açısından bakıldığında Türkiye Avrupa kıtasının ve tarihinin tabii bir parçasıdır. Avrupa coğrafyasının Avrasya bütünlüğü içindeki tabii ayırım hatları gerek kara gerekse deniz bağlantıları açısından, Türkiye coğrafyası göz önüne alınmaksızın anlamlı ve tutarlı bir çerçevede tanımlanamaz.³¹

Türkiye'nin AB üyesi olması halinde AB; Kafkaslarda, Ortadoğu'da, İranlılarla, Araplarla kısaca İslam dünyası ile karşı karşıya gelmiş olacak ve bu bölgedeki bütün sorunlarla ve sorunların Türkiye'ye yansıyan şekilleri ile ilgili politikalar üretmek zorunda kalacaktır.

AB aynı zamanda bu bölgenin olanaklarına Türkiye üzerinden ulaşabilecek, sayılan bölgeler üzerindeki etkinliği artacak, siyasi ufku genişleyecektir. Türkiye'nin jeostratejik ufku ve stratejik ilgi alanları içinde bulunan Kafkaslar, Balkanlar, Ortadoğu ve Orta Asya; AB'nin stratejik ilgi alanları içerisine bugünkünden daha büyük ağırlıkla girecektir.

Avrupa kıtasının sahip olduğu coğrafi bütünlüğe Avrupa Birliği tam olarak sahip değildir. Bu coğrafyada AB ve NATO üyelikleri söz konusu olan Doğu Avrupa ve Balkan ülkeleri dışında Beyaz Rusya, Ukrayna ve Avrupa Rusya'sı da yer almaktadır. Avrupa Birliğinin güneydoğusu Türkiye tarafından örtülmektedir. Avrupa Birliğinin Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu ile ilişkilerinde Türkiye ve Rusya'ya engeldir ya da yardımcıdır. Bu istikametlerdeki güvenliği de aynı çerçevede görülmelidir. 21. yüzyıl da AB, Almanya ve Fransa'nın liderliğinde ve güdümünde daha da genişleyerek, kurmayı düşündüğü ordusuyla her yerde söz sahibi olmayı hedeflemektedir. Ekonomik askeri ve siyasi gücü ile uluslararası

³¹ DAVUTOGLU, Ahmet, *a.g.e.*, s.536

alandaki söz sahibi olacaktır. Türkiye'nin BAB çerçevesinde bir Avrupa güvenlik kimliği oluşturulmasına ilişkin çabalardan dışlanması olasılığı Ankara açısından AB'den dışlanma sorunundan daha da fazla rahatsızlık verici bir durum olarak ortaya çıkmıştır.³²

AB'nin enerji politikası da ABD'nin politikası ile paralel bir seyir göstermektedir. Azalan enerji kaynakları AB'yi yeni arayışlar içerisine itmiş ve özellikle bölge üzerinde etkin bir rol alma zorunluluğunu beraberinde getirmiştir.

AB Enerji Politikası ve Kaynakları; AB üyesi ülkelerden sadece İngiltere'de (700 milyon ton), Danimarka'da (200 milyon ton) ve İtalya'da (100 milyon ton) kesin petrol rezervi bulunmaktadır. Bu üç ülkenin 2001 yılında petrol üretimlerinin toplamı 138,9 milyon ton iken, aynı yıl AB'nin petrol tüketimi miktarı 637,1 milyon ton olmuştur. 2001 yılında, AB ülkeleri ihtiyaç duydukları petrolün % 78,2'sini ithal etmişlerdir. AB ülkelerinin bugünkü üretim kapasiteleri ve ithalatları göz önünde tutularak, yeni rezervler bulamadıkları farz ve kabul edildiğinde, mevcut rezervlerin 7,2 yıl sonra tükenebileceği tahmin edilmektedir. AB dışında kalmayı tercih eden Norveç'te ise 1,3 milyar ton kesin petrol rezervi bulunmaktadır. Bu ülkenin 2001 yılı itibarıyla petrol üretimi 162,1 milyon ton düzeyinde gerçekleşmiştir. 2007 yılında AB'ye tam üye olacağı öngörülen Romanya'nın ise 100 milyon ton kesin petrol rezervi bulunmaktadır. Bu değerler dikkate alındığında, gelecekte Norveç AB'ye tam üye olsa dahi, AB'nin petrol ihtiyacını kendi kaynaklarıyla karşılamasının mümkün olmayacağı değerlendirilmektedir.

AB'nin Petrol ve Doğal Gaz İthalatı; AB'nin enerji kaynakları itibarıyla fakir olmamakla birlikte kendi kendine yeterli olduğunu ifade etmek mümkün değildir. 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı gibi bazı dış şoklar, AB'nin nispeten küçük çaplı ve kısa süreli enerji krizlerine karşı dayanabildiğini göstermiştir. Ancak, 1970'lerde ardı ardına yaşanan petrol krizleri gibi uzun süreli istikrarsızlıklara karşı AB'nin çok uzun süre direnç göstermesi mümkün görülmemektedir. Bu durumun en önemli kanıtı, tüketilen enerjinin yarısının üçüncü ülkelerden ithal

³² LESSER, O. Ian; FULLER, E.Grahan, *a.g.e.*, s.136

edilmekte olmasıdır. AB'de tüketilen petrolün 3/4'ü, doğalgazın 1/3'ü ve diğer yakıtların da 1/3'ü ithalat yolu ile karşılanmaktadır.

AB petrol ithalatının önemli bir kısmını AB üyesi olmayan, hemen yanındaki Norveç'ten karşılamaktadır. AB'nin gelecekte de bu ülke ile herhangi bir problem yaşama ihtimalinin oldukça düşük olacağı değerlendirilmektedir. Ancak, bu ülkenin de mevcut rezervlerinin ömrünün 7,8 yıl olduğu bilinmektedir. AB'nin petrol ithalatında ikinci sırada yer alan Rusya Federasyonu (RF) ile enerji alanında sürmekte olan iş birliğini geliştireceği mütalaa edilmektedir. AB'nin, Orta Doğu ülkelerinden yaptığı ithalatın toplam içindeki payı ise 1/3'ü geçmemektedir. Bu ağırlığın gelecekte daha da artabileceği kıymetlendirilmektedir.

3. Rusya Federasyonu

İmam Humeyni, 'Marksizm'in artık eskidiğini ve müzeye kaldırılması gerektiğini' öne sürdüğünde, Sovyetler Birliği'ni ayakta tutan bu ideolojik çimentonun rafa kaldırılması ve SSCB'nin dağılma riski hiçbir şekilde gündemde değildi. Ancak, 1985'de iktidara gelen Gorbaçov, ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durumu gördükten sonra 'kriz kapıda' sloganıyla devleti bir dizi reform ile yeniden yapılandırmak ve güçlendirmek zaruretini hissetmiştir.³³ 1991 sonlarında dünyanın toprak bakımından en büyük devleti olan Sovyetler Birliği'nin dağılması, Avrasya'nın tam ortasında muazzam bir jeopolitik karışıklık ve boşluk yaratmıştır. Bu dağılma ile Rusya, Sovyetler dönemindeki topraklarının önemli bir kısmını, nüfusunun hemen hemen yarısını ve en önemlisi de dünyanın iki süper gücünden birisi olma özelliğini kaybetti. 15 Cumhuriyetten oluşan SSCB, 14 Cumhuriyetinin bağımsızlıklarını ilanını müteakip geriye sadece Rusya Federasyonu olarak kaldı.³⁴

Rusya'da 1993 yılından itibaren, bölgesel stratejik boşluk alanlarının ortaya çıkışı bu bölgede de uluslararası hukukça geçerli sınırlar ile küresel ve bölgesel güçlerin çıkar alanı tanımlamaları arasındaki farklılaşmayı tırmandırmıştır. Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla bölgeden hukuken çekilmek

³³ USLUBAŞ, Fevzi , *İmparatorlukların Bataklığı*, Toplumsal Dönüşüm Yay. İst 2005 s.76

³⁴ BREZEZINSKI , Zbigniew, *Büyük Satranç Tahtası , Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere*, Sabah Kitapları , İstanbul 1999 s.91

zorunda kalan Rusya'nın Afganistan - Tacikistan'daki iç savaşa müdahale etmesi, bölgede merkezi güç olarak sivrilen Özbekistan'ın gerek Tacikistan gerekse Afganistan'da süren iç mücadelelere dönemsel etkilerde bulunması³⁵ izlediği bu politikadaki temel hedef geçmişte olduğu gibi 21. yüzyılda da etkinliğini arttırarak önce bölgesinde sonra dünyada söz sahibi olmaktır.

Rusya Federasyonu günümüzde yeniden yapılanma sürecini devam ettirmektedir. Bugünkü Rusya Federasyonu, Avrasya'nın doğusundaki güç (Japonya, Güney Kore, Çin) ile batısındaki (AB) güç arasında denge sağlayabilecek güçte görünmüyor. SSCB döneminde sahip olduğu bu bölgedeki kaynaklara tekrar sahip olma şansını kaybetmiştir.

Bugün Rusya, ülkesindeki tüm dinamikleri kapsayan yeniden yapılanma sürecini yaşamaktadır. Gerilediği bölgesel güç kimliğini, belirsizliğin ve istikrarsızlığın süre geldiği bir ortamda yeniden şekillendirmeye çalışmaktadır. Rusya, hiçbir zaman eski SSCB olamaz ancak bugünkü gibi bir Rusya olarak da kalmayacaktır.

RF, sahip olduğu geniş coğrafyasında zengin doğal kaynaklara sahiptir ve 21. yüzyılın ilk çeyreğinde Avrasya'nın önemli güç merkezlerinden birisi olarak yer alması uzak ihtimal olarak değerlendirilmektedir.

Rusya Federasyonunun Enerji ve Petrol Politikası; günümüzde ülkelerin gelişmişlik düzeyi kişi başına harcadıkları enerji miktarı ile ölçülmektedir. Her geçen gün bu miktarın artacağı düşünüldüğünde, ülkelerin söz konusu ihtiyaçlarını kıt enerji kaynaklarından nasıl karşılayacağı hususu, en önemli sorunlardan biri olarak ortaya çıkmakta ve ülkelerin enerji politikalarını yönlendirmektedir. Bu kapsamda dünyada büyük bir güç/enerji mücadelesi oluşmaktadır. Rusya Federasyonu bu konuda hem üretici yani kaynak hem de tüketici konumunda olan ve güç merkezi olma yolunda mücadele veren bir ülke konumundadır.

³⁵ DAVUTOGLU, Ahmet, *a.g.e.*, s. 114

1990 yılı verilerine göre SSCB'nin enerji tüketiminin %62'sini Rusya federasyonu oluşturmaktaydı. Sovyetler birliğinin dağılmasından sonra ekonomik alandaki yetersizlik ve eski teknoloji yüzünden enerji mücadelesinin gerisinde kalmıştır. Rusya Federasyonu eski gücüne kavuşmanın gayretleri içerisine girmiştir.³⁶

Rusya Federasyonu, doğal olarak 20. yüzyılın petrol politikalarının odak noktasını teşkil edecek olan Hazar ve Kafkasya petrolerinin musluğunu elinde bulundurmak istemektedir. Bu suretle hem petrolün kontrolünün bahşettiği stratejik avantajlardan istifade edecek, hem de Orta Asya Cumhuriyetleri üzerindeki 70 yıllık etkisini yeniden tesis etmeye yönelik avantajlar sağlayacaktır. Rusya Federasyonu, bu yolda kendisine en büyük engel olarak, bu ülkelerle tarihi bağları kuvvetli olan Türkiye'yi görmektedir. Bu nedenle bu cumhuriyetlerin Türkiye ile ilgisini kesmek, "Arka Bahçesini" kontrol etmek istemektedir.³⁷ Aynı kapsamda, Kafkasya ve Orta Asya'da çıkan sıcak çatışmaları ve ayaklanmaları sebep göstererek "yakın çevre" tezini ortaya atmış, böylece barışı koruma semsiyesi altında bölgede askeri kontrolü tekrar ele geçirmeyi amaçlamıştır.³⁸

Rusya Federasyonu global bir güç olma konusunda Batı'ya ve özellikle de ABD'ye karşı tekrar eski konumunu kazanabilmek için daha çok kendi kaynakları ile Orta Asya ve Kafkaslardaki enerji kaynaklarının kontrolü ve taşınması konularına ağırlık vermektedir. Bu bölgelerdeki kaynakların kontrolü ve taşınmasını kendi milli çıkarları ile eş görmektedir. Bağımsızlığını yeni kazanmış zengin petrol kaynaklarına sahip ülkeler ile bu kaynakların ulaştırılmasında stratejik konumda bulunan ülkelerin egemenliklerini tehlikeye düşürebilecek durumları da kapsayacak faaliyetleri yönlendirmektedir.

Bu kapsamda Türkiye ile gizli bir rekabet içerisine girmektedir. Özellikle Azerbaycan ve Gürcistan bu konuda baskı altında kalan ülkeler konumundadır. Ayrıca Ermenistan'ı bu ülkelerin istikrarını bozucu faaliyetlere teşvik etmekte, Gürcistan'daki ayrılıkçı faaliyetleri desteklemektedir. Aynı zamanda ekonomisini

³⁶ *Energy and National Security in The 21 st Century*, İnstitute For National Strategic Studies s.49

³⁷ SARIKAYA, Cüneyt, *Dünya Siyasetinde Petrolün Yeri ve Önemi* 2003, s.73

³⁸ *Petro-Strateji*, Harp Ak. Yayınları, İstanbul 1996, s.111

güçlendirmek, ABD'nin tek süper güç olma özelliğini frenlemek maksadıyla hem ekonomik hem de siyasi girişimlerde bulunmaktadır. Zengin doğal kaynaklarını Batı'ya (Türkiye dahil-Mavi Akım projesi gibi.) pazarlarken, Çin Halk Cumhuriyeti gibi geleceğin süper gücü olabilecek ülkeler ile siyasi-ekonomik işbirliği yolları için uygun zemin oluşturucu faaliyetlerin içerisinde bulunmaktadır. Ayrıca İran ile çeşitli ekonomik ve siyasi yapılanma yollarına gitmektedir.

Rusya Federasyonu'nu, geleceğin dev enerji ithalatçıları olarak görülen Çin Halk Cumhuriyeti ve Japonya ile birlikte değerlendirirsek daha faydalı olacaktır.³⁹

Geleceğin Rusya Federasyonu: Güvenlik ve dış politika açısından; konvansiyonel silahları sınırlı, NATO ile işbirliği içinde, hayat alanları içinde etkin bir Rusya Federasyonu görmek mümkün olabilecektir. Ekonomik ve ticari yönden iyileşen, yeni sanayileşme sürecine girmiş, AB ile ticareti zengin (özellikle enerji alanlarında), ekonomisini Çin ve Japonya ile birlikte geliştiren bir Rusya Federasyonu görmek mümkün olabilecektir. Enerji durumuna bakıldığında; enerji zengini, ekonomisini petrol ve doğalgaz ihracatı ile düzelen bir Rusya'nın yaratılmak istendiği aşikar olarak değerlendirilmektedir.

4. Çin Halk Cumhuriyeti

Çin için bugün en önemli hususların “barış ve istikrar” ve “kalkınma” olduğunu kaydeden Çin Dışişleri Bakanı, Çin dış politikasının temel ilkelerini şöyle sıralamaktadır.

Çin'in bağımsızlığının muhafazası bunun için; egemenlik ve güvenlikten taviz vermemek, dünya barış ve istikrarını tehdit eden “hegemonya” siyasetlerine karşı çıkmak, dış politikada bağlantısız ve tarafsız bir politika izlemek (Uluslararası ilişkilerde ne Rusya, ne de ABD kartı oynamak).

Dünya barışının korunması bunun için; “barış içinde birlikte yaşama” ilkesini uygulamak, bütün ülkelerle dostluk ilişkileri ve işbirliğini geliştirmek, ihtilafları barışçı yollardan ve kuvvet kullanmadan çözümlenmeye çalışmak ve

³⁹ GÜRLESEL, C. Fuat, *Ekonomi Politikin Dış Politikaya Etkileri*, Haziran 2003, s. 56

çatışmalardan kaçınmak, dış dünya ile aktif temasta bulunmak ve ekonomik globalleşmeye katılmak.⁴⁰

Asya içinde ortaya çıkan bu dengeler Orta Asya ülkelerinin dış politika pozisyonunu da etkilemektedir. Demografik, ekonomik açıdan Çin, Hindistan ve Rusya'dan gelebilecek tek yönlü ya da koordineli bir baskı karşısında direnme gücü zayıf olan Orta Asya ülkeleri bu devler arasında kendilerine hayat alanı açmaya çalışmaktadır. 1997 yılında Rusya ve Çin'in öncülüğünde bölge ülkeleri arasına bir sınır güvenlik anlaşması imzalanması ilgi çekicidir. NATO'nun genişleme planlarına karşı bir Asya cephesi oluşmakta olduğunun ilk işareti olarak değerlendirilebilir.⁴¹

Bugünkü Asya coğrafyasında kara ve deniz ağırlıklı güçler mevcuttur. Çin, Hindistan ve Rusya karasal ağırlıklı güçleri, ABD, Japonya ve bölgedeki orta boy devletlerin çoğu denizsel güçleri oluşturmaktadır. Asya'da yeni güç dengeleri beş büyük devletin (Çin, Japonya, Hindistan, Rusya ve ABD) aralarındaki kuvvet ilişkisine bağlıdır.

21. Yüzyılda Orta Asya güvenliğinde yanıt bekleyen soru, Çin'in çok kutuplu kuvvet dengesinde rol almayı mı, yoksa kendi üstünlük ve hegemonyasını kabul ettirmeyi mi tercih edeceği sorusudur. Ciddi askeri çatışmalar meydana gelmedikçe gelecek on yıllara, Asya'daki ekonomik gidiş ve bunun sağlayacağı olanaklar yön verecek gibi görünmektedir.

Bu yüzden Çin, temel önceliğini, ekonomik kalkınmasını sürdürmeye ve halkının yaşam standardını yükseltmeye vermektedir. Çin, milli çıkarlarını ciddi şekilde etkilemediği sürece, uluslararası platformlarda genellikle tarafgir veya aktif davranmamaya özen göstermektedir.⁴²

Çin, güvenliği açısından ülkesini çeviren denizlerde bir koruma kuşağı tesis etmek istemekte ve bu maksatla konvansiyonel güçlerini arttırma ve geliştirme

⁴⁰ *Jeopolitik ve Türkiye' nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam*, Harp Ak. Yayınları 2002, s.99

⁴¹ DAVUTOĞLU, Ahmet, *a.g.e.*, s.483

⁴² ÖYMEN, Onur, *a.g.e.*, s. 169

yoluna giderek Güney Çin Denizi'nin, Adaları ve hatta Güneydoğu Asya'yı kontrolü altına almayı hedeflemektedir.

21. yüzyıl da Çin'in Rusya'nın durumuna bağlı olarak, petrol ve doğalgaz zengini Orta Asya ülkelerinden ve zengin doğal kaynaklara sahip Doğu Sibirya'dan uzak kalacağını düşünmek hata olur.

Güvenlik ve dış politika açısından; askeri kapasitesini genişleten, 2010'dan sonra ekonomik gücü ile siyasi ve askeri gücünü destekleyecek imkan ve kabiliyete kavuşabileceği değerlendirilmektedir. Ekonomik ve ticari yönden ekonomisi hızla büyümekte ve ihracatı hızla artmaktadır. Çinlilerin şu üç yönü ABD yetkililerini endişelendirir: Çin'in stratejik nükleer gücünün sürekli artması; Çin'in yayılma gücünün artması, Çin'in bazı devletlere nükleer füze teknolojisi sağladığı yönündeki şüpheler.⁴³ Enerji açısından incelendiğinde; artan ve büyüyen ekonomisini destekleyebilmek maksadıyla enerjide dışa bağımlılığının artacağı değerlendirilmektedir. Halen enerji ihtiyacının büyük bölümünü Orta Doğudan karşılayan Çin'in Rusya ve Orta Asya pazarlarında önemli bir ticaret hacmi oluşturacağı tahminleri yapılmaktadır. Bu konuda ABD'nin ve AB'nin önümüzdeki dönemde en büyük rakibi olacağı tahminlerinin yapılmasını sağlamaktadır.

V. YENİ OLUŞUMLAR EKSENİNDE TÜRKİYE'NİN DURUMU

A. Yeni Siyasal Görünüm İçerisinde Türkiye'nin Siyasi Önemi

Türkiye'nin Balkanlar, Karadeniz bölgesi, Kafkasya, Ortadoğu'daki bölgesel rolünün yeniden önem kazanması Ankara-Washington ilişkilerine tamamen yeni ve önceden tahmin edilmesi mümkün olmayan unsurlar eklenmesine yol açabilecektir. Türkiye'nin bölgesel bir güç olarak yükselmesi, uzun vadede ABD ve Türkiye'nin çıkarlarının ortak mı yoksa zıt mı olacağı sorusunu gündeme getirmektedir.⁴⁴

⁴³ KLARE, Michael, *a.g.e.*, s. 123

⁴⁴ LESSER, O. Ian; FULLER, E.Grahan, *a.g.e.*, s.168

Geçmişin (soğuk savaş dönemi) statik koşulları içinde batının doğu bloğu karşısında sınır ülkesi durumunda iken soğuk savaş sonrasında yeni koşullarında coğrafi konumu bakımından merkez ülke düzeyine erişmiştir. Bu merkezi gücü hiç kuşkusuz coğrafi konumunun yarattığı mekansal bir potansiyel içeriğindedir. Türkiye'nin yeni jeopolitik konumu geçmişe kıyasla çok daha dinamik çeşitlilik ve mücadele yüklü bir zeminde şekillenmektedir. Her şeyden önce soğuk savaş sonrasında jeopolitik boşlukları olarak tanımlanabilecek ilgi odakları Türkiye'nin çok yakınındadır.⁴⁵

Türkiye “Jeopolitik Boşluk” olarak tanımlanan Kafkasya, Orta Asya, Orta Doğu ve Balkanlarla her şeyden önce tarihsel bir bağı bulunmaktadır. Bu tarihsel bağ, aynı zamanda kültürel bağın da yaratıcısı durumundadır. Ancak bilindiği gibi bu iki önemli unsura uluslararası ilişkilerde yeterli ve her zaman olumlu sonuçlar verebileceği düşüncesiyle bakılamaz. Buna karşın yine bu iki önemli unsur, jeopolitik ilişkilerin ve potansiyelin değerlendirilmesinde tamamen göz ardı edilemez. Örneğin özellikle Kafkaslar, Balkanlar ve Orta Asya için tarihsel ve kültürel bağın Türkiye açısından önemi büyüktür. Böylesi bir bağın varlığı, Türkiye'nin bölge içinde üstlenebileceği rolün ve bölgesel politikaların özellikli, özenli ve etkin bir düzeyde yürütülmesini zorunlu kılmaktadır. Bunun sağlanabilmesi hiç kuşkusuz içe dönük sosyal, ekonomik ve politik yapılanmanın gücü ve üretkenliğiyle ilişkilidir.

Türkiye'nin içerde sağlayabileceği istikrar, bu yolun açılmasındaki en yaşamsal ön koşuldur. Aksi takdirde bugünkü siyasi elit ülke jeopolitiğini başka siyasi güç merkezlerinin düzenlemelerinin taktik faktörü olarak görmeye devam ederse hem bu jeopolitik kuşaklar üzerindeki itibarını kaybedecek, hem de iç bütünlüğünü bile koruyamayan bir statükoya bağımlı kalacaktır.⁴⁶

B. Türkiye'nin Bölgedeki Artan Rolü

Körfez krizi sırasında Türkiye'nin adının daha sık gündeme gelmesi, kimilerince Türkiye'nin artan öneminin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir.

⁴⁵ DAVUTOĞLU, Ahmet, *a.g.e.*, s.115

⁴⁶ DAVUTOĞLU, Ahmet, *a.g.e.*, s.118

Oysa Türkiye'nin önemi asıl SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte gerçekten artmış ve Türkiye'nin jeopolitik durumu değişmiştir. NATO'nun Güneydoğu Kanat Ülkesi Türkiye artık yeni Avrasya coğrafyasının tam ortasında yer alan demokratik, laik siyasal sistemi ve liberal ekonomiye geçiş nedeni ile Orta Avrupa'dan Orta Asya'ya kadar yeni bağımsız ülkelere model olarak gösterilen bir ülke konumuna gelmiştir. Doksanlı yılların özellikle ilk yarısı, hem sorunlu bölgelerin kesişme noktasında hem de Avrasya'nın merkezinde yer alan Türkiye'nin yeni dünya düzeni içinde de merkezi bir rol edinme çabası içinde olduğu bir dönemdir. Bu çerçevede Türkiye modeli, özellikle bölgesel rekabet açısından Türkiye'nin bu hedefini gerçekleştirebilmesi için kullanabileceği başlıca dış politika araçlarından biri olarak görülmüştür.

Yirminci yüzyılın sonunda 1'nci Dünya Savaşından beri beklenmedik biçimde gerçekleşen en kapsamlı jeopolitik değişimler dünyayı kökünden sarsmıştır. Komünizm'in çöküşü ve Sovyet Birliğinin dağılması sadece dünyaya on beş yeni ülke eklemekle kalmamış, aynı zamanda global Soğuk Savaş sona erdirmiş, en belirgin örneği Yugoslavya'nın teşkil ettiği diğer ülkelerde büyük çaplı yeni milliyetçilik dalgalarını ve ayrılıkçı hareketlerini açığa çıkarmıştır. Bu bölgesel gelişmeler dünyanın diğer bölgelerindeki çok sayıda komünist olmayan ülkeyi de kapsayan büyük bir dalga etkisi yapmış olup temel ulus devlet kavramının parçalanma ve dağılma süreci ise muhtemelen henüz başlamaktadır.

Türkiye'nin uluslararası olaylardaki yeni önemi ile birlikte bu jeopolitik kaymalar Türkiye'nin kendi kendine bakışını, diğerleriyle ilişkilerini ve başkaları tarafından algılayış biçimine önemli ölçüde etkileyecektir.⁴⁷

Tamamen yeni ölçek ve kapsadığı mesafe bakımından Arap dünyasına benzeyen "Türk dünyasının" ortaya çıkışı dünyada büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Balkanlardan Türkiye, İran ve Orta Asya'ya, Rusya'nın ortasındaki Tataristan ve Batı Sibirya'ya, Batı Çin'in içlerinden Moğolistan sınırlarına uzanan ve 150 milyon kişiyi kapsayan devasa bir Türk zinciri açığa çıkmıştır. Bunların hemen hepsinde ortak bir Türklük duygusu yaygın biçimde

⁴⁷Orta Asya-Hazar- Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri, Harp Ak. Basımevi, İst. 1999, s.131

paylaşılmaktadır. Bu yakın kültürel ve etnik bağlardan sınırlı bir siyasi bütünlüğün doğması muhtemeldir. Ancak yeni bir ölçüde Arap ülkeleri arasında mevcut özel ilişkiyle mukayese edilebilir bir ‘‘ Türk Zinciri ‘‘ mevcudiyeti bugünden itibaren Asya’ya ilişkin jeopolitik düşüncede önemli bir unsur teşkil edecektir.⁴⁸

C. Bölgesel Güç Olarak Türkiye’nin Değerlendirilmesi

Türkiye, coğrafi konumu, ekonomik ve insan kaynakları ve askeri gücü itibarıyla, kesişme noktalarında yer aldığı tüm çevre bölgeler için önemi kuşku götürmez bir bölge ülkesidir. Dahası Türkiye, coğrafya ve zamana bağlı olarak değişken bir performans gösterse de tabii ki Balkanlar’da, Kafkasya ‘da Karadeniz’de ve Orta Doğu’ da başlıca bölgesel güçlerden biridir. Bu bölgelerin hepsinde ve eş anlamlı olarak Türkiye’nin sahip olduğu ölçüde etkin olabilen bir başka bölge ülkesinin bulunmadığı da üzerinde durulması gereken bir başka olgudur. Türkiye’nin farkı, öncelikle coğrafyasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye’nin doksanlarda bölgelere verdiği öncelik, bir çevre devletinin dar bir bölge merkezli dış politika anlayışından tamamen farklı, ortasında yer aldığı tüm bölgelerin sorunlarından doğrudan ya da dolaylı olarak etkileneceğinin ve bu bölgelerdeki gelişmeleri bir ölçüde etkileyebileceğinin bilinci içinde olan sorunlu bir bölge ülkesinin gerçekçi politikalarını yansıtmaktadır. Bölgede istikrarı tehdit etme potansiyeli hemen her bölgesi için geçerli iken bir bölgesel gücün belki de en önemli vasfı bölgesinde istikrarın tesisine ve korunmasına liderlik edebilmesidir.

Bölgesel güç olmanın olmazsa olmaz koşulu, başka ülkelerin o ülkenin hegemonyası altına girmesi değil, o ülkenin bölgeyi ilgilendiren konularda açık ya da örtülü mesajlarının diğerine ciddiye alınmasıdır. Yeni uluslararası ortamda Türkiye en azından jeostratejik konumu gereği, diğer bölge ülkeleri ve bölge dışı aktörler tarafından kolay kolay göz ardı edilecek bir ülke değildir. Hem de

⁴⁸ 21nci yy. İlk Çeyreğinde Türkiye’nin Genel Vizyon Politikası ve Stratejisi, Harp Ak.Yay. 2000, s.49

Türkiye'nin ulusal çıkarları ve başta da güvenlik kaygıları Türkiye'nin bölgesel güç olmasını gerektirmektedir.

Ayrıca bölgesel güç olmanın da kendi sınırları vardır. Bir benzetme yapmak gerekirse soğuk savaş sonrasında ABD ne kadar etkin bir güç olabilmişse Türkiye'de ancak o kadar etkisel bir güç olabilmiştir. Doksanlardaki gelişmeler göstermiştir ki, Türkiye hem yeni Avrasya coğrafyası için hem de ayrı ayrı Balkanlar, Karadeniz, Kafkasya, Ortadoğu ve Akdeniz yakın bölgeleri için hiç de göz ardı edilebilecek bir ülke değildir. Ama bu ne nüfuz alanını Adriyatik'ten Çin'e kesintisiz genişletmeyi ne de komşularının içişlerine müdahale etmeyi gerektirir.

Doksanlar Türkiye'si kimi zaman onayla kimi zaman eleştiri ile çeşitli alanlarda ve bölgelerde liderliğe soyunmuş bir ülke olarak nitelendirildi. Özellikle Türkiye'nin “ Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyasının” ve Balkanlardaki Müslüman nüfusun liderliğine oynadığı sıklıkla dile getirildi. Türkiye'nin liderliğini onaylayan ya da eleştirenlerin ortak noktası, Türkiye'nin liderlik rolü üstlenebilecek bir ülke olduğunda hemfikir olmalarıydı. Gerçekten de Türkiye, bu son on yılda geniş bir coğrafi alanda siyasal, diplomatik, örgütsel ve ekonomik çok sayıda girişime öncülük etti. Soğuk savaş sonrasında istikrarsız uluslararası ortamında Türkiye, bölgesel istikrarın korunmasına mevcut çatışmaların çözümlenmesine ikili ve çok taraflı işbirliğine yönelik girişimleri yoluyla, en başta kendi güvenlik kaygılarını azaltmaya çalışmıştır. Dolayısıyla soğuk savaşın sona ermesinin ardından çok kısa bir süre sonra Türkiye'nin bu konuların merkezinde yer alışı nedeniyle Ankara'nın görüş ve politikaları açısından büyük önem kazanmıştır. Bölgedeki Batı politikalarının oluşturulmasında bu konularda Türkiye'ye danışılması esas haline gelmiştir.⁴⁹

⁴⁹ FULLER, E.Graham, *Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu*, Alfa Yay. İst. 2000, s. 216

İKİNCİ BÖLÜM

KRİZ ÜÇGENİNİNDE MEVCUT SORUNLAR VE BÖLGE ÜZERİNDE OLASI EGEMEN OLMA SENARYOLARI

I. BÖLGENİN GENEL YAPISI VE MEVCUT SORUNLARI

A. Orta Doğu'nun Genel Yapısı ve Bölgede Mevcut Sorunlar

1. Genel Yapı

Yeni dünya düzeni oluşumu ile birlikte dünyanın kalbi olarak nitelendirilen bir bölge tüm güç merkezlerinin ilgi odağı haline gelmiştir. Tarihi, siyasi, sosyo-kültürel ve özellikle ekonomik yapısıyla Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu Bölgesi güç merkezlerince mutlak hakim olunması veya en azından kontrol edilmesi gereken bir coğrafya özelliğini taşımaktadır. Bölgenin jeopolitik, jeostratejik ve ekonomik değerleri dünyanın ideolojik uçlarını temsil eden büyük devletlerini bölgeden el çekmemeye zorlarken, değişik nitelikli olaylar Orta Doğu'da zaman zaman bunalımların patlamasına neden olmaktadır. Bilindiği üzere Türkiye, Orta Doğu'da uzun süre egemen olmuş büyük bir imparatorluktan, ulusal nitelikli devlet haline dönüşmüş bir Avrupa ve Orta Doğu devletidir.⁵⁰ Dört yüz yıl Osmanlı-Türk yönetiminde kalmış olan bu bölgede Birinci Dünya Savaşı sonunda, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birçok devlet kurulmuş, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası "Manda" sistemi adı altında yağma edilmiştir. Türkiye'ye de bu yağma uygulanmak istendi ise de Atatürk'ün önderliğinde yapılan "Ulusal Bağımsızlık Savaşı" bağımsız Türkiye'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Emperyalizme karşı silahlı bağımsızlık savaşının ilk başarılı örneğini veren Türkiye, tüm sömürge ve yarı sömürgelelere olduğu gibi "Orta Doğu" ülkelerine de örnek olmuştur.

Emperyalizm ve emperyalist terimlerini kullanmadan Osmanlı İmparatorluğu'nun XIX'ncü ve XX'nci yüzyıl tarihini açıklamak oldukça güç olacaktır. Öyle ki emperyalizm çağının üzerinde en yoğun rekabetlerinin olduğu

⁵⁰ ERENDİL, Muzaffer, *a.g.e.*, s.1

yörelere başında, hiç kuşkusuz Osmanlı egemenliğinde olan Orta Doğu yer almaktadır. Süveyş Kanalı'nın 1869'da açılması, pamuk üretimindeki önemi ve diğer ham madde kaynakları ile gelişmiş Avrupa ülkelerinin açık rekabet alanı olmuştur. 20. yüzyıla girildiğinde ise özellikle petrolün ekonomide kazandığı önem ve Orta Doğu'nun sahip olduğu zengin petrol kaynakları sebebiyle yöredeki büyük devletlerin rekabetleri, Orta Doğu'ya egemen olma mücadelesine dönüşmüştür.

Büyük devletlerin her biri kendi çıkarları açısından Orta Doğu'ya bakmış ve buradaki olaylarla ilgilenmiştir.

Orta Doğu; Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında bir geçiş bölgesi olması, büyük su yolları ile çevredeki Karadeniz, Akdeniz, Kızıldeniz gibi denizlerin kavşak noktalarında bulunması, Aden Körfezi, Umman Denizi, İran, Basra Körfezi, Arabistan denizinin ticaret yolları üzerinde olması nedeniyle önem arz etmektedir. Bu yüzden, Orta Doğu bir tekerleğin merkezine benzetilmiştir. Uygarlığın ilk zamanlarından beri ticaret yollarının en önemli merkezlerinden birisi olmuş, Cebelitarık, Süveyş Kanalı, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının kontrolü sorunu, binlerce yıldan beri savaşların en önemli sebeplerinden birini teşkil etmiştir.

1900'lerden itibaren büyük güçler arasındaki çekişmeler, basit çıkar çatışmalarını aşan boyutlara ulaşmıştı. Ekonomik çıkarlıktan ve yayılmacılıktan doğan emperyalist rekabet, 1907'de başlayan kutuplaşmaya, yani 'İtilaf Devletleri' bloklaşmasına sebep oldu.⁵¹ Orta Doğu'da esas sorun, bu yörenin uluslarının kendi sorunları ve bağımsızlık eylemleri değil, emperyalist ülkelerin egemenlik ve bu bölgeden pay alma mücadeleleri olmuştur. Almanya'nın 19. yüzyıl sonunda, Osmanlı Devleti ile anlaşarak kabul ettirdiği "Bağdat Demir Yolu Projesi" bu rekabetin ne derece ciddi önem taşıdığını göstermektedir. Bu bakımdan 20. yüzyılda büyük devletlerin veya diğer bir deyişle emperyalist devletlerin Orta Doğu üzerindeki çıkarlarını ve emellerini bilmek gerekmektedir.

⁵¹ *Petro-Strateji*, Harp Ak. Basımevi, İstanbul 1996, s.24

Uygarlık tarihinin beşiği olan Orta Doğu ilk çağlardan günümüze dek değişik isimlerle tanınmıştır. Bugün de sınırları ve adı üzerinde kesin bir anlaşma yoktur. Günümüzde ‘Yakın Doğu’ deyimini artık unutulmuş gibidir. Bununla beraber zaman zaman yine kullanıldığı da görülmektedir.⁵²

Dış politika yazarlarının ve çeşitli ülkelerin resmi araştırma organlarının Orta Doğu bölgesini değişik sınırlar ve isimlerle değerlendirdiği görülmekteyse de, bölgenin özünü Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılmasından sonra kurulan ülkeler oluşturmaktadır. Türkiye, Irak, İsrail, Ürdün, Suriye, Suudi Arabistan, Mısır, Libya ve İran, Pakistan ve diğerleri sayılabilir. Bölge sınırlarının çizilmesinde coğrafi etken ele alındığında, sınırları genişlemekte; politik etken ele alındığında ise daralmaktadır.

Orta Doğu politik etkinliği göz önüne alınarak incelendiğinde, yörenin sınırları batıda Mısır, doğuda İran, kuzeyde Türkiye ve güneyde Suudi Arabistan’dan oluşmaktadır. İsrail dışındaki Orta Doğu ülkeleri Müslüman olduğundan, bölge milliyetleri açısından da Müslümanlar Arap olanlar ve Arap olmayanlar olarak tasnif edilebilir. Arap olmayan kuzey kuşağını Türkiye, doğu kuşağını ise İran ve Pakistan oluşturmaktadır.

İster Orta Doğu ister Yakın Doğu adları altında olsun, belirli bir coğrafya üzerindeki ekonomik çıkarlara dayanan ve bu sebeple özellikle büyük ülkelerin politik etkinlik elde etme alanı olan yörenin İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra önemi oldukça artmıştır. Sahip olduğu petrol rezervleri dolayısıyla hayati önem taşımaktadır. Hemen tüm Batı Avrupa, Japonya ve kısmen ABD’nin petrol ihtiyacının buradan sağlandığı ve büyük petrol şirketlerinin asıl kazanç kaynağının bu yöre olduğu dikkate alındığında bölgenin hayati değeri açıkça anlaşılmaktadır.⁵³

⁵² AYBARS, Ergün, *Orta Doğu’da Bölgesel Barışa Etki Eden Hususların Analizi, Sempozyum Bildirileri: Türkiye’nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur*, İstanbul 2002, s. 122-125

⁵³ AYBARS, Ergün, *a.g.e.*, s. 122-125.

Şekil 5: Ortadoğu

Kaynak: www.world.com

Orta Doğu bölgesi; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının düğümlendiği önemli bir stratejik bölgedir. 19. yüzyılda Avrupa devletlerinin kolonileşme sahalarına sokma mücadelesi verdikleri bir bölge haline gelirken, 20. yüzyılın ikinci yarısında dünya egemenliği peşinde koşan "süper" devletlerin etki alanı mücadelesine sahne olmuştur. Dünyanın önde gelen petrol kaynaklarına sahip olması ve petrolün de temel enerji kaynağı olma özelliğini koruması nedeniyle, Orta Doğu üzerindeki etki mücadelesi şiddetlenmiştir. Geniş bir petrol rezervi olan ABD, Yahudi Lobisi'nin etkisiyle İsrail'e tam destek verirken, bölgede çıkan petrole daha bağımlı olan Batı Avrupa ülkeleri ılımlı ve dengeli politika izlemiş ve hatta belirli konularda Arap davasını desteklemişlerdir.

Petrol, geçmişte ABD-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) mücadelesinin de temel nedenlerinden biri olmuştur. SSCB, bölge petrolünün Batı'ya serbestçe intikalini önlemek, ABD ise petrolün Sovyet denetimine geçmesini engellemek ve Batı'ya sürekli akışını sağlamak istemiştir. SSCB'nin

çöküşünden sonra da ABD'nin, bu stratejiyi devam ettirmekte olduğu görülmektedir. Örneğin, 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgaline karşı gösterdiği sert tutumun büyük ölçüde bu düşünceden kaynaklandığı, Irak engellenmediği takdirde bölge güvenliğini, dolayısıyla ABD'nin bölgedeki çıkarlarını tehlikeye atabileceği ihtimalinin ABD tarafından göz önünde bulundurulduğu değerlendirilmektedir⁵⁴

Günümüzde ABD, Ortadoğu'da olduğu gibi Kafkaslarda da istikrarın bozulmasını istememekte ve "Orta Doğu Barış Süreci" gibi bölgede istikrarı sağlayacak girişimleri desteklemektedir. Özellikle Kafkas petrolünün Akdeniz'e, oradan da Batı'ya intikali söz konusu olduğundan, ABD'nin Doğu Akdeniz politikası bölge ülkelerinin bir kısmı ile çatışırken, bir kısmı ile de örtüşmektedir. Doğu Akdeniz ve Avrasya coğrafyası üzerinde önümüzdeki 50 yıl içinde enerji kaynaklarının kullanımı ile ilgili yaşanacak gelişmelerin uluslararası politikayı belirleyen önemli bir etmen olacağı, ABD'nin bölgedeki çıkarlarının korunması için stratejik işbirliği yapabileceği en önemli ülkelerden birinin de bu bölgede çıkarları örtüşen Türkiye ve bölgedeki diğer müttefiki İsrail olacağı değerlendirilmektedir.

Sömürge devrimlerinin tamamlanması İngiltere ve Fransa gibi Avrupalı güçlerin kendi kıtalarına çekilmesinden sonra başlayan ikinci dönemde ise ABD özellikle Arap-İsrail gerginliğinin tırmandığı dönemlerde çok daha sertlik yanlısı bir tavır geliştirirken Avrupa ülkeleri Ortadoğu'da Arap toplumunun hissiyatını gözetir bir tavra yönelmişlerdir. De Gaulle sonrası Fransa bu konuda başı çekmiştir. Fransa-Suriye, Fransa-Lübnan, Fransa-Cezayir, İtalya-Libya ilişkilerinin seyri bu konuda çarpıcı örnekler oluşturmaktadır.⁵⁵ Petrol ve benzeri enerji kaynaklarının, Orta Doğu'ya ilave olarak Kafkaslar ve Orta Asya'da toplanması nedeniyle, politik, askeri ve ekonomik alandaki mücadelelerin, artık "bir bütünün parçası" olarak değerlendirileceği düşünülmektedir. Kısacası Orta Doğu'nun, Kafkasya ve Orta Asya ile birlikte değerlendirilip, aynı enerji politikası içinde yer almaya başladığı görülmektedir.

⁵⁴ ARI, Tayyar, *a.g.e.*, s.58

⁵⁵ DAVUTOĞLU, Ahmet, *a.g.e.*, s.349-350

2. Ortadoğu Bölgesindeki Güvenlik Sorunları

Orta Doğu, dünyanın herhangi bir bölgesine kıyasla, jeopolitik bakımdan büyük devletlerin çıkarlarının daha yoğun olarak toplandığı bir bölgedir.⁵⁶Bölge güvenlik sorunları açısından gerek bölgesel ve gerekse global krizlere yol açabilecek önemli özellikler taşımaktadır. Bölgenin geleceği açısından en büyük güvenlik sorunlarından birisini hiç şüphesiz kitle imha silahlarının yayılması ve kontrolsüzlüğü oluşturmaktadır. İhtilafların bol olduğu ve silah alımına bol para harcandığı bir bölgede, imha silahlarının yayılmasının yarattığı tehdit görmezlikten gelinemez.

İran-İrak ve Körfez Savaşları, bazı bölge ülkelerinin kitle imha silahlarını rahatça kullanabileceklerini göstermiştir. İsrail, elinde nükleer silah bulunan ve bunu bulundurabilecek tek bölge ülkesidir. Buna karşılık Körfez savaşından bir veya azami iki yıl önce nükleer silahlara sahip olan Irak, savaş sonrası BM'in denetimi altında bu silahlara ait altyapıyı dağıtmak durumunda kalmıştır. İran ise nükleer silahlara sahip olmaya çalışmaktadır. Bu konuda Rusya, Çin, Pakistan ve Kuzey Kore'den teknoloji yardımı aldığı tahmin edilmektedir.

Kimyasal ve biyolojik silahlara gelince; Suriye, Mısır, Irak (Irak hareketına kadar) İran ve İsrail'in bu tip silahları geliştirme gayreti içinde oldukları bilinmektedir.

Bölgedeki önemli güvenlik problemlerinden birisi de hiç şüphesiz su sorunlarıdır. Bu sorun yüksek nüfus artışının da etkisi ile bölgede stratejik bir önem kazanmış ve Ortadoğu ülkeleri arasındaki kuvvet dengesinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Bölgede krize sebep olabilecek su sorunlarına esas olan akarsular olarak Ürdün, İsrail, Suriye ve Lübnan arasında paylaşımı sorunlu olan Ürdün Nehri; İsrail ile Suriye arasındaki Golan Tepelerinin işgali neticesinde Banyas ve Vazzani Nehirleri; Türkiye ile Irak-Suriye arasında Dicle ve Fırat Nehirleri ile Mısır'ın su ihtiyacının %97'sini karşılayan ancak kaynağının %95'i Sudan, Habeşistan, Kenya, Uganda, Ruanda, Burundi, Tanzanya, Kongo Demokratik Cumhuriyetine ait Nil Nehri olarak değerlendirilmektedir.

⁵⁶ ERENDİL, Muzaffer , *a.g.e.*, s.155

Bilinen dünya petrol rezervinin üçte ikisi, doğal gaz rezervinin de üçte biri körfez ülkeleri tarafından kontrol edilmektedir. Ortadoğu'daki güvenlik tehlikelerine rağmen, bölgenin petrolüne ve gazına talep her geçen gün artmaya devam etmektedir. Bunun en büyük sebeplerinin düşük maliyet, yeterli rezerv ve ulaşım kolaylıklarından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Öyle ki, petrol uluslararası politikanın modern dönemdeki iki önemli çatışma alanı olan jeopolitik ve ekonomi-politiğin kesişim alanında son derece belirleyici bir rol oynamaya başlamıştır.⁵⁷

Irak'ın Ortadoğu'nun kalbi durumundaki bir konumda bulunması, meydana gelebilecek her türlü gelişimin diğer bölge devletleri için de hayati öneme haiz olduğu bilinen bir gerçektir. Irak operasyonundan sonra Talabani liderliğinde oluşturulan yeni Irak Devleti ile birlikte ABD himayesinde Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti oluşturma niyetinin açıkça görüldüğü, bu oluşuma karşı Türkiye'nin etkin bir dış politika uygulayarak engel olması gerektiği, böylesine bir oluşumun gerek bölge gerekse Türkiye'nin güvenliği açısından son derece önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Bölgede güvenliği tehdit edebilecek veya ileride bölgesel veya global krize yol açabilecek diğer sorunlar olarak; Arap-İsrail gerginliği, SAM kısaltma adıyla belirlenen füzeler arasında Sovyet yapısı SA-2'ler orta ve yüksek irtifadaki uçaklara, SA-3'ler alçak irtifadaki uçaklara kullanılmakta olup⁵⁸ kitle imha silahlarının kullanılması, ABD'nin İran ve Suriye'ye müdahalesi, siyasi istikrarsızlıklar, İran-Rusya ve Çin ittifakının yaratacağı gerginlik, Arap ülkelerinde yönetim değişikliği ve ayaklanma, terörizm, bölge ülkeleri arasındaki güvensizlik ve tarihi anlaşmazlıklar, Arap Ülkelerindeki Arap Dünyasına hakimiyet mücadeleleri, Kutsal Yerler Sorunu sayılabilmektedir.

B. Balkanların Genel Yapısı Ve Bölgede Mevcut Sorunlar

1. Balkanların Genel yapısı

Avrupa'nın beş büyük yarımadasından biri olan Balkan Yarımadası, Orta Avrupa'ya ve Akdeniz'e uzanan jeostratejik konumu ile önemli özelliklere

⁵⁷ DAVUTOĞLU, Ahmet, *a.g.e.*, s.333

⁵⁸ ERENDİL, Muzaffer, *a.g.e.*, s.74

sahiptir. Adını sıradağ veya dağlık anlamına gelen Türkçe bir sözcükten almış bulunan Balkanların tarihi Türk tarihinin ayrılmaz bir parçası durumundadır. Geleneksel olarak, tarih boyunca etnik ve dini çatışmaların, sosyal karışıklıkların ve politik kararsızlıkların yaşandığı bu bölge aynı zamanda, büyük güçlerin Avrupa üstünlüğünü elde etme mücadelesinde bir rekabet alanı olma özelliğini de sürdürmektedir.

Bu hakimiyet mücadelesinin üç aktörü, Avusturya-Macaristan, Osmanlı ve Rus İmparatorluklarıdır. Bunların yanında, taraflardan birisinin Balkanlarda üstünlük sağlaması halinde Avrupa'daki çıkarlarının olumsuz etkileneceğinden endişelenen üç de dolaylı katılımcı görülmektedir. Bunlardan biri Balkanlardaki Rus nüfuzundan korkan Almanya, diğeri Avusturya-Macaristan'ın gücünden rahatsız olan Fransa, üçüncüsü ise boğazlarda zayıflamış bir Osmanlı'nın kontrolünü, güçlü bir rakibin kontrolüne tercih eden Büyük Britanya'dır.

Şekil 6 : Balkanlar

Kaynak: www.world.com

'Balkanlar' ve 'Balkan Yarımadası' tabirleri siyasi literatürde ilk olarak 1808'de Alman coğrafyacısı A. Zeune tarafından kullanıldı.⁵⁹ Coğrafyacılar Balkanların sınırlarını kuzeyde Tuna nehrine dayamaktadırlar. Ancak Avrupa'dan belirgin yüzey şekilleriyle ayrılmadığından, kuzey sınırını kesin olarak tanımlamak güçtür. Bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu ile Hıristiyanlık dünyasını birbirinden ayıran Tuna ve kolu olan Sava Nehirleri, fiziksel sınır olarak kabul edilebilir. Ancak Yugoslavya'nın toprakları 1918'den sonra Tuna'nın ötesine doğru genişlediğinden, bu çizgi siyasal ve demografik sınırlarla bağdaşmamaktadır. Bu nedenle yarımada'nın sınırlarının ikili bir tanımla belirlenmesi daha uygun olacaktır. Fiziki coğrafya açısından Balkanların sınırları kuzeyde Tuna Nehri ve Sava Irmağı, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege Denizi, güneyde Akdeniz, güneybatıda İyon Denizi ve Adriyatik ile çevrilidir. Siyasi coğrafya açısından ise Balkanlar, Arnavutluk, Bosna-Hersek Federasyonu, Bulgaristan, Hırvatistan, Makedonya, Slovenya, Türkiye'nin Avrupa'daki toprakları, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Yunanistan ile Romanya'yı içine almaktadır.

Balkan Yarımadasının kıyıları altı denize açılmakta olup, bu durum Balkanların Akdeniz bölgesindeki önemini vurguladığı gibi, Balkan ülkelerinin çoğunun deniz ulaştırması ve denizcilik alanında gelişmesine de yol açmıştır.

Stratejik konum, fiziki coğrafya, etnik ve dinsel yapı açısından, bölgenin stratejik ve jeopolitik çekirdeği eski Yugoslavya'dır. Rusya'nın emperyalist dürtülerle güney Slavlarını kendi nüfuzu ve Sırp'ların egemenliği altında toplama çabaları sonucunda, Yugoslavya etnik grupların iradeleri gözetilmeksizin oluşturulduğundan, bölgenin karmaşık yapısının önemli nedenlerinden biri olmuştur.

Balkanlar, İslam ve Hıristiyan dünyalarının birleştiği başlıca yerlerden biridir. Büyük İskender Balkanlardan yola çıkarak Anadolu üzerinden Afrika ve Asya'ya geçmiştir. Romalılar, Akdeniz üzerinden ve Balkanlardan Anadolu'ya geçerek Avrupa'da sağladıkları büyük güç birikimini Asya'ya aktarmışlardır.

⁵⁹ DAVUTOĞLU, Ahmet, *a.g.e.*, s.121

Daha sonraki çağlarda Hıristiyanlık Boğazlar üzerinden Balkanlara ve oradan da Avrupa'ya yayıldığı gibi, İslamiyet de Anadolu'dan Boğazlar üzerinden Balkanlara yayılmıştır.

Orta ve Doğu Avrupa'da cereyan eden bütün savaşlarda, Balkanlar, savunan ve taarruz eden taraflar için daima büyük önem taşımış, Balkan Yarımadasının stratejik konumu, Avrupa'ya Akdeniz ve Orta Doğu politikasında etkili olma imkanı sağlamıştır. Uluslararası ilişkilerin sistem düzeyindeki çelişkilerin en sert ve doğrudan yansıdığı iki bölge olan Ortadoğu ve Balkanları edilgen kılan bunalımlar arasındaki zamanlama ayarı son derece ilginç bir ipucu oluşturmaktadır.⁶⁰

Balkan ve Anadolu Yarımadağını birbirinden ayıran, fakat aynı zamanda bu iki yarımadağı birbirine bağlayan Türk Boğazları, Trakya ile birlikte bütün Balkan Yarımadasını, Türkiye için kritik bir ileri savunma bölgesi durumuna getirmiştir. Türklerle ortak tarih ve kültür değerlerini paylaşan ve kuzeyde Moldova'dan güneyde Yunanistan'a kadar bütün Balkan ülkelerinde yaşayan Türk azınlıklar olduğu gibi, Müslüman dünyasında Türkiye'ye ilgi ve bağlılık duyan 8,5 Milyon Balkan Müslüman'ı da, Balkanların Türkiye için taşıdığı önemin bir başka boyutunu sergilemektedir.

Balkanlar tarih boyunca birçok kez istilaya uğramıştır. İstilacılar genellikle Boğazlar ve Trakya'dan, Güney Rusya ve aşağı Tuna vadisinden, Avusturya ve Macaristan'dan Balkanlara girmişlerdir. Bu istila ve göçlerin bıraktığı izler ve kültür mirası bugün de yer yer Balkanlarda yaşamaktadır. Bu bakımdan Balkanlar'ın siyasi coğrafyasının karmaşık durumunu yansıtan jeopolitik bölünmeler, bu bölünmeye paralel olarak ulusal nitelikler ve demografik özelliklerin çeşitliliği, Balkanlar'ın tarih boyunca ve topografyasının belirtilen ayırıcı ve bölücü karakterinin doğal sonucu olarak, Balkan toplumları arasındaki ilişkiler, daima rekabet ve mücadele karakteri taşımıştır.⁶¹ Yerel gerginlik ve sürtüşmeler, Balkanlardaki iç istikrarsızlık ve Balkan devletlerinin kendi güvenlik ve varlıklarını sağlamak için bölge dışından müttefik edinmeleri dış müdahaleleri

⁶⁰ DAVUTOĞLU, Ahmet, *a.g.e.*, s.293

⁶¹ DAVUTOĞLU, Ahmet, *a.g.e.*, s.291

davet etmiştir. Bugün Yugoslavya'nın parçalanması ile Balkanlarda sayıları 10'a ulaşan siyasi birimde, en az 9–10 ayrı dil ile 3 semavi dine bağlı 75 milyondan fazla insan yaşamaktadır.

Yukarıda belirtilen hususlar, iç sürtüşmeler, dış müdahaleler ve bunların yarattığı kararsızlık Balkan siyasetinin ana karakteristiğini teşkil etmektedir. Bu nedenle, dün olduğu gibi bugün de Balkan devletleri arasında, ikili ya da çok taraflı, toprak, sınır ve azınlık sorunları bulunmaktadır.

Balkan Yarımadasında başlıca beş etnik grup vardır. Bunlar, bundan kaynaklanan iç sorunları 1989–1990 döneminin getirdiği bağımsızlık istekleri bu devletlerin parçalanmasına kadar varan yeni şartlar yaratmıştır. Balkanlarda birbirine muhalif, hatta düşman toplumlar meydana getirilmesi, herhangi bir ülkenin kontrolünün ele geçirilmesi ya da nüfuz altına alınması amacıyla birbirine düşman parçalara bölünmesini hedef alan ve Eski Romanın “böl ve yönet” ilkesiyle ifade edilen stratejiye, 20. yüzyılın başından itibaren “Balkanlaştırma” adının verilmesine yol açmıştır.⁶²

Soğuk Savaş sonrası siyasi coğrafyasının ihtilafları körükleyecek biçimde en fazla değişiklik gösterdiği bölge Balkanlardır.

Yugoslavya'nın parçalanması, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya ve Slovenya'nın bağımsız devletler olarak ortaya çıkmaları sonucunda en yaygın ve kanlı çatışmalar bu bölgede cereyan etmiştir. Yugoslavya daha önce Sovyetler Birliğine mesafeli duran bir ülke iken, parçalanma neticesinde Sırbistan ile Rusya arasında tarihi bağlar yeniden canlanmıştır.

Balkanlardaki sorunlara ABD başlangıçta uzak durmasına rağmen, Bosna-Hersek'teki Sırp katliamına karşı müdahalede başarılı olamayan ve hatta bilinçli olarak seyirci kalan Avrupa'nın tutumu ABD'nin müdahalesini zorunlu kılmış, Dayton Barış Anlaşması ile savaş durdurulmuş ve Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğü korunabilmiştir. Kosova'da ise ABD daha belirgin ve doğrudan bir rol almıştır.

⁶² ÖZKÜRKÇÜ, E. Gazi, *Balkanların Konumu, Jeopolitik ve Jeostratejik Özellikleri, Sempozyum Bildirileri: Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları*, İstanbul 1999, s.8–15.

Avrupa Birliği, askeri sorumluluğu üstlenecek vurucu güce, güç aktarma yeteneğine, uydu istihbarat imkanlarına ve gerekli siyasi iradeye sahip olamadığı için ABD'nin müdahalesi kaçınılmaz olmuştur. Buna mukabil Avrupa Birliği ekonomik alanda öncülüğu almış durumdadır. Uzun süreli ve kapsamlı bir Avrupa vizyonu içinde Balkanlarda devamlı barışın sağlanması girişiminde, Avrupa Birliği ön planda görülmektedir. Balkanlar, bölgede barış ve istikrarın tesis edilmesi amacıyla bir dizi inisiyatifin odak noktası haline gelmiştir.

Kosova'da Sırpın giriştiği geniş çaplı etnik temizlik hareketine tepki olarak NATO hava harekatı Sırpın çekilmeye mecbur bırakmıştır. Kosova uluslararası gücün kontrolünde bulunmaktadır. Ancak, Kosova'nın gelecekteki statüsü halen belirsizdir. Kosova'ya bağımsızlık verilmesinin daha başka bağımsızlık isteklerine davetiye çıkarabileceği endişesiyle bundan şimdilik kaçınılmaktadır.

Marksizm'in en dogmatik uygulamasına maruz kalan Arnavutluk'ta modern ve demokratik bir devlet yapısını kurmak kolay olmamaktadır. Makedonya'daki hassas dengeler Balkanlardaki oluşumların sürekli tehdidi altındadır. Romanya ve Bulgaristan Avrupa Birliği ile üyelik müzakerelerine başlamış olmanın avantajlarından yararlanmaktadırlar.

Balkanların geleceği bakımından en umut verici gelişme, Avrupa Birliği'nin desteklediği ve öncülüğünü yaptığı İstikrar Paktı'dır. Avrupa entegrasyonu kapsamı altına alınmadıkça, Balkanlarda sürekli bir barışın olmayacağı görüşü hakimdir.

Türkiye, Balkanlar bölgesinde önemli bir mevkide olup bölge ile çeşitli bağları bulunmaktadır. Türkler dışında bölgede Boşnak, Arnavut, Pomak ve Çerkez olmak üzere 8,5 Milyon Müslüman yaşamaktadır. Aralarında ortak nokta da Osmanlı tarihi ve kültürüdür. Bu bağlamda, Balkanların barış ve istikrarı Türkiye'nin güvenliğini yakından ilgilendirmektedir.

Balkanlar denkleminde Türk-Yunan dengesi temel unsurlardan birisidir. Türkiye ve Yunanistan 1999 yılı içinde ikili ve çok yönlü bir süreç başlatmışlardır.

Balkanlar bölgesinin kaderi, kendi dinamiğine, uluslararası toplumun müdahalesine ve özellikle Avrupa Birliği'nin politikalarına göre şekillenme yolundadır.

Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen, başta Bosna-Hersek olmak üzere Karadağ, Kosova, Sancak ve Voyvodina sorunlarına bitmiş gözüyle bakılamaz. Bu bölgelerde sıcak gelişmeler beklenebilir.

Balkanlar, konumu ve yapısı itibariyle, asırlardır irili ufaklı devletlerin ilgi odağı haline gelerek sayısız entrika, çatışma, isyan ve savaflara sahne olmuştur. Bugün de insanoğlu ulaştığı medeniyet seviyesini göz ardı ederek, aynı sahnelerin oluşmasına zemin hazırlamakta ve bölgeyi barut fıçısına kolayca dönüştürebilmektedir. Bunu yapanlar, yapanlara cesaret verenler ne yazık ki demokrasi ve insan haklarının en ateşli savunucuları ve sahip oldukları medeniyetle övünen Batılı ülkelerdir. Bu ülkeler, Balkanlarda bir Müslüman toplumu kabul edemedikleri gibi onların maruz kaldığı Sırp soykırımını görmezden gelmişlerdir.

2. Balkanlar'daki Güvenlik Sorunları

Balkan ülkeleri için dışarıdan askeri tehdit ihtimali çok azalmıştır. Yeni güvenlik ortamında askeri denge, yani saldırı gücü ve savaş donanımı kadar önemli bir husus, ülkelerin birbirlerini potansiyel düşman olarak görmelerini kolaylaştıran blok rekabetinin giderek ortadan kalkması, önleyici diplomasi ve müdahalenin güç kazanmasıdır. Bunda Avrupa Birliği ile NATO'nun birbirini tamamlayan rollerinin etkisini, genişleme ve ortaklık politikalarını ve üye olmayanlar için uyguladıkları programların katkısını zikretmek gerekmektedir.

Askeri açıdan bakıldığında, 1990 yılında iki karşıt blok sistemine göre düzenlenmiş olan Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) ile ülkelerin önemli kategorilerdeki askeri mevcutları (uçaklar ve taarruz

helikopterleri, tanklar, zırhlı araç ve toplar ile personel) belirli kotalara bağlanmış, sıkı bir yerinde denetim mekanizması ile bunların artırılması veya gizlice kuvvet kaydırılması imkanı ortadan kalkmıştır. Bu kuşakta yaşayan toplulukların iç güvenliklerinin sağlanması, kültürel varlıkların muhafazası, ekonomik ve sosyal altyapılarının güçlendirilmesi, kuşak üzerindeki topluluklar arasındaki iletişimin artırılarak sürdürülmesi Türkiye'yi bölgede hem barış hem de gerginlik konjonktüründe güçlü kılacaktır.⁶³

Balkanlar, silahsızlanma ve silahların kontrolü açısından Avrupa'nın bütünüyle uyumlaştırılmıştır. Yugoslavya, AKKA Antlaşmasının yapıldığı tarihte askeri ittifaklar dışında olduğu için ardılı olan cumhuriyetler de antlaşmanın uygulama alanının dışında kalmıştır. Yugoslav Federal Cumhuriyeti ile Hırvatistan ve Bosna'nın Dayton Barış Antlaşması gereğince yapılan yeni anlaşmalarla söz konusu kategorilerdeki teçhizatı da kotalara bağlanmıştır. Aynı ülkelerin ayrıca AGİT'in Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (Viyana) Belgesine taraf olmalarıyla Balkanları da kapsayan etkin bir kontrol ve açıklık sağlanmıştır.

Günümüzün güvenlik koşullarında Balkan devletlerinin AKKA Antlaşmasının tanıdığı yüksek teçhizat tavanlarının ihtiyaçları sorgulanmakta, personel sayısında da önemli indirimlere gidilmektedir.⁶⁴

Yugoslav Federal Cumhuriyeti'nin askeri gücü, NATO'nun Kosova'ya müdahalesi sonucu bir hayli zayıflamıştır. Bütün Balkan ülkeleri ekonomik güçlükler yüzünden teçhizatı modernleştirme ve hatta idame ettirmede güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Bölgede krize sebep olabilecek sorunlar olarak; Bosna- Hersek ve Kosova üzerinde barışın bozulması, Yunanistan-Türkiye gerginliği, Yunanistan'ın Arnavutluk ve Makedonya'ya müdahalesi, Arnavutluk-Bulgaristan-Yunanistan arasında savaş ortamı yaratacak gerginlik ve büyük göç olayları sayılabilir.

⁶³ DAVUTOĞLU, Ahmet, *a.g.e.*, s.318

⁶⁴ BOCOTOĞLU, Ersan, *Orta Asya ve Kafkasya'daki Durum ve Avrupa Güvenliği, Trabzon*, 1998, s.98

C. Kafkasya'nın Genel Yapısı Ve Bölgede Mevcut Sorunlar

1. Kafkasya'nın Genel Yapısı

Kafkasya bölgesinin doğu hududunun Hazar Denizi, batı hududunun Karadeniz, güney hududunun ise Aras nehrinden geçtiği genel olarak benimsenmiştir. Rusya Federasyonu'na bağlı özerk cumhuriyetlerin kuzey sınırı ise Kafkasya'nın kuzey sınırı olarak kabul görmektedir. Avrupa-Asya sınırının nereden geçtiği konusu ise değişik kaynaklarda farklı olarak verilmekle birlikte, Kafkas Dağlarının zirvesi genellikle sınır olarak kabul edilmektedir.⁶⁵

Kafkasya bölgesi, kuzeyinde (Kuzey Kafkasya) 6–7 milyon, güneyinde (Güney Kafkasya) 16–17 milyon, toplam 23–24 milyon insanın yaşadığı bir bölgedir. Bu insanlar da dil, din ve ırk olarak çeşitlilik gösterirler, 50'nin üzerinde ulus ve etnik toplulukla bir mozaik andırır. Kafkasya bölgesi değişik devletlerin ilgi alanını teşkil etmiş, geçen asırlarda Osmanlı, İran ve Rusya arasında rekabet alanı olmuş, ancak 1991 yılına kadar son 150–160 yılını Rusya'nın (1922'den itibaren SSCB) hakimiyeti altında geçirmiştir. Dolayısıyla Rus damgasının güçlü etkisinden bahsetmek doğru olacaktır. Bunu gerek idari sistemde, gerekse kültürde hissetmek mümkündür. Bölge halkının anlaşma dili Rusça'dır. Her ne kadar 1991'de bölge uluslarının katkısı ve arzusu olmaksızın bağımsızlık bahşedilmişse de, Rusya'nın bu bölgedeki menfaatleri ile ilgisinin sona erdiğini söylemek için vakit henüz çok erkendir. Zaten Rusya'nın bu bölgeden siyasi olarak çekilmesinden sonra belirgin bir istikrarsızlık döneminin başladığını da görmekteyiz. Bunları siyasi, ekonomik, güvenlik ve etnik sorunlar olarak özetlemek mümkündür.

2. Kafkasya Bölgesindeki Güvenlik Sorunları

Kafkasya'nın Güney Kafkasya bölgesi, SSCB'nin dağılması ile üç bağımsız ülkenin (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan) ortaya çıkmasına şahit olmuştur. Ancak bu bağımsızlık, ülkelerin vatandaşlarına mutluluk getirmekten ziyade sorunlar yaratmıştır. Önceki rejimin hizmetkarları olan yöneticileri, bu sefer

⁶⁵ SUAT İlhan, *Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği*, Ankara 1999, s.5-6

Moskova'nın desteği olmadan ülkelerin ciddi sorunları ile mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

Şekil 5: Kafkaslar ve Orta Asya Ülkeleri

Kaynak: ÖZEY, Ramazan, a.g.e. s: 98

Bu ülkelerin hiç birinde gerçek anlamda, çok partili demokrasiler kurulamamakta ve muhalefet çeşitli hilelerle ezilmektedir. Diğer yandan Rusya, bölgede kendi pozisyonu açısından tehlikeli bulunduğu kökten dinciliğin Orta Asya'da yaygınlaşmasından endişe duymaktadır. Türkiye dengeleyici bir güç olarak hizmet edebilirse ve siyasette laik bir yaklaşımı desteklerse varlığı Rusya açısından rahatsız edici olmayacaktır. Ancak Ruslara göre, Rus nüfuzunun dinsel bazda azalması yönünde bir etki yaratacaksa, sert Türkçü politikalar İslamcı politikalarından daha iyi değildir.⁶⁶

Kuzey Kafkasya'da ise Rusya Federasyonu'na bağlı özerk cumhuriyetlerde bağımsızlık rüzgarları esmişse de geçmişe nazaran fazla bir değişiklikten bahsedilemez. Çeçenlerin tam bağımsızlık için yaptıkları silahlı mücadele çok kan dökülmesine, maddi ve manevi kayıplara, yüz binlerin göç etmesine ve işsiz

⁶⁶ LESSER, O. Ian; FULLER, E.Grahan, a.g.e. s.98

kalmasına sebep olmuştur. Bu huzursuzluk komşu cumhuriyetlere de yayılmaktadır.

Güney Kafkasya'daki cumhuriyetler kendi güvenlik güçlerini ve ordularını yeni oluşturmaya başlamışlardır. SSCB döneminde "ortak vatan" kavramı mevcut olup, dış ve iç güvenlik, merkezi güvenlik güçleri ve Sovyet ordusu tarafından sağlanıyordu. Sovyet dönemi zaferlerinin bu cumhuriyetlerde hala kutlanması, bu ortak Sovyet vatanı kavramının hala silinmediğinin bir göstergesi durumundadır. Bu durumda hem madden hem de manen ülkelerin kendi milli ordularını oluşturmaları hayli zorluklara bağlıdır.

Bağımsız Devletler Topluluğu'nda pek çok cumhuriyetin sınırları ise hala Rus askerleri tarafından korunmaktadır.

Bu şartlarda cumhuriyetlerin sınırlarının güvenliği meselesi de değişik faktörlere bağlı kalmaktadır. Nüfus olarak kabaca Ermenistan'ın iki misli insana sahip olan Azerbaycan, sınırlarını koruyamamış ve ülkenin % 20'si Ermeni hakimiyeti altına girmiştir. Bağımsızlık konusunda tarihi fazla olmayan Azerbaycan, ekonomik sistemin sağlıklı işlemeye başlaması için, bir ekonomik reform içinde bulunmamaktadır. Bağımsız para politikası geliştirme isteği, rubleye bağımlı olması nedeniyle uzun dönem kısıtlanmasına rağmen kendi para politikalarını geliştirerek para birimi olan Manat'a yapmıştır.⁶⁷Gürcistan az sayıdaki Abhazlara karşı koyamamıştır. Kısacası bu cumhuriyetler kendi imkanları ile güçlü ordular oluşturma gücüne sahip olmayıp, mutlak güvenliklerini bir takım güçlere, yani Rusya'nın insafına bırakmak gibi zor bir durumdadırlar. Kuzey Kafkasya'da ise lokal çatışmaların en mühimi olarak Çeçen-Rus savaşı halen devam etmektedir.

Sovyet rejimi halkların eşitliği ve dostluğunu, bütün iddialara rağmen sağlayamamıştır. Belki de tersine onları daha güçlü olarak birbirlerine rakip haline getirmiştir. Merkezin, yani Moskova'nın güçlü olduğu dönemlerde etnik rekabetlerin herhangi bir tehlikesi sezilmemiş, Moskova etnik grupları birbirine karşı kullanarak ülkeyi yönetebilmiştir. Cumhuriyetlerin sınırlarını da genelde

⁶⁷ *Orta Asya-Hazar-Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri*, Harp Ak. Basımevi, İst.1999 s.49

etnik topluluklar arasında bir takım sorunlar bırakacak şekilde kendisi çizmiş, tarihi, coğrafi veya etnik şartları dikkate almamıştır. Ancak 1991'den sonra Moskova'nın kontrolü azalınca veya bazı bölgelerde tamamen ortadan kalkınca, eski düşmanlıklar, menfaat çatışmaları ortaya çıkmış ve bunlar da kanlı çatışmalara dönüşmüştür. Bu rekabete değişik etnik guruplar arasında değil, değişik uluslara mensup Türk soyları arasında da rastlanmaktadır. Kısacası etnik topluluklar ufak veya planlı bir tahrikle birbirine karşı mücadele edecek güçlere dönüşme eğilimindedirler.

Etnik sürtüşme ve çatışmalar doğrudan doğruya Ruslarla olmaktan ziyade, Rus yönetiminin uyguladığı politikalar neticesinde, bölgedeki ulus ve etnik guruplar arasında daha yoğun gözükmetedir.

Hazar; Rusya, Kazakistan, İran, Türkmenistan ve Azerbaycan tarafından çevrili, herhangi bir okyanusa ve açık denize çıkışı olmayan 423 300 km² alanı ile dünyanın en büyük gölüdür.⁶⁸ Sovyetler Birliği döneminde Hazar Denizi, İran İslam Cumhuriyeti ile SSCB'nin ortak denizi veya gölü durumunda idi. Rusça olarak deniz diye adlandırılan Hazar, 1992'den sonra Hazar'ın iki değil de, beş ülke (Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan ve İran) arasında paylaşılması sorunu ile karşılaşmıştır. Komşu ülkeler uluslararası hukuk açısından Hazar'ın göl mü, deniz mi olduğu meselesinde son on yılda bir uzlaşmaya varamamışlardır. Sınırları belirlenmeyen bir suda hak iddia etmek ise ciddi hukuki sorunlar doğurmuştur. Mesela Azerbaycan ile Türkmenistan Hazar denizinde “off-shore” petrol aramalarında birbirleriyle sürtüşmeye girmiştir. Hazar'ın statüsünün belirlenmemesi, Hazar altından petrol ve doğal gaz boru hatlarını geçirme konusunu da baltalamaktadır. Baku-Tiflis-Ceyhan boru hattı döşendiği takdirde Kazakistan, Hazar'da döşenecek bir boru hattı vasıtasıyla petrolünü Rusya'ya muhtaç olmadan dış ülkelere ihraç etme şansını yakalayabilecektir. Aynı şekilde Türkmenistan da Baku-Tiflis-Ceyhan hattına paralel döşenecek bir doğal gaz boru hattı ile aynı imkana kavuşabilecektir. Halen doğal gazının büyük kısmını Rusya'ya veya onun vasıtasıyla Ukrayna'ya

⁶⁸ Orta Asya-Hazar-Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri, Harp Ak. Basımevi, İst.1999 a.g.e. s.71

satmakla yetinmektedir. Hazar konusundaki çözümsüzlük Rusya ile İran'ın menfaatine gelmektedir. Böylece Rusya, gerek Azerbaycan, gerekse Kazakistan petrolünü kendi toprakları üzerinden Batı'ya sevk etme imkanını elinde tutmaktadır. İran ise, şayet ABD'nin bu konudaki ambargosundan kurtulursa, Türkmenistan doğal gazını dünya pazarlarına sevk edecek tek ülke konumuna gelme hesabını yapmaktadır.⁶⁹

Rus (Sovyet) rejiminin siyasi değerler üzerine etkisi dolayısıyla eski Sovyet Cumhuriyetleri Rusya Federasyonu'ndaki gibi katı bir başkanlık sistemi ile yönetilmektedir. Siyasi partilerin hemen hiç rolleri olmayıp, değişik sivil toplum örgütleri, basın ve vatandaşlar ülkenin sorunlarını tartışmak, hükümetin politikalarını tenkit etmek gibi özgürlüklere sahip değildirler. Bunun nedeni ise önce Çarlık, daha sonra ise 70 yıllık totaliter rejim geleneğinden gelen bu ülkeler ve vatandaşları için dünyada başka çeşit alternatifler olduğu gerçeğinin pek aktüel ve cazip olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu şartlarda Kafkas ülkelerinde çok sesli demokrasinin gelişmesi hayli zor olup, yöneticilerin de her hangi bir kamu tepkisini düşünmeden keyfi davranmalarına zemin hazırlanmaktadır. Böyle bir davranış ise o ülkeyi tehlikeli zeminlere doğru kaydırabilecektir.

Sovyetler Birliği döneminde yürütülen politikalar, Türk Cumhuriyetlerinde yeni kültürel oluşumlara neden olmuştur. 70 yıllık dönemde neredeyse bütün eğitim kurumlarında kullanılan Rusça, yönetimde, medyada, askerlikte, iş yerinde, sosyal ve kültürel hayatta ve hatta günlük hayatta geçerliliğini korumaktadır. Bağımsız Türk Cumhuriyetleri başta resmi dil olarak kendi yerel dillerini kabul etmişlerse de, Kırgızistan 2001 yılında Rusça'yı ikinci resmi dil olarak kabul etmiştir. Kazakistan da Rusça'yı ülkedeki değişik etnik toplulukların anlaşma dili olarak kullanmaktadır.

Sovyetler Birliği dağılınca eski Sovyet ordusunun silah, teçhizat ve askerleri cumhuriyetler arasında paylaştırılmış ancak aslan payını Rusya Federasyonu almıştır. Toplam 12 bin stratejik füzenin 10 bin kadarı Rusya Federasyonu'nda kalmış, diğerleri ise Ukrayna (1300), Kazakistan (1150) ve Beyaz Rusya (100)

⁶⁹ BOCOTOĞLU , *a.g.e.*, s. 49-54

arasında paylaşılmış ve daha sonra bir plan dahilinde imha edilmiştir. Bu stratejik füzelerin ekseriyetini nükleer başlıklı füzeler teşkil etmektedir. Aynı dağılım savaş uçakları, helikopterler, tanklar, zırhlı araçlar vb. için de geçerlidir. Kısacası Türk Cumhuriyetleri kendi sınırlarını dahi koruyamayacak silahlı kuvvetlerle yetinmek zorunda kalmışlardır. Bu durum 7 milyondan fazla nüfusu bulunan Azerbaycan'ın 3,5 milyonluk Ermenistan karşısında Dağlık Karabağ Savaşı'nda mağlup olması ve topraklarının % 20'sinin işgal edilmesine neden olmuştur. Aynı şekilde Tacikistan'da patlak veren iç savaş akabinde Afganistan sınırından Özbekistan ile Kırgızistan'a sızan aşırı dinci militanlar ile mücadelede de Rus ordusunun yardımı gerekmiştir. Türk Cumhuriyetleri'ne daha büyük tehditler oluştuğu takdirde bu ülkeler Rusya Federasyonu'nun yardımına muhtaç olacaklardır. Diğer bir ifade ile bu ülkeler güvenlik konularında Rusya ile işbirliği yapmak zorundadırlar⁷⁰

Kısacası Çarlık Rusya'sı ve daha sonra SSCB hakimiyetinde bulunan Kafkasya ve Orta Asya, Rus yönetimi, kültürü ve sosyal hayatının etkisinde kalmıştır. Bazılarının dört buçuk asır, bağımsızlığa kavuşanların ise birkaç asırdan beri Rus hakimiyeti altında kaldıkları düşünülürse, bu ülkelerin Rusya Federasyonu'nun etkisinden 10 yıl gibi kısa bir sürede kurtulmalarını beklemek mantıklı olmayacaktır. Türkiye açısından endişe duyulabilecek konu Rusya'nın bu cumhuriyetlerin istikrarını bozacak politikalar uygulaması olmaktadır.

Bu değerlendirmeler kapsamında; Kafkaslarda krize sebep olabilecek güvenlik sorunları olarak; Rusya-Ukrayna arasındaki çatışma ihtimali, Rusya'nın BDT'na müdahalesi, Rusya'nın Çeçenistan'a müdahalesi, Ermenistan-Azerbaycan'ın Karabağ sorunu ile ilgili olarak çatışma ihtimali, Türkiye-Ermenistan arasında gerginlik, kitle imha silahlarının kontrolsüzlüğü sorunu, ortaya çıkabilecek büyük göç olayları ve radikal dinci, milliyetçi, etnik politikaların artması ve terörizm sayılabilir.

⁷⁰ DEVLET, Nadir, *a.g.e.*, s. 100-110

II. KRİZ ÜÇGENİNDE MEYDANA GELEBİLECEK MUHTEMEL GELİŞMELER:

A. Ortadoğu:

Ortadoğu bölgesindeki sorunların son derece değişken ve karmaşık olması uzun vadeli değerlendirmeler yapılmasına imkan sağlamaktadır. Bölge, halen birçok yönden belirsiz bir evreden geçmektedir. Son olarak koalisyon güçleri tarafından Irak'a yönelik olarak icra edilen hareket ve ABD'nin himayesinde Celal Talabani önderliğinde yeni Irak yönetiminin oluşturulması, bölgenin geleceği, özellikle de Türk-Irak ilişkilerinde belirsizlikleri daha da derinleştirmiştir.

Ortadoğu politikalarını yarım yüzyıldan fazla bir süredir etkileyen ve ana sorunu oluşturan Filistin meselesinin çözümlenemediği, bölge ülkelerinin siyasi, ekonomik ve sosyal yapılarını küreselleşmeye ve günün şartlarına uyarlayamadıkları, dünyayı ve bölgeyi devamlı çatışma ve komplo içinde görmekten vazgeçemedikleri görülmektedir.

Türkiye 20. yüzyıla kadar bu sorunlu bölgenin egemen gücü olmuştur. Türkiye'nin yeniden yörenin egemen gücü olmasından korkan komşu ülkeler ve büyük güçler Türkiye'yi zayıflatabilmek için kendi çıkarlarına uygun senaryolar çizmekte ve gerekirse birlikte hareket etmektedirler.⁷¹

Şah zamanında da, bugün de İran Türkiye'yi rakip görmektedir. İran'ın, Türkiye'deki irticai güçleri destekleyerek rejimini Türkiye'ye ihraç etmeye çalıştığı ve PKK/KONGRA-GEL'i himaye ettiği değerlendirilmektedir. Suriye, Hatay ve su sorunlarını bahane ederek PKK/KONGRA-GEL'i yıllarca desteklemekten geri kalmamıştır. Hatta 1982'den itibaren Suriye, Yunanistan, Ermeni güçleri ve PKK/KONGRA-GEL, Türkiye'ye karşı müşterek cephe oluşturmuşlardır. Irak'ın, Saddam HÜSEYİN döneminde PKK/KONGRA-GEL'i desteklemenin yanı sıra, Kerkük Türk'lerini tehlike görerek yıllarca zulüm yaptığı

⁷¹ *Türkiye'nin Yeni Jeopolitiği: Balkanlardan Batı Çin'e*, Harp Ak. Basımevi, İst., 1995, s. 34.

bilinmektedir. Ayrıca 1990'da aynı ülkenin Türkiye'yi açıkça tehditlerinin unutulmaması gerekir.

1973 Arap-İsrail Savaşında Arapların ağır yenilgisinden sonra Araplar, İsrail ile baş edemeyeceklerini görünce, Türkiye'yi bu alana çekmek ve İsrail'e karşı kullanmak istemişlerdir. Türkiye'de Atatürk'e ve eserine karşı olan güçler desteklenmeye ve özellikle laikliğe karşı "Şeriat", Türk milliyetçiliğine karşı sözde İslami gelenek adı altında "Arap Milliyetçiliği" yerleştirilmeye çalışılmıştır. "Arap-İsrail Savaşı"nın yerini "Müslüman-Yahudi Mücadelesi" almıştır. Kıbrıs'ta Türkiye'nin karşısında Yunan politikasını destekleyen Arap dünyası, ekonomik konularda da Türkiye'yi dışlamıştır.⁷²

2001 yılının 11 Eylül günü ABD'nin New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne ait binaların Usame Bin Ladin'in terörist örgütünce vurulması ve Afganistan Harekatı ile başlayan ve 2002 yılında koalisyon güçleri tarafından Irak'a saldırılmasına kadar devam eden süreç, Türkiye'yi Ortadoğu'da yeniden ön plana çıkarmıştır.

Ortadoğu-Balkanlar-Kafkaslar üçgeninin ortasında bulunan Türkiye'nin, kişi başına düşen ulusal yıllık gelirinin 15 bin doları geçmiş, ulusal yıllık hasılasının Fransa düzeyine gelmiş, ileri teknoloji üreten bir ülke olması, ABD ve Avrupa'yı hiç de hoşnut etmeyecektir. Bu ülkeler Türkiye'yi kontrolleri altında tutup, Türkiye aracılığıyla bölgeye müdahale etmek istemektedirler. NATO'nun güney kanadını oluşturan, Sovyetlere karşı bir kale gibi duran Türkiye'nin, benzer şekilde Ortadoğu'da Arap-İslam dünyasına karşı da kullanılması arzu edilmektedir. Çünkü "Türkiye ileri teknoloji ve özellikle gelişmiş silahlar üreten zengin bir ülke olursa, bölgeyi kontrol eder". Bu düşüncelerin sonucu olarak, 1974 Kıbrıs harekatında ki tutumumuz ve adayı terk etmeyişimiz üzerine Türkiye cezalandırılmak istenmiştir. Ambargolar, ASALA ve 1984'ten sonra PKK'/KONGRA-GEL'i devreye sokan ve destekleyenler Türkiye'ye 1975–2000 yılları arasında çeyrek yüzyıl süreyle maddi ve manevi ağır kayıplar verdirmiştir.

⁷² AYBARS, Ergün, *Orta Doğu'da Bölgesel Barışa Etki Eden Hususların Analizi, Sempozyum Bildirileri: Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur*, İstanbul, 2002, s.126

Tahmini zarar yaklaşık 220 milyar dolardır. Türkiye 25 yılını yitirmiş ve gelişmesini geciktirmek zorunda bırakılmıştır.

Ortadoğu'da bölge barışını en çok etkileyen husus Arap-İsrail ihtilâfidir. Soğuk Savaş sırasında iki süper güç arasındaki çekişmenin odak noktası haline gelen bu ihtilâfın çözümü için atılan adımlar henüz kesin bir sonuç vermemiştir. Hatta 2003 yılı içerisinde İsrail'in Filistin'e saldırıları, Yaser ARAFAT ve kutsal yerlerin tecridi, durumu daha da karmaşık hale getirmiştir. Çözüm geciktikçe terör olayları artmış, kökten dinci akımlar yaygınlaşmış, medeniyetler arası çatışma ihtimalinden söz edilmeye başlanmıştır. Bunun ilk denemesi Lübnan iç savaşında yaşanmıştır.⁷³

Arap-İsrail ihtilâfının çıkış nedeni, tüm dinlere açık yönetimiyle, bölgede beş yüzyıl barışı sağlayan Osmanlı İmparatorluğu'nun, dış güçlerin tahrik ettiği milliyetçilik akımlarıyla parçalanmasını takiben, kurulan düzenin yürümeyişidir. Suni hudutlar içinde yaratılan Arap devletleri, daha kendi aralarındaki çekişmeleri gideremedi, soykırımdan kaçan veya göç eden Yahudilerin kurduğu İsrail ile çatışmaya girmiş ve o döneme damgasını vuran Soğuk Savaş'ın etkisiyle, Doğu Akdeniz savaş alanına dönmüştür.⁷⁴

Ancak demografik yapı, sosyal huzursuzluklar, dini ve ideolojik aşırılıklar, mevcut rejimlere ve bu rejimlerin Batı desteğine yönelik terörizm nedeniyle, analizler gelecekte de bölgede olumlu yönde değişim eğiliminin zayıf olduğunu göstermektedir⁷⁵

Güney Kıbrıs'ın Avrupa Birliği üyeliği ve Türk-Yunan sorunlarının çözümünde Kıbrıs Sorunu'nun çözümlenmesinin ön koşul olarak öne sürülmesi yönündeki Yunan politikalarının, aslında Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de ağırlığı artırma stratejisinin bir ürünü olduğu mütalaa edilmektedir. Ayrıca, Kıbrıs'ın

⁷³ ERENDİL, Muzaffer, *a.g.e.*, s.184

⁷⁴ TÜLÜMEN, Turgut, *Doğu Akdeniz'de Bölgesel Barışa Etki Eden Hususların Analizi, Sempozyum Bildirileri: Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur*, İstanbul, 2002, s. 146.

⁷⁵ GLOBAL TRENDS 2015, *A Dialogue About The Future with Nongovernment Experts* Dec. 2000, s.69

stratejik öneminin farkında olan Avrupa Birliği genişleme sürecine Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni de dahil etmiştir.

Böylece Avrupa Birliği'nin, Doğu Akdeniz'in en kritik noktalarından birini kendi etki alanına almak istediği düşünülmektedir. Çünkü, Hazar petrolünün dünya pazarlarına Bakü-Ceyhan Petrol boru hattı ile ulaştırılmasının, Doğu Akdeniz bölgesinin, dolayısıyla Kıbrıs'ın ön plana çıkmasına, bölgenin Avrasya coğrafyasında ekonomik ve ticari ilişkilerin merkezi haline dönüşmesine neden olacağı kıymetlendirilmektedir.

Bu belirleyici unsurların, bölge ülkeleri arasında stratejik çıkar çatışmaları ile stratejik işbirliklerinin oluşmasına neden olacağı düşünülmektedir. ABD, Rusya ve Avrupa Birliği ülkelerinin, özellikle enerji hatları ve ikili ticaret alanlarında önemli çıkarları bulunmaktadır. Yine bu alanda sayılan ülkeler arasında da çıkar çatışmaları yaşanmakta ve bu ülkeler bölge ülkeleri ile stratejik işbirliklerine gitmektedir. ABD-İsrail-Türkiye yakınlaşması, Rusya ile İran-Suriye-Yunanistan işbirliği, stratejik işbirlikleri örnekleridir. Körfez savaşı sonrasında, ABD Kıbrıs konusunda aktif bir yaklaşım benimsemiş ve bu politika Birleşmiş Milletler gözetiminde ciddi müzakerelerin başlatılmasını sağlamıştır.⁷⁶ Bu çerçevede, bölge ülkeleri ve bölgede çıkarları bulunan ülkeler arasındaki işbirliklerinin, önümüzdeki dönemde Ortadoğu'da tekrar başlatılabileceği düşünülen barış süreci ile Doğu Akdeniz ve Ortadoğu güvenliği açısından önemli sonuçlar doğuracağı değerlendirilmektedir.

Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişmesinin ve Türkiye'nin Suriye'ye yönelik pro-aktif politikasının, Yunanistan'ın Ortadoğu'daki hareket kabiliyetini sınırlandırdığı değerlendirilmektedir. Türkiye-Suriye ilişkilerinin daha da geliştirilmesinin ise; Yunanistan'ın Ortadoğu politikasını menfi yönde etkileyebileceği ve özellikle de Yunanistan-İsrail yakınlaşmasında İsrail'i daha ihtiyatlı olmaya sevk edebileceği değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerini geliştirmesinin, Türkiye-İsrail ilişkilerini menfi yönde etkileyebileceği de düşünülebilir. Ancak Türkiye ile

⁷⁶ LESSER, O. Ian; FULLER, E.Grahan, *a.g.e.*, s.142

Suriye arasında sağlanacak bir yakınlaşma; Suriye-İsrail barış görüşmelerinde Türkiye'nin etkinliğini artırabileceği gibi, Türkiye'nin Suriye üzerinden Ortadoğu'ya açılmasını da kolaylaştırabilir. Ayrıca Yunanistan, İran ve Rusya gibi Türkiye karşıtı ülkelerin hareket kabiliyetlerinin de önemli ölçüde dengelenebileceği değerlendirilebilir.

İran'ın, mevcut konumu ve ilişkileri ile gerek Ortadoğu gerekse Kafkaslar bölgesindeki güvenlik ve istikrarın belirlenmesinde kilit ülkelerden biri olduğu düşünülmektedir. İran, bugün Batı'ya kapalı rejimine rağmen dünyanın en önemli enerji kaynaklarına sahip ülkelerden biridir. İran, ABD'nin Ortadoğu, Kafkaslar ve Doğu Akdeniz politikalarında İsrail ve Türkiye ile işbirliği yapması karşısında, Rusya, Ermenistan ve Yunanistan ile yakın bir işbirliği içerisine girmiştir. Rusya ve İran arasında sadece ekonomik ve ticari değil, askeri alanda da bir yakınlaşma yaşanmaktadır. Örneğin, son dönemlerde Rusya'nın, nükleer silah teknolojisini nükleer enerji transferi paralelinde İran'a aktardığı, işbirliği içerisine girmeye çalıştığı aşikardır. Çünkü güçlü bir Türkiye; Yunanistan'ın Ege ve Kıbrıs'a yönelik politikalarını etkileyebileceği gibi, İran'ın da Kafkaslar, Ortadoğu ve Orta Asya'daki etkinliğini önemli ölçüde sınırlandırabilecektir. Bu nedenle bu iki ülke, ortak düşmanlarını güçsüz duruma düşürmek için, Türkiye'ye yönelik terör örgütlerini desteklemiş ve işbirliği içerisine girmişlerdir.

Diğer taraftan İran'ın, Ortadoğu'ya yönelik siyasetinde Rusya ve Yunanistan ile olan ortak politikalarının, Suriye ile de işbirliğini gerekli kıldığı değerlendirilmektedir. Çünkü Hizbullah, İslami Cihad gibi terörist örgütler aracılığıyla Lübnan'da etkin faaliyet sürdürerek İsrail'i tehdit eden İran'ın, Suriye aracılığıyla bölgede etkinliğini sürdürebildiği değerlendirilmektedir. Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişmesine paralel olarak Suriye'nin uzlaşmaya zorlanabileceği ve dahası Türkiye-İsrail işbirliğinin politik, ekonomik ve askeri yansımasının Kafkaslara doğru genişlemesi ihtimalinin İran'ı telaşlandırdığı, bu nedenle İran'ın, Suriye ve Yunanistan'la ilişkilerin geliştirilmesine özel bir önem verdiği düşünülmektedir.

İran ve Türkiye birbirinden kaynaklanabilecek direkt bir saldırıdan endişe etmemekte, ancak Irak savaşından bu yana birbirlerinin Irak ile ilgili niyetlerinden

şüphe duymaktadırlar. Her iki ülkenin de, Irak'taki karmaşa ve çöküşten diğerinin tek taraflı fayda sağlamasına müsaade etmeye niyeti bulunmamaktadır.⁷⁷

Mısır'ın, tarihsel geçmişi ve jeopolitik konumu itibarıyla Arap dünyasında önemli bir yere sahip olmasının yanı sıra, bölgesel dengeler açısından da önemli bir güç olduğu değerlendirilmektedir. Günümüzde Mısır'ın, bölgesel dengeyi kendi çıkarına göre yönlendirmek için hem Filistinlilerin ve Arap-İsrail barış sürecinin etkin bir arabulucusu, hem de Arap dünyası ile ABD arasında önemli bir bağlantı olma yönünde politika izlemeye çalıştığı değerlendirilmektedir.

Mısır, bölgenin güçlü iki ülkesi durumunda olan Türkiye ve İsrail'in askeri yöndeki yakınlaşmasını, hem bölgesel dinamikler, hem de kendi milli çıkarları açısından sakıncalı gördüğünü her platformda ifade etmektedir. Mısır'ın, Türkiye-İsrail işbirliğini kınamasının altında; bu işbirliğinin Mısır'ın bölge liderliği ihtirasına bir engel oluşturabileceği hususunun yatmakta olduğu değerlendirilmektedir. Mısır'ın, Türkiye aleyhtarı bu tutumu Yunanistan'ı Mısır'a daha da yakınlaştırmıştır.

Ancak Mısır'ın, Yunanistan ile ilişkilerini geliştirmek istemesine rağmen, Türkiye ile anlaşmazlıkları tırmandırmamak eğiliminde olduğu ve bölgede barış sürecinin gerçekleşmesi için Türkiye'nin İsrail'e baskı yapmasını istediği görülmektedir.

Çünkü Ortadoğu'da Türkiye'nin, hem Filistin ve Ürdün tarafından, hem de İsrail tarafından önemli ve yanına çekilmesi gereken bir devlet durumunda olduğunu değerlendiren Mısır'ın, Yunanistan'la Türkiye'ye karşı kapsamlı bir stratejik işbirliğine gidemeyeceği düşünülmektedir. Diğer taraftan, Ortadoğu'da İsrail'den sonra en çok ABD yardımı alan Mısır'ın, ABD'ye rağmen İsrail ve Türkiye'ye yönelik belirgin bir oluşuma gitmesinin pek kolay olmayacağı değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin, ABD ve İsrail ile yürüttüğü stratejik işbirliği karşısında Rusya da, kuzey-güney ekseninde İran, Ermenistan, Suriye ve Irak'la işbirliği

⁷⁷ LESSER, O. Ian; FULLER, E.Grahan, *a.g.e.*, s.84

arayışlarına girmiştir. Bu bağlamda Rusya'nın, özellikle Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki ağırlığını koruyabilmek için İran-Suriye-Yunanistan arasındaki bir yakınlaşmayı destekleyebileceği değerlendirilmektedir. Yunanistan, Suriye, İran ve Ermenistan'ın, Türkiye'ye karşı bölücü teröre verdikleri destek, Suriye ve Irak'ın su konusu ve Türkiye'nin İsrail ile yakınlaşmasını bahane ederek Arap ve İslam ülkeleri nezdinde Türkiye aleyhtarı tutumları bilinmektedir.

Diğer taraftan Rusya, Kafkaslar bölgesinde askeri anlaşmalar ve fiziki askeri gücü ile varlığını sürdürürken, Ortadoğu ve Akdeniz'de, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne S-300 füzeleri satma girişiminde olduğu gibi, silah satışlarıyla güven bunalımının yaratılmasına da sebebiyet vermektedir. Bu yönde Rusya'nın, 1995'te Yunanistan ile "Askeri ve Teknik İşbirliği Anlaşması" imzaladığı ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile silah satışı konusunda anlaştığı görülmektedir.

Rusya'nın, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi' ne yaptığı silah, araç ve gereç satışı ile hem kendisine ekonomik bakımdan avantaj sağlamayı, hem de uluslararası sahnedeki diplomatik ve askeri gücüne katkıda bulunmayı hedeflediği düşünülmektedir. Bu yönde oluşturacağı politika ile Rusya'nın, Kıbrıs ve Ege sorunlarında arabulucu rolü oynama imkanı bulamasa bile, elde edeceği stratejik avantajı Türkiye ve Batı'ya karşı başka amaçlarla kullanma imkanına kavuşabileceğini göz önünde bulundurduğu değerlendirilmektedir.

Rusya'nın, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile ilişkilerini geliştirerek Türk-Yunan uyuşmazlığının çözümünde söz sahibi olma, Türk-Yunan sorunlarını kullanarak NATO müttefikleri arasında bölünmeler yaratma, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da etkinliğini artırma beklentisi içerisinde olduğu, Yunanistan'ın ise, Rusya ile işbirliğini geliştirerek, Türk-Yunan sorunlarında destek kazanmayı ve Rusya üzerinden Kafkaslar ile Orta Asya'ya açılmayı hedeflediği değerlendirilmektedir.

ABD'nin Irak'a müdahalesinden sonra gündeme gelen Büyük veya Geniş Orta Doğu Projesi özünde, İsrail hariç 22 Müslüman ülkenin yer aldığı 'İslam Coğrafyasını' siyasi ve sosyal bakımdan ABD'nin kalıplarına sokmak ve Batı ile entegre etmek planıdır. İlk defa Orta Doğu Barış sürecinde Madrid'de S. Peres

tarafından dile getirilen bu proje, bilahare SSCB'nin yıkılmasıyla bölgede oluşan boşluğun başka güçler tarafından doldurulması veya radikal İslamcı grupların ön plana çıkması endişesiyle yeni muhafazakarlar tarafından benimsenmiş ve Pentagon tarafından 1995 yılında tüm yönleriyle ele alınmıştır⁷⁸

Tüm bu olası gelişmelerin yanında, ABD tarafından gündeme getirilen Büyük Orta Doğu Projesi, bölgede yeni bir takım oluşumların habercisi olabilecek niteliktedir. Bu noktada söz konusu projeyi daha yakından incelersek, Orta Doğu'nun geleceği hakkında daha sağlıklı fikirler edinebiliriz.

ABD; 1998'de Başkan Clinton döneminde "21. yüzyılı şekillendirme düşüncesi" adında yeni bir stratejik yaklaşım geliştirmiştir. Bu stratejik yaklaşım, dünyayı ABD ulusal çıkarları doğrultusunda şekillendirmeyi amaçlamaktadır. 11 EYLÜL 2001 saldırısı sonrasında Afganistan müdahalesi ve 2003'te Irak'ın işgali, bu stratejinin ilk adımlarıdır.

"21. yüzyılı şekillendirme düşüncesi", Amerikan halkının temel yaşam kaygılarının yok edilmesi ve sahip olunan refah düzeyinin sürdürülmesi yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşımla Orta Doğu, Orta Asya ve Hazar Bölgesi ABD'nin yaşam sahası olarak görülmektedir. ABD anılan bölgelerde kalıcı bir egemenlik tesis etmeyi, kendi varlığını sürdürmekle eşdeğer görmektedir. Asya, uluslararası konjonktür açısından, Soğuk Savaş sonrası dönemin en yoğun değişim geçiren kıtası olmuştur. SSCB'nin dağılması kıtanın jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel özelliklerini ve ayırım hatlarını etkilemiştir.⁷⁹

Bu stratejiyle ABD'nin yaşam sahası Amerika Kıtası dışına taşırılmıştır. Çünkü Başkanı Bush'a göre;"*Artık okyanuslar ABD'yi savunmaya yetmemektedir.*"

"Büyük Ortadoğu Projesi" de ABD'nin bu stratejik temel yaklaşımı içerisinde yer almaktadır.

⁷⁸ USLUBAŞ, Fevzi, *a.g.e.*, s.221

⁷⁹ DAVUTOĞLU, Ahmet, *a.g.e.*, s.202

ABD bugünkü yeni stratejik yaklaşımıyla Ortadoğu'yu her alanda daha yoğun şekilde etki altında bulundurmayı amaçlamaktadır. Zaten stratejik bir bakışla Ortadoğu'yu geçmişte “*Merkezî Harekat Alanı*” olarak tanımlamıştır. “*CENTCOM*” olarak adlandırdığı ve bölgede teşkil ettiği komutanlığın sorumluluk alanını, Orta Doğu ve Afrika olarak belirlemiştir.

ABD ortada kanıt olsun, ya da olmasın, kendi varlığı için tehlike veya tehdit teşkil ettiğine inandığı her oluşuma karşı, hiçbir kurala bağlı kalmaksızın müdahale etmekten kaçınmaz. Sovyetler Birliğinin yıkılması ve Varşova Paktının dağılması, ABD'ye tüm dünyada hareket serbestisi sağlamıştır. Kendisine göre bir tehlike ve tehdit algılama mantığı geliştirmiştir.

ABD Genelkurmay Başkanlığı yönlendirmesinde faaliyet gösteren Stratejik ve Uluslararası İlişkiler Merkezi (CISIS), dünyanın şekillendirilmesinde bir rehber olmak üzere, ABD'nin ulusal çıkarları açısından tehlike ve tehdit oluşturabilecek devletleri belirlemiştir. Bunların ilk grubunda, çoğunlukla Ortadoğu devletleri yer almaktadır.

İlk kez Ekim 2003'de ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı Marc Grosman tarafından, daha sonra 2004 başlangıcında Davos'ta, ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney tarafından dile getirilen Büyük Ortadoğu Projesinin başlıkları şunlardır:

- Bölgede istikrarı sağlamak,
- Filistin-İsrail anlaşmazlığına iki devletli çözüm getirmek,
- Teröre destek veren ülkelerle savaşmak,
- Ortadoğu ülkelerinde siyasal ve ekonomik ortamlara destek sağlamak.

ABD Dışişleri Bakanı Condolezza Rice, bu projeyi dünya kamuoyuna, “*Fas'tan Çin sınırına kadar 22 ülkenin siyasi ve ekonomik coğrafyasının değiştirilmesi*” olarak tanıtmıştır.

Büyük Ortadoğu projesi hakkında bazı siyasi ve askerî çevreler projenin temel amaçlarını genel de şu şekilde ifade etmektedirler;

- İsrail'in varlığını korumak,
- Kesintisiz petrol akışını sürdürmek,
- Kitle imha silahlarını yok etmek
- ABD'ye muhalif yönetimleri ve unsurları etkisizleştirmek,
- Terörün zemin bulduğu ortamı yok etmek
- Irak'ı denetim altına almak,
- Filistin'de istikrarı sağlamaktır.

ABD yetkililerin bu projeyi tanımlaması ise belirtilen amaçlarla örtüşmekle beraber daha değişiktir:

- Enerji kaynaklarına sahip olan bölgelerin kontrolü,
- Enerji ulaşım yollarının kontrol ve denetimi,
- Asimetrik tehdidi oluşturan terörist eylemlerin önlenmesi,
- Kökten dinci İslam zeminine ılımlı İslam'ın oturtulması,
- ABD ulusal çıkarlarının Ortadoğu'da korunması,
- Bölgede bölgesel güç konumuna erişmiş devletlerin bu etkinliğinin azaltılması, askerî güçlerinin küçültülmesi ve bu güçlerden ABD çıkarlarına uygun şekilde istifade edilmesi,
- Terörist eylemlerde kullanılacak olan kitle imha silahlarının yok edilmesi,
- Mali ve ekonomik yardım suretiyle bölgede ABD nüfuzunun yaygınlaştırılması,
- Batı karşıtlığına yol açan anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması.

Bu genel tablo içerisinde ABD'nin sloganı; *“Ortadoğu'ya refah ve özgürlük gelsin”, “Ortadoğu'ya demokrasi gelsin”, “Bölgeye liberal ekonomi yerleşsin”, “Antidemokratik rejimler yok edilsin”, “Ortadoğu ülkeleri arasında güvenlik ve işbirliği sağlansın”, “Kamu ve yerel yönetim reformları yapılsın”, “Siyasal ve ekonomik reformlar yapılsın”, “Tüm anlaşmazlıklar giderilsin”, “Bölge zenginleşsin”, “Bölgeye barış ve istikrar gelsin”, “Ekonomik kalkınma sağlansın” şeklindedir.* Bunların hiç biri makul bir düşüncenin kabul etmeyeceği şeyler değildir. Ama hepsi bir amaca yöneliktir; **“ABD bölgede egemen olsun.”**

Büyük Ortadoğu projesi içerisinde ABD'nin Türkiye'ye yönelik muhtemel değerlendirmesinin ise şu şekilde olduğu düşünülmektedir:

“Türkiye'nin noksan da olsa geliştirmekte olan bir demokrasi kültürü var. Aşındırılması için uygun ortam yaratılmakla birlikte devam eden laik bir görüntüsü var. Bunlar Türkiye'nin bölge ülkelerine bir model oluşturması için yeterlidir. Zaten Ortadoğu ülkelerinde birinci sınıf demokrasiye gerek yoktur. Türkiye'de laiklik şimdilik bizim kontrolümüze imkan sağlayabilen bir yapı olmakla beraber, gelecekte onun yerine Ilımlı İslam'ı koyarsak toplumu tepki veremeyecek bir hale sokmuş oluruz.”

ABD ve AB'nin Türkiye'yi Büyük Ortadoğu Projesi için bir model olarak görmelerinin altında yatan gerçek şudur;

- *Türkiye'nin AB'ye üye olmasında büyük zorluklar vardır.*
- *Türkiye'nin AB'ye girebilme arzusuyla yapmış olduğu ve yapacağı reformlar, bu ülkede Büyük Ortadoğu Projesinin gerçekleştirilmesi için giderek uygun bir alt yapı oluşturmaktadır. Bu süreç içerisinde Türkiye'de, projenin doğasında var olan diğer temel değişiklikler de gerçekleştirilebilecektir.*

Büyük Ortadoğu Birliği içinde yer alacak bir Türkiye'nin karşı karşıya kalacağı en büyük tehlike; ulusal birliğinin ve ülke bütünlüğünün korunamamasıdır. Projenin özünde var olan ve özelliğinden kaynaklanan bu tehlike, Türkiye Cumhuriyetinin şimdiki yapısını gelecekte devam ettiremeyeceği anlamını da taşımaktadır.

Sadece 200 yıllık bir tarih içinde, farklı uluslardan bir araya gelmiş halkları aynı potada eriterek, onlara ulusal bir kimlik kazandırmayı amaçlayan, ulusal birlik ve beraberliğini sürdürmek ve ulusal kimliğini muhafaza etmek için özel önem ve çaba gösteren ABD; Ortadoğu ülkelerinin ulusal kimliklerden arındırılmasını hedeflemektedir.

Büyük Ortadoğu'daki ulus devletler Yerel Devletler Federasyonu çatısı altında bir araya getirilebilirler ise, nüfuz altına alınmaları kolaylaşacaktır. Burada

temel nokta ulusal direncin yok edilmesidir. Türkiye’de ulusal direncin yok edilmesi için atılacak birinci adım ulusal direnci oluşturan Kemalizm ideolojisinin yok edilmesi, ikinci adım siyasal İslam için uygun zeminin oluşturulması, üçüncü adım ise, toplumsal yapıda ortaya çıkacak çözülme sonrası ümmet niteliğinde bir toplumun yaratılmasıdır.

Ne var ki Türkiye’de Kemalizm (Atatürk İlke ve Devrimleri) Türkiye Cumhuriyetinin ve Cumhuriyet Rejimin korunması için çok güçlü bir ortak payda oluşturmaktadır. Bu ortak paydanın en güçlü savunucularından biri de Türk Silahlı Kuvvetleridir.

Sonuç olarak, global güç merkezi konumundaki ABD’nin tamamen kendi çıkarlarını korumak maksadıyla ortaya attığı bu proje, Orta Doğu’da yeni dengelerin ve yeni oluşumların meydana geleceğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bölge barışı ve istikrarı için vazgeçilmez bir unsur olan Türkiye’nin bu proje içerisine çekilerek, Türk kimliğini bir tarafa bırakıp ılımlı İslam ülkesi olarak ileri sürülmesi ve bölge ülkelerine model ülke olarak gösterilmesi ve ulusal kimliğinden uzaklaştırılmaya çalışılması emperyalist düşüncenin bir parçasından başka bir şey değildir. Türkiye ancak bölge ülkeleri için, laik demokratik ve güçlü yapısıyla model bir ülke olabilir.

B. Balkanlar:

Balkanlar Türkiye’nin yakın veya bitişik bölgesi olduğuna göre, ülkemizin buradaki gelişmelerden ve özellikle istikrarsızlıklardan etkilenmemesi imkansızdır. Osmanlı Devleti’nin parçalanma sürecindeki savaşları, Türkiye’yi hedef alan ittifakları geride bırakmış olsak dahi, İkinci Dünya Savaşı ve arkasından Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik tehdidi, Türk azınlıklara reva görülen ayrımcılığın komşularımızla yarattığı gerginlikler, mülteci akımı, ulaşım ve ticaret yollarının tıkanmasının olumsuz etkileri yakın zamanlara kadar yaşanmıştır.

Bölgenin büyük bir kısmının 500 yıla varan bir süre Osmanlı Devleti’nin egemenliği altında kalmış olması Balkanları, iki farklı uygarlığın temas ve hatta

kaynaşma alanı haline getirmiştir. Balkan ülkelerinin çoğu bağımsızlıklarını Osmanlı Devleti'nden ayrılarak kazanmıştır.

Cumhuriyet Türkiye'si kuruluşunun ilk yıllarından itibaren kesin bir laiklik politikası izlemiş ve dinsel bağları dış politikasını yönlendirici temel unsurlarından birisi olarak görmemiştir. Ancak, etnik, dinsel ve kültürel bağların Balkanlar'daki Müslüman halklara karşı yarattığı yakınlığı ve dayanışmayı da görmezlikten gelmemiştir. Siyasi art niyet taşımaksızın çok defa "tarihi miras" olarak adlandırılabilir bu bağ, Balkanlar'daki Türk azınlıklar ve Balkan kökenli Türk vatandaşları gibi birisi ulusal, diğeri ulusallaşmış iki demografik ve etnik unsur sayesinde kesintiye uğramamıştır.

Bu bağlamda göz önünde tutulması gereken bir olgu, bu uzun birlikteliğin halkların ortak şuuruna işlemiş olumlu ve olumsuz yönlerinin hala hissedilmekte oluşudur. Balkanlar'daki tarihi mirasın ve hatta tarihin kendisinin farklı şekillerde, çok defa çarpıtılarak yorumlanması ve siyasi amaçlarla istismar edilmesi karşılıklı algılamaları da etkilemiştir. Ancak, Balkan politikasında göz önünde tutulması gereken bu gibi imaj sorunları sadece Türkiye ve Türkler için değil, diğer Balkan ülkeleri arasında da zaman zaman geçerlidir.

Türkiye'ye veya Türkiye'nin dahil olduğu Batı ittifakına karşı askeri koalisyonların oluşma ihtimalinin iyice azalmasıyla, Balkanlar bugün Soğuk Savaş döneminde savunma, yani askeri güvenlik açısından sahip olduğu önemi büyük ölçüde yitirmiştir. Ancak, değişmeyen bir husus, Avrasya ile Avrupa arasındaki stratejik konumuyla Türkiye için son derecede önemli bir çıkış kapısı ve ulaşım güzergahı olmasıdır. Türkiye dış ticaretinin % 60'a yakını Avrupa ile yapmaktadır. Bilim, teknoloji ve hatta kısmen kültürel açıdan Batı Avrupa'ya dönüktür. Günümüzde 2,5 milyonu aşan Türk vatandaşının Avrupa'da yaşamakta oluşu da Avrupa ile ilişkilerimizin bir başka gerçeğidir. Bu yüzden ülkemizi Avrupa'ya bağlayan bu yolun açık ve güvenli olması gerekmektedir.⁸⁰

⁸⁰ ALP, A. Hikmet, *Balkanlar ve Karadeniz'de Barışa Etki Eden Hususların Analizi, Sempozyum Bildirileri: Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur*, İstanbul 2002, s. 80-82

Hegemonyacı bir devletin Balkanlara hakim olması veya kendisinin bölgeden dışlanması Türkiye'nin hayati çıkarlarına ters düşmektedir. Türkiye, Balkanlar'daki gelişmelerle yakından ilgilenmek, katılmak, bir güvenlik ve istikrar unsuru olmak, etkinliğini artıracak çok yönlü politikalar geliştirmek ve uygulamak zorundadır. Balkan ülkelerinden hiçbir toprak talebi olmaması ve tercihlerini sorunların barışçı yöntemlerle çözümlenmesinden yana yapmış olması, bölgenin istikrarı için de bir güvencedir.

Balkanlar tarihte daha çok savaşlar, çatışmalar, etnik ve politik karmaşa ile anılmış, ancak son iki asırda kendi çıkar ve denge politikalarıyla hareket eden büyük devletlerin sorumlulukları üzerinde yeterince durulmamıştır.

Bu devre ile kıyaslandığında, günümüzde son derecede önemli bir gelişme, Avrupa ve ABD'nin Balkanlara bakış açısının ve sorumluluk anlayışının değişmiş olmasıdır.

Bölge istikrarı giderek Avrupa genelinde istikrarın bir unsuru olarak görülmektedir. Göreceli ve geç de olsa Balkanlar'da istikrara gösterilen bu ilginin uygulamada tenkit edilebilecek yönleri olduğu inkar edilemez. Ancak bugünkü yardımcı ve yatıştırıcı tutumları, tarihi bir yenilik olarak görmek mümkündür. Bu sayede savaşların tüm bölgeye yayılması önlenemediği gibi, gerginlik ve çatışma bölgelerinin kalkındırılması için de ciddi çaba sarf edilmektedir.

Soğuk Savaşın sona ermesi, yani bölücü, kısıtlayıcı ve hegemonyacı sosyalist sistemin ve otoriter rejimlerin ortadan kalkması, Balkan halklarına geniş anlamda seçim özgürlüğü, ekonomik, sosyal, siyasal ve hatta güvenlik alanında önemli fırsatlar yarattığı gibi, savaşlar ve felaketler de getirmiştir. Türkiye açısından bakıldığında bu gelişmelerin savaş tehdidini azaltmanın yanında, ülkemizin Balkan ülkeleriyle ilişkilerinde de köklü değişiklikler yarattığını, bu sayede ikili sorunların çözümlenmesinde önemli adımlar atıldığını görmekteyiz. Örneğin yakın komşumuz Bulgaristan'la aramızdaki sorunlar çözümlenmiş veya çözüm yoluna girmiş, Romanya ile ilişkiler gelişmiş ve Arnavutluk gibi uzun zamandan beri fiilen kapalı ülkelerle ilişkilerimizin geliştirilmesi kolaylaşmıştır.

Balkanlar'daki Türk ve Müslüman azınlıkların kimliklerini koruyabilmeleri için her zamankinden daha uygun bir ortam yaratılmıştır.⁸¹

Saldırgan milliyetçiliğin komünist ideolojinin yerini aldığı istisnai rejimler dışında, Balkan halklarının da Soğuk Savaş sonrası gelişmelere olumlu cevap verdiklerini, karşılaştıkları güçlülere rağmen demokrasiye, pazar ekonomisine ve iyi komşuluk ilişkilerine geçiş yolunda çaba gösterdikleri söylenebilir.

Bugün Avrupa Birliği ile entegrasyon ve NATO üyeliği, bölge ülkelerinin ortak stratejik amaçları haline gelmiştir. Bu yolda ciddi gayret sarf etmeleri Balkanlar'da istikrarın geleceği için de bir teminat olarak görülmektedir.

Olumlu perspektife rağmen Balkanlar'da istikrar sorunu henüz çözümlenmiş değildir. Gerginlik ve çatışma potansiyeli ile işbirliği, günümüz Balkanlar'ının ikilem yaratan gerçekleridir.

Etnik dağılımın yaygın ve karmaşık olduğu Balkanlar'da, siyasal sınırlarla etnik haritayı bağdaştırmanın olanaksızlığı son on yılda bir defa daha ve çok acı şekilde görülmüş olmasına rağmen, “anavatan”larla bütünleşme veya bağımsızlık istekleri, azınlıklarla çoğunluklar arasında gerginlikler, siyasal veya anayasal statü sorunları, hatta toprak ihtilafları ortadan kalkmamıştır

Bu olguların veya çelişkilerin sadece etnik yapı veya farklılıklarla izah edilemeyecek tarihsel kökleri vardır. Balkanlar'da siyasal sınırların çiziminde yerel koşullar kadar büyük Avrupa devletlerinin çıkar ve denge kaygıları da rol oynamıştır. Özellikle Osmanlı ve Avusturya İmparatorluklarının dağılım sürecindeki bağımsızlık hareketleri, “Büyük Sırbistan, Bulgaristan veya Arnavutluk” ideolojileriyle körüklenen aşırı ve mütecaviz milliyetçiliğe müsait ortamlar yaratmıştır. Etnik ve dinsel farklılıkların siyasal amaçlarla istismarı, karşılıklı itimadın ve neticede uzlaşma ve işbirliğinin gelişmesini güçleştirmiştir. Ayırıcılık ve etnik uyumsuzluk sosyalist rejim devrinde dondurulabilmiş, fakat ortadan kaldırılamamıştır. Bir anlamda Avrupa'da 19. asırda tamamlanmış olan ulusal devlet kurma sürecinin Balkanlara geç geldiği ve çeşitli nedenlerle etnik

⁸¹ ALP, A. Hikmet, *a.g.e.*, s. 80-82

farklılıkları uyumlaştıracak siyasal ve sosyal yapılanmanın yeterli derecede oluşturulamadığı söylenebilir.

20. asrın son on yılında çözülmeye neden olan dinamikler ve Avrupa'daki koşulların ne denli değiştiği, bazı liderler ve rejimlerce iyi anlaşılammış veya anlaşılmak istenmemiştir. MİLOSEVIÇ rejiminin Sırbistan dışındaki Sırplarla meskun toprakları Sırbistan'a katma veya en azından dışarıdaki Sırp azınlıkları kontrol etme hevesinin sonuçları, sadece çatışmaya giren taraflar ve halklar için değil tüm Balkanlar için pahalıya mal olmuştur. Hırvatistan, TUDJMAN devrinde aşırı milliyetçi ideoloji saplantısından kurtulamamış, Bosna Sırpları gibi Bosna Hırvatlarının çoğunluğunun Dayton Barış Anlaşması'nın getirdiği düzeni benimsemelerini yavaşlatmıştır. Sırpların geleceğe yönelik planlarının, Bosna-Hersek'in toplam nüfusunun başlangıçta % 43'ünü oluşturan Müslümanlardan geriye kalanlara eski cumhuriyetin topraklarının % 5'ini – Saraybosna civarındaki bölge ve diğer birkaç Boşnak kasabası vermeyi amaçlamıştır. Ayrıca kendi aralarındaki büyük düşmanlığa rağmen Sırp ve Hırvatların cumhuriyeti paylaşmakta olduklarına dair yeterince kanıt da ortaya çıkmıştır.⁸²

Kosova'da Arnavut halkının büyük çoğunluğu kuvvetli tarihi, siyasi ve hukuki düşüncelerle destekledikleri bağımsızlık taleplerinden vazgeçmemiştir. Kosova'nın yeni statüsünün belirlenip yürürlüğe konmasında ciddi sorunlar bulunmaktadır.

Bunlara, Makedonya'daki Arnavut-Slav çekişmesi ve Sırbistan-Karadağ'ın birleşmesi, mülteci veya yerlerinden edilmiş kişilerin tekrar eski yerlerine yerleştirilmesi gibi sorunlar da eklenebilir.

Batı'nın yanı sıra Balkan ülkelerinin büyük çoğunluğu, Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra ortaya çıkan sınırlarda değişiklik yapılmasına karşıdır. Sınır değişikliklerine gidilmesinin yeni ihtilaflar ve istikrarsızlıklar yaratacak olması nedeniyle, ülkelerin özel koşullarına göre her etnik grubun kendi topraklarında uyum halinde yaşamasına imkan verecek düzenlemelerin saptanması ve bir arada yaşama kültürünün geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu

⁸² LESSER, O. Ian; FULLER, E.Grahan, *a.g.e.*, s.196

sürecin başarıya ulaştırılması, bugün Balkanlar'da çözümlenmesine çalışılan temel sorunlardan birisidir.

Aslında bölgenin tarihinde önemli adımlar atılmış olmasına rağmen, demokrasi deneyiminden yoksun Balkan toplumlarında etnik zıtlaşmaları bağdaştıracak siyasal ve sosyal yapıların tamamlandıklarını veya yerleştiklerini söylemek mümkün değildir. Bu durum, büyük güçlerin küresel stratejileri ile bölgesel güçlerin bölge-ölçekli politikaları arasında yeni bir etkileşim alanı doğurmuştur.⁸³

Yugoslavya'nın dağılma süreci sonunda uluslararası toplumun tanıdığı sınırların sadece devletlere değil, halklara da kabul ettirilmesi ve mevcut sınırlar içerisinde tutarlı ve istikrarlı gelişmenin sağlanabilmesi için dış destek ve icabında müdahalenin, uluslararası barış güçleri konuşlandırmanın, ekonomilerin ve demokratik devlet yapılarının güçlendirilmesi için yardım ve desteğin uzun bir süre daha devam etmesi gerekmektedir. Söz konusu istikrarsızlık unsurlarının giderilmesi için uluslararası ilginin devamını gerektiren bir husus da, bunların yerel çerçevelerden taşarak komşular arasında veya tüm bölge çapında ihtilaflara dönüşme potansiyeli taşımasıdır.

Günümüzde Balkanlar'daki sorunlar sadece etnik veya aşırı milliyetçilikten kaynaklanan sorunlardan ibaret değildir. Bu ülkelerin hemen hepsi, komünist veya kendilerine özgü sosyalist rejimlerden yepyeni bir düzene, çoğulcu demokrasiye ve pazar ekonomisine geçiş çabasında. Üretim düşüklüğü, işsizlik ve gelir dağılımındaki adaletsizlik, asayişsizlik ve yolsuzluk, adli ve idari sistemin etkin olmaması, sosyal sınıfların altüst olması, sermaye eksikliği, savaşlar ve çatışmalar yüzünden geleneksel ticaret ve ticaret yollarının kesintiye uğraması, endüstriyel yapının demode oluşu gibi hususlar farklı derecelerde de olsa bütün Balkan ülkeleri için geçerlidir.

Balkanlar'ın bir talihsizliği de bölünmeler, savaşlar, iç çatışmalar, yeni siyasal ve ekonomik sisteme geçiş gibi son derecede zor oluşumların aynı zamana rastlamasıdır.

⁸³ DAVUTOĞLU, Ahmet, *a.g.e.*, s.301

Ancak bugün Balkanları sadece istikrarsızlık bölgesi olarak görmek de doğru olmayacaktır. Yukarıda değinilen ikilem olumlu unsurlar da içermektedir. Bulgaristan ve Romanya gibi ülkeler çatışmalara taraf olmamaları yanında azınlık ve etnik sorunlarında uzlaşmalara varabilmeleri veya tarihi olarak gördükleri taleplerden vazgeçebilmeleri sayesinde bu değişimde başarılı olabilmişlerdir. Balkanlar'ın Moldova'dan sonra en fakir ülkesi olan Arnavutluk, milliyetçilik cazibesine kapılmayarak, Kosova ve Makedonya'daki Arnavutlar sorununda ılımlı ve akılcı politikalar izlemiştir. Balkanlar'ın genelinde ise Batı'nın kalıcı müdahaleleri sayesinde iç çatışma tehlikesi azaltılmış, bölge ülkeleri arasında çatışma ihtimali hemen hemen ortadan kalkmıştır.

C. Kafkaslar:

Kafkasya ile Orta Asya'da barışın gerçek anlamda yerleşmesi için başta sıcak çatışmalara neden olan faktörlerin en aza indirgenmesi gerekmektedir. Sıcak çatışma odakları, Kafkasların güneyinde Azerbaycan-Ermenistan ve Gürcistan-Abhazya ihtilafları ile Kafkasların kuzeyinde halen devam etmekte olan Rusya-Çeçenistan silahlı çatışması ve bundan etkilenecek başta Dağıstan olmak üzere diğer bölgelerdir.

Bulunduğu bölge ve değerlendiren ülke için gittikçe artan bir değer taşıyan ve önemli bir ekonomik materyal olarak bölge insanının mevcut ekonomik düzeyine katkı sağlayarak onları daha fazla mutlu etmesi beklenen petrol ve doğal gaz kaynakları, bir 'alın yazısı' mıdır bilinmez ama şu anda Ortadoğu'daki gibi, Kafkaslar, Orta Asya ve Hazar Denizi'nde de siyasi istikrarsızlıklarla karşı karşıyadır.⁸⁴

Bu geniş coğrafi bölgenin pek de sağlam ayaklar üstünde durmayan istikrarı sadece dış müdahalelerle değil, içteki etnik, siyasi ve sosyal çatışmalarla da kısa zamanda sarsılabilmektedir. Bu ülkelerin baskıcı rejimleri kendi vatandaşlarının huzursuzluklarını daha ne kadar süre bastırabilecekler, bunu kestirmek hayli zordur. Baskının dozu kaçtığında, reaksiyonun da o derecede güçlü olması beklenebilir. İç çatışmalar da, dış çatışmalar kadar bir ülkeyi sarsabilir.

⁸⁴ *Orta Asya-Hazar- Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri*, Harp Ak. Basımevi, İst. 1999, s.44

Kafkaslar, Hazar Havzası ve Orta Asya'ya ve dolayısıyla bu bölgenin komşularına barışı getirmek, barışı kalıcı kılmak için yukarıda sayılan sorunların çözülmesi gerekmektedir. Ancak bu sorunları çözmek için iyi niyet ve uzlaşma isteği gerek bölgenin çeşitli etnik unsurlarında, gerekse bu bölgeyi siyasi, ekonomik ve askeri yönlerden etkileyen veya bu bölgeden menfaati olan diğer ülkelerde de pek gözükmemektedir. Diğer yandan zengin ülkelerin fakir ülkeler için feragatte bulunmaları da beklenmemektedir. Yoksulluk ise çatışmaların çıkmasında ana unsurdur. Dolayısıyla barışı tehdit eden unsurların daha uzun yıllar gündemde kalacağı değerlendirilmektedir⁸⁵

SSCB'nin dağılması neticesinde Azerbaycan ile Ermenistan arasında Dağlık Karabağ konusunda çıkan anlaşmazlık bir savaşa dönüşmüş, 1994 yılında yapılan ateşkes ile durgunluğa kavuşmuştur. Ancak, sorun halen çözülememiştir.

Ermenistan'ın işgal ettiği Azerbaycan topraklarını terk etmemesi ve işgal altındaki topraklarından sürülen bir milyon civarındaki Azeri mültecinin yurtlarına dönememesinden dolayı, özellikle Ermenistan'ın daha çok ihtiyaç duyduğu değerlendirilen istikrar ve iyi ilişkilerin tesisi gecikmektedir.⁸⁶

Kafkaslar bölgesi gerek Hazar Havzası'ndan kaynaklanan zengin petrol ve doğal gaz kaynakları, gerekse Orta Asya enerji kaynaklarının boru hatlarıyla Batı'ya bağlandığı düğüm noktası olması itibariyle gelecekte daha büyük bir stratejik öneme sahip olabilecektir. 1952 yılından itibaren NATO ve Batı'nın vazgeçilmez müttefiklerinden biri olan Türkiye'nin varlığı, bugün ve gelecekte de dünyanın diğer bir önemli enerji rezerv merkezi olan Kafkaslar/Hazar Havzası'nın emniyeti konusunda oldukça önem arz etmekte ve Türkiye Batı'nın kolay kolay vazgeçemeyeceği bir müttefik olarak, değerini artırarak korumaktadır.⁸⁷

Eski komünist rejimden kurtulduktan sonra bir türlü arzulanan demokratik ve liberal ekonomi sistemine kavuşamayan Orta Asya ülkeleri ve Azerbaycan için bölgede model olabilecek en uygun ülke olarak Türkiye öne çıkmaktadır.

⁸⁵ DEVLET, Nadir, *a.g.e.* s. 112

⁸⁶ KULOĞLU, Armağan, *21 nci Yüzyılın Başlangıcında Türkiye'nin Değişen İlgi ve Etki Alanları*, Stratejik Analiz Dergisi, Cilt 1, Sayı 10, İstanbul, 2001, s. 21

⁸⁷ DAVUTOĞLU Ahmet, *a.g.e.*, s.124-128

Kafkasya'nın giriş kapısı durumundaki Kuzey Kafkasya, bölgenin kontrolünü sağlayabilecek stratejik öneme haiz olan bölgedir. Rusya, bölgeye güneydeki bölgesel güçlerden gelebilecek etkilere ve olası tehditlere tarihsel boyutu içinde çok hassas yaklaşmaktadır. Kafkaslar, bölgesel güç olan hem Türkiye, hem de İran için ayrı bir önem taşımaktadır.

Kuzey Kafkasya'yı elinde bulunduran güç, Güney Kafkasya üzerinde kontrol sağlama konusunda önemli avantajlara sahipti. Bu nedenle Rusya, fiilen Kuzey Kafkasya'yı elinde bulundurmaya ve bu bölgedeki yeni oluşumlara engel olmaya çalışmakta, aynı zamanda yaşadığı ağır ekonomik, sosyal ve siyasal sıkıntılara rağmen, Kafkasya, Rus siyasetinin en önemli sahnelerinden biri olma özelliğini muhafaza etmektedir.

Yıllardan beri Rus Egemenliği altında bulunan Kuzey Kafkasya halklarının durumu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra daha karmaşık bir hal almıştır. Bu durumda; Rusya'nın; toplumları birbirine düşürmek için etnik yapı ve şive farklılıklarına dayanan özerk ve sözde federe devletçikler kurmak ve aralarında suni sınır ve toprak ihtilafları çıkartarak, "Böl, Parçala, Yönet" politikası esaslarına dayalı husumet ortamını yaratmasının büyük rolü bulunmaktadır. Şüphesiz Rusya artık yeni ulusal çıkarlarını hesap etmek zorundadır. Yetmiş yıl boyunca, tüm dünyayı ideolojik bir savaş meydanı olarak gösteren sosyalizm ile gölgelenmesinin ardından Rusya'nın daha dar bir yelpazede yer alan ulusal çıkarlarını daha ciddi olarak ele alması gerekmektedir.⁸⁸

Hazar petrollerinin dünya pazarına çıkışını sağlayacak petrol boru hattının belirlenmesi aşamasında Rusya; önce boru hattı ile Karadeniz'e, buradan tankerlerle Türk Boğazları'nı geçerek Akdeniz'e taşınması yönünde gayret göstermiştir. Keza Rusya, Novorossisk'te Karadeniz'e ulaşan petrolün, tankerlerle Bulgaristan'ın Burgaz Limanı'na, inşa edilecek boru hattı ile Burgaz'dan Yunanistan'ın Dedeağaç Limanına, yani Ege Denizi'ne ve dolayısıyla Akdeniz'e nakledilme projesini Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı'na alternatif olarak öne sürmüştür. Yine aynı düşünce paralelinde, Karadeniz'e ulaştırılacak petrolün,

⁸⁸ DAVUTOĞLU Ahmet, *a.g.e.*, s.112

Bulgaristan'ın Burgaz Limanı ile Arnavutluk'un Vlores Limanı arasında inşa edilecek petrol boru hattı ile Adriyatik Denizi'ne de ulaştırılması fikrini ortaya atmıştır.

Rusya'nın bu düşüncesi, diğer ülkelere de çıkar sağlamaya uygun olup, özellikle Yunanistan'ın bölge ile ilgili oluşumlarda yer alma ve Türkiye'nin menfaatlerini menfi yönde etkileyecek politikalar geliştirmesine fırsat tanımaktadır.

Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı Anlaşması'nın ABD, Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan ve Gürcistan arasında imzalanması, başta Rusya olmak üzere Yunanistan, Bulgaristan ve alternatif petrol boru hatlarından çıkar uman Ermenistan ve İran gibi devletlerce hoş karşılanmamıştır.

Bakü-Ceyhan Petrol boru hattının geleceğini etkileyebilecek konulardan birisi, Hazar Denizi'nin statüsünün Rusya ile bu denize kıyısı bulunan İran, Azerbaycan, Gürcistan, Türkmenistan ve Kazakistan arasında tartışmalı olmasıdır. Hazar Denizi'nin statüsü sorunu 1991'de Hazar Denizi'ne kıyısı bulunan SSCB üyesi ülkelerin bağımsızlığına kavuşması ve kendi petrollerini çıkartmaya başlamasıyla su yüzüne çıkmıştır. Hazar petrolünün % 80'inin Azerbaycan ve Kazakistan'a ait deniz alanlarında olduğu iddia edilmektedir. Rusya'ya göre, Hazar Denizi'nin karasularının ötesinde kalan alanları henüz paylaşılmamıştır. Rusya 1995 yılında Hazar Denizi'ndeki kıta sahanlığının 45 deniz mili olmasını önermiştir. Bu teklif Azerbaycan ve Kazakistan tarafından kabul edilmemiştir. 45 deniz milinin ötesindeki yeraltı kaynaklarının Hazar Denizi etrafındaki ülkelere ortak kullanılması düşüncesi İran ve Türkmenistan tarafından desteklenmektedir.

SSCB'nin dağılması ve tek kutuplu dünya düzenine geçilmesinden sonra dünya enerji kaynaklarından bir bölümüne ve enerji nakil hatlarına sahip Kafkaslar; Rusya'nın yanında ABD ve Avrupa Birliği ile bölgesel diğer güçlerin ilgi alanlarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Bölgeyle ilgisi zamanla artan Yunanistan, hem bölgenin etkin bir gücü olan Rusya Federasyonu ile, hem de Türkiye karşıtı ülkelerle işbirliği içinde bölgeye nüfuz etmeye çalışmaktadır.

Bugüne kadar Türkiye ile çıkarları çatışıyor görünen Rusya Federasyonu'nun, "Mavi Akım Doğal Gaz Projesi" ile çıkarlarının örtüştüğü bir örnek ortaya çıkmıştır. Ancak, eski SSCB'nin etki alanını yeniden sağlama gayreti içindeki Rusya Federasyonu'nun; Kafkaslarda hem NATO, hem de ABD ile çıkarları çatışmaya devam edecektir.

Yunanistan'ın Kafkasya ile ilgilenmesinin altındaki nedenlerin ekonomik ve siyasi menfaat yanında, Türkiye'yi Doğu'dan kuşatmak olduğu, Yunanistan'ın Avrupa Birliği üyeliğinin bölgeye nüfuz etmesine yardımcı olacağı, Kafkas petrolünün, Bakü-Novorossisk-Burgaz-Dedeğaç güzergahını izlemesinde Yunanistan'ın bir Avrupa Birliği üyesi olarak arkasına Avrupa'nın da desteğini alabileceği, Yunanistan'ın; stratejik petrol rezervleri nedeniyle Balkan ülkeleri ile yaptığı gibi, Azerbaycan ile ilişkilerini geliştirme gayretli içerisinde olacağı, ancak, kısa vadede ikili ilişkilerde önemli sayılabilecek siyasi ve askeri gelişmeler beklenmediği, önlem alınmadığı taktirde uzun vadede Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin etkilenebileceği değerlendirilmektedir.

Ermenistan ve Yunanistan'ın Türkiye'ye yönelik benzer tarihi iddialarının bu iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmaya devam ederek, "askeri-stratejik işbirliğine" daha da işlerlik kazandırabilecekleri, Yunanistan'ın, etnik Rum azınlığın bulunduğu, sorunların olmadığı ve karşılıklı çıkarların örtüştüğü Gürcistan'ı, Ermenistan'la birlikte Kafkaslar ve Karadeniz bölgesindeki kendi çıkarlarını koruma ve etki alanını yaymada bir basamak noktası olarak görmeye devam edeceği, Yunanistan'ın, Bakü-Ceyhan projesini aksatma konusunda, bu projeyi ulusal stratejilerine aykırı gören İran'dan da destek bulabileceği görüşü ağırlık kazanmıştır.

Türkiye'nin, Kafkasya'nın istikrara kavuşmasında özel bir sorumluluğa sahip olduğu, Kafkasların şekillenmesindeki rolünün göz ardı edilemeyeceği, coğrafya, kültür, dil birliği avantajlarını kullanarak, hem İran hem de Rusya'daki gerici unsurların Kafkasya'da oluşturmaya çalıştığı yeni yayılcı hedefleri sınırlandırabilecek potansiyele sahip olduğu değerlendirilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ'NİN BÖLGEDE YERİ VE ULUSLARARASI BARIŞIN KORUNMASIYLA İLGİLİ FAALİYETLERİ

I. TÜRKİYE'NİN BÖLGEDE ASKERİ ROLÜ VE KATKILARI

20. yüzyılın son bölümünde yaşanan değişim ile gelişmelerin devamı olarak soğuk savaşın ve kutuplar/bloklar arası mücadelenin sona ermesi sonucunda küreselleşmeye yönelik yeni bir dünya düzeni arayışına gidilmiş, bu arayış sonucu tehdit ve risk kavramı değişmiştir. Tehdit, daha önce belirgin ve kitlesel iken, 21. yüzyıl başlarında, çok yönlü, çok boyutlu ve değişken bir hale gelmiş, ortama belirsizlik ve istikrarsızlıklar hakim olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası, Kafkasya, Orta Doğu ve Balkanlardaki mikro milliyetçilik, toprak talepleri, bağımsızlık arzusu, terörizm, etnik temizlik, kitle imha silahlarının yaygınlaşması ve kökten dincilik gibi hususlardan kaynaklanan istikrarsızlık ve belirsizliklerin egemen olduğu yeni politik-askeri stratejik ortam, Türkiye'nin ve TSK'nin yeni güvenlik sorunlarına ve krizlere uygun şekilde reaksiyon göstermesi ve belirsizliklere karşı hazır olmasını gerekli kılmaktadır. I.Dünya savaşından soğuk savaş sonuna kadar bölgeye doğrudan müdahil olmamaya çalışan NATO ve AB gibi bölge ötesi yapılanmalara dayalı dış politika stratejileri geliştiren Türkiye bugün kendini bu bölgelerin iç parametrelerinin labirentinde bulmaktadır. Bölgede İran-İrak savaşı ile başlayan aktif tarafsızlık politikası, Kuzey Irak müdahaleleri, Suriye gerginliği ve İsrail ile yürütülen stratejik işbirliği çerçevesinde aktif ve müdahil taraf olma politikasına dönüşmüş bulunmaktadır.⁸⁹

Çünkü Türkiye Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişme noktasında, çeşitli medeniyet ve kültürlerin yaşadığı çok önemli stratejik bir bölgede ve yeni tehdit ve risklerin yoğunlaştığı Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar üçgeninin merkezinde yer almaktadır.

⁸⁹ DAVUTOĞLU Ahmet, *a.g.e.*, s.397

Bu şartlar altında Türk Silahlı Kuvvetlerinin, değişik tehdit ve risklere karşı ülkenin güvenliğini sağlamak için, klasik harbin yanında, barışı destekleme, kriz yönetiminin desteklenmesi, insani yardım, doğal afetlerde yardım, sınırlı güç kullanımı, insani hazırlıklarını sürdürmesi desteklenmesi gibi faaliyetleri icra edecek şekilde hazırlıklarını sürdürmesi ve söz konusu o bölgelerde aktif rol alması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Modern Türkiye Devleti, kuruluşunun ilk günlerinden itibaren Ulu Önder Mustafa Kemal ATATÜRK'ün **“Yurtta Barış Dünyada Barış”** ilkesine sadık kalarak, dünyanın en istikrarsız bölgesinde barış ve istikrarın bir unsuru haline gelmiş olup başta sınır komşuları olmak üzere bütün ülkelerle dostane ve barışçı ilişkiler kurarak ve bu ilişkileri geliştirerek bölge ve dünya barışına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Bu çerçevede TSK'nin, dünya ve bölge barış ve istikrarına katkıda bulunmak ve soğuk savaş sonrası oluşan yeni politik-askeri stratejik ortamda etkin ve aktif rol almak amacıyla, barışı destekleme hareketlarına, BM Gözlem görevlerine katılmaya başlamış, ikili antlaşma ve anlaşmalarla Kafkasya, Orta Doğu ve Balkan Ülkeleri ile askeri eğitim ve işbirliği çerçevesinde askeri ilişkilerini geliştirmiş ve askeri rolünü kuvvetlendirmiştir.

TSK'nin Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması yaptığı ülkeler ; Arnavutluk, Azerbaycan, Bangladeş, B.A.E., Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çin Halk Cum., Fransa, Gambiya, Güney Kore, Gürcistan, Hırvatistan, Irak, İran, İsrail, Kazakistan, Kırgızistan, Kuveyt, Libya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Makedonya, Malezya, Mısır, Moğolistan, Özbekistan, Pakistan, Polonya, Romanya, Senegal, Slovenya, Singapur, S.Arabistan, Tunus, Türkmenistan, Ukrayna, Ürdün, ABD'dir.

- TSK çeşitli dost ve müttefik ülkelerle askeri eğitim işbirliği kapsamında;
- Birlik, karargah ve kurumlara askeri ziyaretler.
- Tatbikatlara gözlemci gönderilmesi,

- Türkiye’de Harp Akademileri, Harp Okulları, Askeri Tıp Akademisi, Sınıf Okulları, Askeri Liseler, Astsubay Hazırlama Okulları, Sağlık Okulları Eğitimi ve Lisans Üstü Eğitim,
- Askeri Tarih ve Müzecilik alanında Kafkas, Orta Asya ve Balkan Ülkeleriyle eğitim ve iş birliği yapmaktadır.

Bugüne kadar 41 değişik ülkeden 1300 personel Türkiye’deki çeşitli eğitim ve öğretim kurumlarında eğitim görmüştür.

2001–2002 eğitim öğretim yılında 27 ülkeden toplam 1260 misafir askeri personele, Türkiye'deki muhtelif askeri eğitim kurumlarında eğitim-öğretim verilmiştir.

TSK Kafkasya, Orta Doğu ve Balkanlardaki askeri ilişkilerini, rolünü ve katkılarını, ekonomik kaynaklar ölçüsünde geliştirmeye devam etmektedir.

Türkiye; Balkan, Kafkas, Avrasya ve Orta Asya Cumhuriyetleri ile tecrübelerini ve deneyimlerini paylaşmak arzu ve gayreti içindedir. Bu kapsamda, BİO(Barış İçin Ortaklık) ülkelerinin askeri personeline eğitim vermek üzere 29 Haziran 1998 yılında Ankara’da BİO Eğitim Merkezi faaliyete geçirilmiştir.

Barış İçin Ortaklık (BİO) Eğitim Merkezi'nin kurulması ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nin barışa olan katkısının daha da artacağı açıktır. Bu doğrultuda Türkiye, bölgesel ve dünya barış ortamının tesisi ve devam ettirilmesi için her türlü aktif çabayı sürdürmeye ve Asya ile Avrupa arasında olduğu gibi, NATO ve BİO ülkeleri arasında da mevcut ilişkilerin geliştirilmesinde köprü görevi üstlenmeye devam etmektedir.

Türkiye’nin dünya barışına katkıları daha kurtuluş savaşı yıllarından itibaren başlamıştır. Türkiye savaşırken bile bölgede barış ve istikrarın korunması ve kurulacak Türk Devleti için olumlu bir uluslararası ortam yaratabilmesi için her zaman barış görüşmelerine kapıyı açık tutmuştur. Cumhuriyet kurulduktan sonra barış ve güvenlik anlayışını benimseyen Türkiye Cumhuriyeti sürekli barışa yönelik bir politika izlemiştir. Böyle bir politikanın ısrarla uygulanması ise yeni

Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası arenada hak ettiği yeri almasını ve güven duyulmasını sağlamıştır

Türkiye, barış ve istikrarın tesisi için bölgesinde ve ötesinde NATO ve BM'in barışı destekleme hareketına, geçmişte olduğu gibi bugün de katılmaktadır. Türkiye'nin soğuk savaş dönemi ve sonrası geliştirdiği ittifak ve işbirliği ilişkileri bir araya getirildiğinde aslında kendi içinde çeşitlilik ve bütünlük ihtiva eden bir görüntü vermektedir. Soğuk savaş döneminde ortaya çıkan ve Türkiye'nin aktif üyeliğini sürdürdüğü NATO, AB ve İKÖ; soğuk savaş sonrası dönemde gündeme getirilen veya yeniden yapılandırılan ECO, KEİ, Türk Dünyası Zirveleri ve D-8 gibi yapılar küresel ve bölgesel bağlantılar itibarıyla kimi zaman kendi içinde çelişkiler de barındıran bir çeşitlilik arz etmektedir.⁹⁰

Son on yılda dünyada meydana gelen ani ve süratli değişikliklere paralel olarak, çok uluslu barışı destekleme hareketının sayısında artışlar olmuş, Türkiye'nin de bu faaliyetlere katılımı artmıştır.

1988'den bu yana Türk Silahlı Kuvvetleri 4 BM Askeri Gözlem Misyonu, 1 AGİT Gözlem Misyonu, 1 Bölgesel Gözlemcilik Görevi ile 8 BM Öncülüğünde Barışı Destekleme Harekatına iştirak etmiştir.

Diğer bir açıdan, bu bölgelerdeki ülkelerle NATO ve BİO tatbikatları icra ederek; barışın geliştirilmesi ile politik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi sağlanmaktadır. Bu çerçevede yapılan tatbikatlarda hem güzel ülkemizin hem de TSK'nin tanıtımı yapılmakta, aynı zamanda da TSK'nin gücü ve caydırıcılığı da vurgulanmaktadır.

Lojistik faaliyetler kapsamında, TSK Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'da hibe, kredi veya proje başlıklarında yaptığı lojistik yardımlarla dost ve müttefik ülkelerin bazı ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Şimdiye kadar 23 dost ve müttefik ülkeye yaklaşık 5 milyar \$ civarında lojistik yardım yapıldığı değerlendirilmektedir.

⁹⁰ DAVUTOĞLU Ahmet, *a.g.e.*, s. 222

Özetle, Türkiye, barış ve istikrarın artırılmasına yönelik olarak dost ve müttefik ülkelerle askeri ilişkilerini geliştirmeye devam etmektedir. Bundan amaç yeni ittifaklar yaratmak olmayıp aksine bu oluşumlara, arzu eden tüm ülkelerin katılım ve işbirliğini sağlayarak bölgedeki istikrarı artırmaktır.

A. Barış Çabaları ve Barışı Destekleme Harekatları ⁹¹

Türk Silahlı Kuvvetleri, sorunlara barışçı yollardan çözüm bulunmasına, çatışmaların önlenmesine, önlenememesi halinde, çatışmaların kısa sürede durdurularak kalıcı ve adil bir barışın bir an önce tesis edilmesine büyük önem vermektedir. Bu kapsamda da, TSK soğuk savaş dönemini müteakip ortaya çıkan krizleri önlemek ve kontrol altına almak için en etkili yolun, çokuluslu barışı destekleme harekatı olduğu inancındadır. TSK'nin günümüze dek uluslararası barışı desteklemek amacıyla katıldığı faaliyetleri inceleyecek olursak:

1. Kore Harbi

Dünya barışının korunmasına yönelik BM Barışı Koruma Faaliyetleri'ne Türkiye'nin katkısı, tugay seviyesindeki (4500 kişi) bir birlikle Kore Savaşı'na katıldığı 1950 yılında başlamaktadır. Türkiye Kore'de 1950–1953 yılları arasında dönüşümlü olarak toplam 15,000 personel görevlendirmiştir. Kore'de oluşturulan BM Komutanlığı'nın emrinde çetin muharebelerde 733 şehit vererek dünyada eşine az rastlanan bir fedakarlık ve kahramanlık örneği sergilemiştir.

Özellikle Kunuri'de ABD Kuvvetlerinin geri çekilmesi esnasında yaşanan çetin muharebelerde, Türk Tugayının Birleşmiş Milletler Kuvvetlerine sağladığı destek ve Vegas muharebelerinde gösterdiği kahramanlık, tüm dünya ülkeleri tarafından hayranlıkla izlenmiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kore savaşında göstermiş olduğu fedakarlık ve uluslararası dayanışma ile Mehmetçiğin işgal altındaki Kore halkına sergilediği davranış bugün bile tüm dünya tarafından saygı ve minnetle anılmaktadır. Kore Savaşı'nın ardından Türkiye 18 Şubat 1952'de NATO üyesi olmuş böylelikle

⁹¹ *Gn.Kur Hrk.Bşk.lığı, TSK'nin Dünya Barışına Katkıları Kitapçığı*, Genel Kurmay Basımevi, İst 1999 s. 146

Birleşmiş Milletler'e katılımıyla başladığı siyasal entegrasyonunu askeri yönü ile de tamamlamıştır.

2. Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü(SEEBRIG)

Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü; Balkanlardaki barış ve istikrara katkıda bulunulması, Balkan ülkelerinin NATO ve batı ile güvenlik ilişkilerinin geliştirilmesi ve Balkan ülkeleri arasındaki işbirliği ve diyalogun artırılması amacıyla bölgede yer alan yedi ülkenin Arnavutluk, Bulgaristan, İtalya, Makedonya, Romanya, Türkiye ve Yunanistan katılımıyla kurulmuştur. Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücünün kurulmasına ilişkin anlaşma 28 Eylül 1998 tarihinde imzalanmış, anlaşmada, ABD ve Slovenya gözlemci olarak yer almıştır.

Tugay karargahı çekirdek kadro ile Eylül 1999'da Plovdiv/Bulgaristan'da faaliyetine başlamıştır. Tugay karargahının yeri, Bulgaristan, Romanya, Türkiye ve Yunanistan arasında sırasıyla rotasyona tabi tutulmaktadır.

Tugay Komutanlığı da, katılımcı ülkeler arasında 2 yıllık süreler ile rotasyona tabi olup, ilk tugay komutanı (Tuğgeneral H.Akın ZORLU, 1999–2001) Türkiye'den görevlendirilmiştir.

Barış gücü BİO programı çerçevesinde barışı koruma görevlerine yönelik bir birlik olarak teşkil edilmiştir.

Türkiye çok uluslu barış gücüne, Mekanize P.Tb., Keşif Bl. Top.Bt. ve bir kısım destek unsurları ile katılmaktadır.

3. Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR)

Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu Karadeniz'e sahildar ülkeler arasında barış ve güvenliğe katkıda bulunmayı amaçlayan bir girişimdir. Türkiye'nin öncülüğü ile Bulgaristan, Romanya, Rusya Federasyonu ve Ukrayna arasında yapılan yoğun müzakereler sonucu katılımcı ülkelerin dışişleri bakanları tarafından 2 Nisan 2001 tarihinde İstanbul'da Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR) Anlaşması imzalanmıştır.

Bu girişim ile oluşturulacak kuvvet müşterek liman ve deniz eğitimine ilave olarak, gerektiğinde arama-kurtarma hareketi, doğal afetlerde insani yardım, mayın arama-tarama, çevre koruması, barışı koruma ve insani yardım çerçevesinde görev yapacaktır.

4. Somali’de BM Harekatı (UNOSOM) :

Somali’de düşmanlıkların durdurulması ve insani yardım hareketi için güvenli bir ortam sağlanması amacıyla Ümit Operasyonu adı altında icra edilen insani yardım ve barışı koruma hareketine 2 Ocak 1993 – 22 Şubat 1994 tarihleri arasında 300 kişilik bir mekanize bölük ile iştirak etmiştir. UNOSOM II olarak adlandırılan barış gücünün komutanlığını belirli bir süre bir Türk Generali (Korgeneral Çevik Bir) yapmıştır. Somali’deki barış gücüne bir askeri birlik ile katılım, Kore Harbinden sonra ikinci BM hareketi olma özelliğini taşımaktadır.

5. BM Koruma Kuvveti (UNPROFOR) (Bosna Hersek)

Bosna-Hersek’te insani yardım hareketi için emniyetli bölgeler tesisi ve korunması amacıyla UNPROFOR adı altında kurulan Birleşmiş Milletler Barış Gücü’ne katılım için Türkiye tarafından yapılan talep 22 Mart 1994’te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından onaylanmıştır. Türkiye 04 Ağustos 1993 – 31 Aralık 1995 tarihleri arasında 1400 kişiden oluşan alay seviyesinde bir Mekanize Birlik Görev Kuvveti ile UNPROFOR’a iştirak etmiştir.

6. NATO Uygulama/İstikrar Kuvveti (IFOR/SFOR) (Bosna Hersek)

Dayton Barış Antlaşması’nın uygulanması görevinin NATO’ya verilmesi üzerine UNPROFOR’a tahsisli Türk Barış Gücü takviye edilerek tugay seviyesine çıkarılmış ve 20 Aralık 1995’ten itibaren IFOR’a tahsis edilmiştir.

20 Aralık 1996 tarihinde IFOR görevini tamamlayarak yerini SFOR’a bırakmış ve Türk tugayı da SFOR’a tahsis edilmiştir. Daha sonra yapılan indirimler kapsamında Türk tugayı tabur seviyesine düşürülmüştür. Halen bölgede 844 personelden oluşan 1 Mekanize Taburumuz **Bosna–Hersek Türk Tabur Görev Kuvvet Komutanlığı** (BHTTGKK) adı altında Zenica’da görev yapmaktadır. Ayrıca TSK Saray-Bosna’daki SFOR karargahında bazı kilit

kadrolarda personel görevlendirmesini uzun zamandan beri yapmaktadır. J-9 (Sivil-Asker İşbirliği) kadrosu 1999 yılına kadar Tuğgeneral seviyesinde, bu tarihten sonra Albay rütbesi ile temsil edilmektedir.

7. Sharp Guard Harekatı

UNPROFOR ve IFOR harekatı paralelinde Adriyatik'te STANAVFORMED tarafından icra edilen SHARP GUARD Harekatına Türk Deniz Kuvvetleri'nden görevde 1, hazırlık durumunda 1 olmak üzere 2 firkateyn, akaryakıt gemileri, mayın karşı tedbirleri gemileri görevlendirilmiş ve 13 Temmuz 1992 ile harekatın sona erdiği 2 Ekim 96 tarihleri arasında toplam 18 firkateyn/muhrip, 2 denizaltı, 4 akaryakıt gemisi ve yaklaşık 5.000 personel görev yapmıştır.

8. Deny Flight/Deliberate Forge/Joint Guardian Harekatı

BM'nin Bosna Hersek hava sahası üzerindeki uçuş yasağını uygulamak ve denetlemek amacıyla icra edilen harekate, Türkiye 25 Nisan 1993 tarihinden itibaren bir F-16 filosu ile iştirak etmiştir. Bugüne kadar toplam 12 filo ve yaklaşık 2500 personel rotasyon esasları ile görev yapmış olup, F-16 filosunun görevi Eylül ayında sona ermiştir.

9. Arnavutluk'taki ALBA Harekatı

Arnavutluk'taki olaylar üzerine, bu ülkeye yapılacak insani yardımın güvenle dağıtılabilmesi amacıyla, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 28 Mart 1997 tarihinde 1101 sayılı kararı almış ve AGİT'e yetki devrederek İtalya'nın liderliğinde çok uluslu bir güç teşkil edilmesini kararlaştırmıştır.

Türkiye teşkil edilen çok uluslu güce; 16 Nisan 1997 tarihinden itibaren 759 kişiden oluşan bir Deniz Piyade Tabur Görev Kuvveti ve karargahta görevli 20 subay/ astsubay (toplam 779 personel) ile iştirak etmiştir. Tiran ve kuzeyindeki bölgede görev yapan Türk Birliği, Arnavutluk'taki Türk vatandaşlarının emniyetle tahliyesini sağlamış, 1 Ağustos 1997 tarihinde görevini tamamlayarak Türkiye'ye dönmüştür.

10. Kosova Kuvveti (KFOR)

Şubat 1999'da silahlı çatışmaya dönen Kosova krizinin politik yollardan çözümlenememesi üzerine, NATO 24 Mart 1999'da hava hareketini başlatmıştır.

Türkiye, harekate 10 adet F-16 uçağı ile iştirak etmiştir. Uçaklarımız, hareket süresince gece ve gündüz toplam 2.000 saatten fazla hareket uçuşu gerçekleştirmişlerdir.

Türkiye hava hareketına meydan desteğı sağlamış, ayrıca Adriyatik'te Akdeniz Daimi Deniz Gücü'nde (STANAVFORMED) bulunan bir firkateyn ve Akdeniz Daimi Mayın Gücü'nde (MCMFORMED) bulunan bir mayın avlama gemisi harekate iştirak etmiştir.

Harekatın başlaması ile birlikte Makedonya ve Arnavutluk'a yönelik mülteci akını nedeniyle, meydana gelen krizin çözümüne yardımcı olmak ve yaşanan insanlık dramında oluşan yaraları sarmak maksadıyla; Arnavutluk'ta konuşlu İnsani Yardım Kuvveti (AFOR)'ne bir Sahra Hizmet Bölüğü tahsis edilmiş ve bu birliğimiz 18 Mayıs – 07 Eylül 1999 tarihleri arasında görev yapmıştır.

Harekat süresince Türkiye'de 18.000'i aşkın mülteci barındırılmış, ayrıca Makedonya'da Boyana ve Arnavutluk'ta Elbasan mülteci kampları faaliyete geçirilerek, bu kampların her birinde 3200 civarında mültecinin barınması sağlanmıştır. Mültecilerin Kosova'ya geri dönüşü üzerine kamplar kapatılmıştır.

Türkiye, Kosova krizine çözüm bulunması ve NATO ile Yugoslavya Federal Cumhuriyeti arasında imzalanan barış anlaşmasının uygulanması maksadıyla oluşturulan ve yaklaşık 50.000 kişiden oluşan uluslararası güce 1 Mekanize Tabur Görev Kuvveti ile iştirak etmekte ve tabur, Alman tugayı ile beraber KFOR'un hareket kontrolünde görevini yerine getirmektedir.

Taburun görevi; NATO liderliğinde Kosova'da icrasına başlanan barışı uygulama ve destekleme hareketini kendi bölgesinde icra etmek maksadıyla; 1244 sayılı karar ve askeri teknik anlaşmanın uygulanmasını sağlamak ve denetlemektir. Bu maksatla, kontrol noktası tesisi, keşif, devriye ve gözetleme

insani yardım faaliyetleri icra etmektedir. Bir Azerbaycan ve bir Gürcistan Mekanize Piyade Takımı, Türkiye'deki eğitimlerinden sonra Türk Tabur Görev Kuvvetinin komuta-kontrolü altında, Türk bölgelerinde görevlendirilmiştir.

11. Körfez Savaşı Sonrasında Kuzey Irak'taki Harekat (Huzuru Temin / Kuzeyden Keşif Harekatı)

Mültecilerin evlerine dönebilmeleri ve Irak'ın 36° K paralel kuzeyindeki askeri faaliyetlerine mani olmak maksadıyla, Kuzey Irak'ta 36'ncı paralel kuzeyinde Mart 1991'den itibaren koalisyon kuvvetleri tarafından Huzuru Temin Harekatı uygulanmaya başlanmıştır.

Bu harekat Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 25 Aralık 1996 tarihinde aldığı 477 no'lu karar ile, 1 Ocak 1997 tarihinden itibaren yerini Türkiye, ABD ve İngiltere'nin oluşturduğu koalisyon güçlerinin sadece hava gücü unsurlarının iştirak ettiği, Kuzeyden Keşif Harekatına bırakmıştır.

Irak'ın, 36'ncı paralelin kuzeyindeki Uçuşa Yasak Bölgedeki hava ihlallerini önlemek için BM kararları doğrultusunda uygulanan Kuzeyden Keşif Harekatı devam etmektedir. Harekata İncirlik Hava Üssünde bulunan Türkiye, ABD ve İngiltere tarafından oluşturulan Birleşik Görev Kuvveti hava unsurları iştirak etmektedir.

B. BM Askeri Gözlem Misyonları ⁹²

1. BM İran - Irak Askeri Gözlemci Grubu (UNIIMOG)

İran-Irak harbini müteakip, tarafların ateşkes anlaşmasına uymalarını gözlemlemek ve birliklerin çekilmesine nezaret etmek maksadıyla; tesis edilen BM İran-Irak askeri gözlemci grubuna (UNIIMOG) Ağustos 1988 - Mayıs 1991 tarihleri arasında 6 aylık sürelerle dönüşümlü olarak 10'ar askeri gözlemci görevlendirilmiştir.

⁹² Gn.Kur Hrk.Bşk.lığı TSK'nin Dünya Barışına Katkıları Kitapçığı, Genel Kurmay Basımevi, İst 1999 s.34

2. BM Irak - Kuveyt Askeri Gözlemci Grubu (UNIKOM)

BM Güvenlik Konseyi'nin 9 Nisan 1991 tarih ve 689 sayılı kararı ile BM Irak-Kuveyt Gözlemci Misyonu (UNIKOM) teşkil edilmiştir. Misyonun görevi;

- Abdullah Körfezini ve Irak'ta 10 km., Kuveyt'te 5 km. olmak üzere toplam 15 km. genişliğinde tesis edilen Irak-Kuveyt askerden arındırılmış sınır bölgesini gözetlemek,
- Bir devlet sınırından diğerine yönelik saldırgan faaliyetleri gözetlemek,
- Askerden arındırılmış bölgedeki askeri ihlallere mani olmaktır.

Türkiye UNIKOM'da, 21 Mayıs 1991 tarihinden bu yana 1 yıllık süreler ile personel görevlendirmektedir. Şu ana kadar toplam 63 personel görev yapmıştır. Halen 6 subay görev yapmaktadır.

3. BM Gürcistan Gözlemci Grubu (UNOMIG)

BM Güvenlik Konseyi'nin 24 Ağustos 1993 tarih ve 858 sayılı kararı ile BM Gürcistan Gözlemci Misyonu (UNOMIG) teşkil edilmiştir.

Misyonun görevi;

Gürcistan ve Abhazya arasında 27 Temmuz 1993 tarihinde imzalanan Ateşkes Anlaşması'nın uygulanmasını kontrol etmek, iddia edilen ihlalleri araştırmak, bu görevlerle ilişkili tüm gelişmeleri BM Genel Sekreterliği'ne rapor etmektir.

Türkiye UNOMIG'de 15 Ekim 1994 tarihinden itibaren 6 aylık süreler ile personel görevlendirmektedir. Bu görevde şu ana kadar 64 askeri personel görev yapmıştır. Halen 5 subay görev yapmaktadır.

4. Gürcistan AGİT Gözlemci Misyonu

Türkiye Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan'a yönelik hareketinden kaynaklanan mülteci akımı nedeniyle, Gürcistan / Çeçenistan sınırında oluşturulan

AGİT Gözlem Misyonu'na 20 Şubat 2000 tarihinden itibaren 1 Askeri Gözlemci subay ile iştirak etmektedir.

5. El Halil'de Geçici Uluslararası Mevcudiyet (TIPH)

Türkiye; Batı Şeria'daki El-Halil (Hebron) şehrinin, İsrail kuvvetlerince boşaltılarak Filistin ulusal yönetimine devredilmesini izlemek ve rapor etmek amacıyla İsrail ve Filistin ulusal yönetimi arasında imzalanan bir anlaşmayla kurulan "El Halil'de Geçici Uluslararası Mevcudiyet" adlı uluslararası gözlemcilik görevine, 1 Şubat 1997 tarihinden itibaren her iki tarafın isteği üzerine iştirak etmiştir. Halen bu görevde 12 kişi bulunmaktadır.

6. BM Doğu Timor Geçiş Yönetimi (UNTAET)

Doğu Timor'da barış, güvenlik ve istikrarın sağlanması ile düzenin kurulması amacıyla kurulan "BM Doğu Timor Geçiş Yönetimi (UNTAET)" bünyesindeki Askeri Gözlemciler Grubu'na 1 Şubat 2000'den itibaren iki subayla iştirak edilmeye başlanmıştır.

C. TATBİKATLAR ⁹³

NATO ve BİO tatbikatları ülkeler arasındaki barışın geliştirilmesinin yanında, politik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde de önemli bir vasıta. Bu çerçevede tatbikatlarda hem güzel ülkemizin hem de TSK'nin tanıtımının yapılması, aynı zamanda da TSK'nin gücü ve caydırıcılığı da vurgulanması önem kazanmaktadır.

TSK'nin, Balkan, Orta Asya ve Ortadoğu ülkeleri ile beraber icra ettiği Tatbikatlar :

- NATO/BİO Tatbikatlar

BİO ruhuna uygun tatbikatlar ve diğer tatbikatlar kapsamında planlanıp icra edilmektedir.

⁹³ KKK.lığı Harekat Başkanlığı Tatbikatlar Şube Bilgi Notu Genel K. Başk. Ank.1998, s.24

NATO ve Barış İçin Ortaklık (BİO) Tatbikatları Planlama ve İcra Esasları :

NATO ve BİO Tatbikatları ülkeler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir vasıtaadır. Bu çerçevede tatbikatlarda Türkiye'nin ve TSK'nin tanıtımı ile TSK'nin var olan gücünün hissettirilmesi, savunma sanayimizin açıklanması ve bazı fabrikaların gezdirilmesi çok önemli olup, hayati önemi haizdir. Ayrıca küreselleşen dünyada müteakip barış görevlerinin de birlikte yapılabileceği düşünülerek ' *Berber Çalışabilirlik* ' ilkesinin de denenmesi bakımından bir fırsat olduğu değerlendirilmektedir.

Türkiye'de yapılacak BİO tatbikatlarına katılan yabancı personele kültür gezisi, sosyal ve kültürel faaliyetler programa dahil edilmektedir. BİO tatbikatlarının planlanmasında özellikle; "Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'da etkinliğimizi artırmak, Karadeniz'e mücavir ülkelerle ilişkilerimizi geliştirmek" hedefi göz önünde tutulmaktadır. Dost ülkelerin ülkemizde icra edilecek BİO tatbikatlarına katılmalarını teşvik etmek, BİO ile entegrasyonlarına yardımcı olmak ve bu ülkelere yönelik milli politikalarımızı desteklemek maksadıyla; anılan ülkelere katılacak birlik personeline iâşe, ibate ve ulaştırma (personeli hava yoluyla Türkiye'ye getirmek ve geri götürmek dahil) konularında kolaylıklar sağlanmaktadır.

D. LOJİSTİK ⁹⁴

TSK'nin Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'daki Lojistik faaliyetleri hibe, kredi veya proje başlıklarında yapılmaktadır.

Şimdiye kadar 23 dost ülke ve kuruluşa toplam 5 milyar \$ civarında lojistik yardım yapılmıştır. Bu miktarın yaklaşık 4.9 milyar ABD doları hibe olarak, 30 milyon ABD Dolar'ı kredi olarak, 50 milyon ABD doları ise projelerdir. Bu yardım ve destekler bir plana uygun olarak sürdürülmektedir.

⁹⁴ KKK.lığı Harekat Başkanlığı Tatbikatlar Şube Bilgi Notu Genel K. Başk. Ank.1998, s.26

1. Kafkaslar

Azerbaycan: Kara Harp Okulunun ihtiyaçları karşılanmış ve 25 Ağustos 2001'de Gn.Kurmay Başkanımızın da katıldığı bir tören ile Azerbaycan KHO ilk mezunlarını vermiş ve bu tören Türk TRT 'sinden canlı olarak yayımlanmıştır. Aynı törende Türk Yıldızları da bir gösteri uçuşu gerçekleştirmiştir. Törene Azerbaycan halkının katılımı büyük olmuştur.

Nahçıvan : Nahçıvan'da yapılan eğitim amaçlı çeşitli dersanelerin açılışı ile BMC marka taktik tekerlekli araçlarının teslim töreni Ekim 2001'de, KKK'nı temsilen üst rütbeli personel, Erzurum Radyosundan sanatçı ve saz grubu ile medyanın katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Tren bir şölen kapsamında icra edilmiştir.

Gürcistan : Bir Gürcü P. Tugayı'nın rnek Türk tugayı haline getirilmesi çalışmaları devam etmektedir. TSK tarafından 2 adet UH-1H genel maksat helikopteri 24 Eylül 2001 tarihinde düzenlenen bir törenle Gürcistan'a teslim edilmiştir. Ayrıca 1 pilot ve 1 bakım teknisyeni altı ay süreyle teknik danışman olarak bu ülkede görevlendirilmiştir. Törene Genel Kurmay Başkanlığı ve KKK'lığını temsilen üst rütbeli subaylar katılmışlardır.

Kazakistan: Kazak Savunma Bakanlığının ihtiyaçlarını karşılama çalışmaları devam etmektedir. Talep karşısında hazırlanan araç, levazım, mhimmattan oluşan askeri malzeme Gürcistan zerinden Hazar geçidi ile 2001 Ekim ayında Kazakistan'a gönderilmiştir.

Bu ülkeye daha önce Rusya Federasyonu (RF) zerinden gönderilen malzeme, tüm işlemler Devletler Hukukuna uygun olarak yapılmasına rağmen RF'nun çıkarttığı zorluk üzerine geri dnmştir.

Özbekistan: Özbekistan 2001 Eylül ayı içerisinde Türkiye'den yardım talebinde bulunmuştur. Bu yardım talebine olumlu yaklaşılmış ve soğuk iklim giyeceği ile, şahsi melbusat ve dağcılık malzemesinden oluşan 200 kişilik yaklaşık 500.000 ABD doları tutarında bir yardım paketi bu ülkeye gönderilmiştir.

Kırgızistan: Ağustos 1999'da başlayan terör olaylarından etkilenen Kırgızistan Savunma Bakanlığı da Ocak 2000'de aynı maksatla yardım talebinde bulunmuştur. Kırgızistan'a levazım, MEBS ve ordu donatım malzemeleri Kazakistan'a gönderilen malzeme güzergahından 2001 Ekim ayı içerisinde gönderilmiştir.

2. Balkanlar

Arnavutluk: Bir Arnavut birliğini teçhiz çalışmaları devam etmektedir. Halen Arnavutluk'ta yürütülen önemli projeler; Arnavut bazı birliklerinin teçhizi, ve Arnavutluk Deniz Harp Okulu ile Paşa Liman ve Tersanesi Bakım ve Onarım faaliyetleridir.

Bosna-Hersek: Savunma Bakanlığının ihtiyaçlarını karşılama çalışmaları devam etmektedir. Bu ülkede bulunan yardım kurulu ve BHTTGK tarafından yardımlar yapılmaktadır.

Makedonya: Bir bakım kademesinin modernizasyon çalışmaları devam etmektedir. Lojistik yardımların çoğunlukla ülkelerin isteklerine dayandığı, ancak ülkelerin ihtiyaçlarını tam tespit edemedikleri, talep ettikleri malzemeler için öncelik veremedikleri ve kendi iç organizasyonlarının farklılığından dolayı isteklerde dublikasyon olduğu ve bir sistem yönetimi dahilinde olmadan talep yapıldığı değerlendirilmektedir.

Dost ülkelere yapılan yardımlarda karşılaşılan sorunlar ve sorunların giderilmesi için önlemler konusunda bu ülkelerle bir Lojistik Ortak Çalışmanın (seminer, sempozyum) yapılması ve bunun belirli aralıklarla tekrarının uygun olduğu değerlendirilmektedir. Böylece; yardımları yönlendirmek, takibini yapmak, zaman içinde bağımlılığı ve kontrolü tesis etmenin, uygun teşkilat, eğitilmiş personel ve mevcut doküman/yönergeler çerçevesinde mümkün olabileceği değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Geçmişle bugün arasında, değişen dünya koşulları yönünden büyük farklılıkların olduğu yeni bir çağdan geçilmektedir. İçinde bulunduğumuz bu çağda gerçekleşen değişimler, gelecekte beklenen kapsamlı dönüşümlerin de habercisidir. Geride bırakılan yüzyıl, iki büyük Dünya Savaşı, imparatorlukların sona ermesi ve onların yerine ulus devletlerin ortaya çıkması, özellikle son 25 yıl içinde ekonomik, sosyal, siyasal alanlarda dünya ölçeğinde yaşanan büyük değişimlerle tarihe damgasını vurmuştur. Bu dönüşüm süreci, ulusları ve ekonomileri birbirinden ayıran duvarların ortadan kaldırılmasına yol açmış ve yepyeni dinamikleri harekete geçirmiştir. Küreselleşme olarak adlandırılan bu süreçte yaşanan gelişmeler düşleri zorlamakta ve insanlığa yepyeni ufuklar açmaktadır.

Soğuk savaşın ve bloklar arası mücadelenin sona ermesi sonucunda küreselleşmeye yönelik yeni bir dünya düzeni arayışına gidilmiş, bu da uluslararası barış ve istikrar açısından tehdit kavramını büyük ölçüde değiştirmiştir. Tehdit daha önce belirgin ve kitlesel iken, 21. yüzyıl başlarında, çok yönlü, çok boyutlu ve değişken bir hale gelmiş, ortama belirsizlik ve istikrarsızlıklar hakim olmuştur. Bölgesel ve etnik çalışmalar, ülkelerdeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar ve belirsizlikler, ülkeler ve bölgeler arasındaki ekonomik ve refah seviyesindeki dengesizlik, kitle imha silahları ve uzun menzilli füzelerin yayılması, kökten dincilik, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, uluslararası terörizm şeklinde ortaya çıkan yeni tehdit ve riskleri de ihtiva etmeye başlamıştır.

Son 11 Eylül olayı, Afganistan'a müdahale, Balkanlar ve Kafkasya'daki gerginlik ve çatışmalar orta Asya'da devam eden istikrarsızlık, Orta Doğu'daki kronik bunalım, devam eden Arap-İsrail çatışmaları, Irak'ın işgal edilmesi, Taliban ile su yüzüne çıkan uluslararası terörizm, kitle imha silahlarının bölge ülkelerinde olması ve silahlanma, uzun süredir çözülmeyen Kıbrıs sorunu, AB'nin genişlemesi, Avrupa Ordusu ile ilgili devam eden sorunlar Yunanistan'ın emelleri Türkiye'nin bulunduğu Coğrafyada yer almaktadır. Tüm bu gelişmeler bölge ve dünya barışı için tehdit oluşturunca nitelik taşımaktadır.

Böyle bir ortam içerisinde Türkiye'nin gelecekteki beklentisi, bulunduğu coğrafyada, güvenlik kaygıları olmayan bir gelecek hazırlamaktır. Bu temel gayeden hareketle ülkemizin, yakın çevresiyle uzun vadede, aktif bir yaklaşımla, güven ve güvenlik artırıcı ortak paydalarda buluşabilmesi gerekmektedir. Kriz üçgeni olarak nitelendirilen bölgenin odak noktasında yer alma özelliğiyle Türkiye, bölge ve dünyada barış ve istikrarın tesisi için en önemli unsur olarak değerlendirilmektedir.

Dünyadaki gelişmeler Türkiye'nin önemini artırmış ve Türkiye için yeni ufuklar ve fırsatlar yaratmıştır. Bu fırsatlardan yararlanabilmesi ve sorumluluklarını yerine getirmesi, Türkiye'nin istikrar içinde yoluna devam etmesiyle mümkündür. Türkiye'nin hem iç istikrarı, hem ulusal çıkarları, hem de bölge barışının gerektirdiği nitelikteki politikaları izlemesi bölge istikrarının kaçınılmaz güvencesidir. Sorunların dünya ile birlikte çözülmesinde, küreselleşmeye ayak uydurulmasında Türkiye'nin büyük çıkarları vardır. Uyguladığımız politikanın özünde, bir taraftan Avrupa ile bütünleşme sürecini hızlandırırken, diğer taraftan ABD ile geliştirilmiş ortaklık kavramı içinde stratejik iş birliği alanlarını artırmak, Orta Doğu ve Uzak Doğu ile ilişkileri geliştirmek ve aynı zamanda merkezinde yer aldığı Türk dünyası için bir model olması gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden beri laik, demokratik ve rasyonel yönetim tarzına sahip bir ülke olmak azminde olduğu için, savaşı değil, barışı arayan bir politika izlemektedir. Ortak kültür zemininin oluşturulmasında, bütün mücavir bölgelerin bir önceki siyasal egemenliklerinin merkezi olan ülkemizin ayırt edici özelliklerinden birisi, Türkiye'nin bölgeler arası kültürel etkileşim hatları üzerinde bulunmasıdır. Diğer ülkeler sadece kendi yakın bölgelerinde ortak kültür zeminine sahip iken, Türkiye aynı anda hem Balkanlarda, hem Orta Doğu'da hem de Kafkaslarda bu ortak kültür zeminini etkileyebilecek bir derinliğe sahip bulunmaktadır. Osmanlı Türk kültür mirası bütün bu bölgelere yayılmış durumdadır. Dolayısıyla da ortak kültür zeminini geliştirecek her gelişme bu açıdan bölgedeki kültür etkinliğimizi artıracaktır.

Türkiye'nin çevredeki kültürlerle sahip olduğu tarihsel ilişki, benzer çevredeki ülkelerin kendi aralarındaki sorunların yumuşatılmasında ve muhtemel çözümünde temel bir etken haline gelebilir. Çünkü Türkiye'nin tarihsel olarak sahip olduğu hakemlik rolü, bölgedeki ilişkilerin karmaşıklığı göz önüne alındığında önemli bir ortak payda oluşturmaktadır.

Türkiye, Asya, Avrupa ve Afrika'nın teşkil ettiği bir üçgenin merkezi durumundadır. Bu üç kıtanın iç denizleri olan Akdeniz ve Karadeniz'i birbirine bağlamakta, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'yu birleştirmektedir. Bu coğrafi konum dünyada ve bölgede oluşabilecek her türlü güç yapısına göre büyük değer taşımaktadır.

Türkiye, köklü tarihi, jeostratejik konumunun sağladığı avantajları, dinamik ekonomisi ve yetişmiş insan gücüyle her alanda dünya ile birlikte yaşama ve dünya ile yarışma iddiasındadır. Ülkemizin bu doğrultuda, kısa vadede AB içinde ve dünyanın gelişmiş ilk 10 ülkesi arasında yer alma hedeflerine doğru daha planlı ve hızlı adımlar atabilmesi, küreselleşmenin gereklerini açıklık, saydamlık ve yaratıcılığı teşvik eden bir sistem bütünlüğü içerisinde zamanında bünyesine uyarlamasıyla doğru orantılıdır. Türkiye 21. yüzyıla hedefleri de, umutları da büyük olarak girmiş bulunmaktadır. Tüm vatandaşlarına çağdaş uygarlığın bütün nimetlerini sağlama iddiası ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin, ülkeler arasındaki büyük rekabet ve yarışta diğerlerinden geri kalması hiçbir şekilde düşünülemez.

Türkiye Cumhuriyeti, bulunduğu bölgede her gün yeni kazanımlar elde eden bir ülke olarak çağdaş uygarlık savaşımını başarılı bir şekilde sürdürmektedir. Türkiye'nin bu başarıları, temelde kendi öz gücüne ve insanının öz güven kararlılığına dayanmaktadır. Türkiye, Cumhuriyet'in ilanından bugüne kadar geçen 82 yıl içinde, dünyanın 22 nci büyük ekonomisine sahip, dış satımının yaklaşık %90'ı sanayi ürünü olan, dış ticaret hacmi hızla büyüyen, turizmi her geçen gün daha da gelişen, iş adamları dünyanın her yerinde yatırımlar yapabilen bir ülke durumuna gelmiştir. Türkiye, yakın bir gelecekte dünya enerji pazarının yalnız en hızlı gelişen ülkesi değil, aynı zamanda dünya enerji koridorlarının kavşağı olacaktır.

Türkiye 13 ülke ile dünyanın komşu sayısı en çok olan ülkeleri içinde 3. sıradadır. Bunların üçü terörü destekleyen ülkeler olarak ilan edilmiştir. Her birinin kendine özgü özellikleri bulunan bu komşu ülkelerle iyi ilişkilerin ve iş birliğinin geliştirilmesi hedef alınmıştır. Cumhuriyet döneminde günümüze dek geçen süreç Türkiye'nin dünya ve bölgesi ile ilişkilerinde sözüne güvenilir, tutarlı, etkin ve çok boyutlu bir çizgi içinde olduğunu teyit etmektedir. Ayrıca bölgesinde yüksek saygınlığa sahip, kendisine saygı ile bakılan bir ülke durumuna gelmiştir. Bu nitelikleriyle, Avrupa'da, Balkanlar'da, Kafkaslar'da, Orta Asya'da ve Orta Doğu'da barış, istikrar ve iş birliğinin tesisine katkıda bulunmaktadır. Ancak dünya devleti olmanın getirdiği sorumluluklar da vardır. Bu sorumlulukların Türkiye'nin ulusal çıkarları ve dünya şartları dengelenerek ve bilinerek yerine getirilmesi gerekmektedir.

Cumhuriyetimizin temel ilkelerinden birini oluşturan Misak-ı Milli bize bu ülkelerin hiçbirinde olmayan bir siyasi avantaj sağlamaktadır. Çünkü bu ilke sayesinde bizim bir kısım komşumuzun aksine, hiçbirinden toprak talebimiz yoktur. Bu ülkelerde yaşayan soydaşlarımızın yaşadıkları ülkelerin saygın birer üyesi olmalarından başka bir şey beklememekteyiz. Bu olgu, Türkiye açısından çevremizde gerginliklerin önlenmesinde en önemli faktörü oluşturmaktadır.

Türkiye'nin dünya barışına katkıları daha kurtuluş savaşı yıllarından itibaren başlamıştır. Türkiye savaşırken bile bölgede barış ve istikrarın korunması ve kurulacak Türk Devleti için olumlu bir uluslar arası ortam yaratabilmesi için her zaman barış görüşmelerine kapıyı açık tutmuştur. Cumhuriyet kurulduktan sonra barış ve güvenlik anlayışını benimseyen Türkiye Cumhuriyeti sürekli barışa yönelik bir politika izlemiştir. Böyle bir politikanın ısrarla uygulanması ise yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslar arası arenada hak ettiği yeri almasını ve güven duyulmasını sağlamıştır. Bu durum yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerde çok ender rastlanan bir durumdur. Türkiye'nin dünya barışının sağlanmasına ve bu alandaki katkısına bakıldığında, barışa katkı sağlama yaklaşımının Türkiye cumhuriyetinin temelinde yatan en önemli ilkelerden biri olduğu görülür.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunun ilk günlerinden itibaren Ulu Önder Mustafa Kemal ATATÜRK 'ün **“Yurtta Barış Dünyada Barış”** ilkesine sadık kalarak, dünyanın en istikrarsız bölgesinde barış ve istikrarın bir unsuru haline gelmiş olup başta sınır komşuları olmak üzere bütün ülkelerle dostane ve barışçı ilişkiler kurarak ve bu ilişkileri geliştirerek bölge ve dünya barışına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Türk dış politikası Lozan'dan bu yana hiç bir zaman tehditkar olmamıştır. Zira Türkiye'nin coğrafi yayılmacılık emeli yoktur. Misak-ı Milli'nin, Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan önce ilan edilmesi bile gelecekte düşman işgalinden kurtarılacak ve yeniden yapılandırılacak Türk Devletinin artık Osmanlı Devleti'nin sınırlarından çok daha küçük bir ülke olacağını kabullenilmesi demek olmuştur. Türkiye'nin “Megali Idea” benzeri bir ülküsü de yoktur. Elindeki toprakların korunması, ulusal bütünlüğünün ve bağımsızlığının idamesi gibi mütevazı fakat vazgeçilmez amaçları vardır. Dış politikasının da temel amacı anavatanın savunulması ve vatandaşlarının refahının sağlanmasıdır. Yalnız bunu yaparken içeriden ve özellikle dışarıdan gelecek taleplere karşı müteyakkız davranmak zorundadır.

Bu çerçevede TSK'nin, dünya ve bölge barış ve istikrarına katkıda bulunmak ve soğuk savaş sonrası oluşan yeni politik-strateji ortamında etkin ve aktif rol almak maksadıyla, barışı destekleme hareketlerine, BM gözlem görevlerine katılmaya başlamış, ikili anlaşmalarla Kafkasya, Orta Doğu ve Balkan Ülkeleri ile askeri eğitim ve işbirliği çerçevesinde askeri ilişkilerini geliştirmiş ve askeri rolünü kuvvetlendirmiş ve bölge barış ve istikrarında çok etkin bir rol oynamıştır.

Türkiye, barış ve istikrarın artırılmasına yönelik olarak diğer ülkeler ile de askeri ilişkilerini geliştirmeye devam etmektedir. Bundan amaç yeni ittifaklar yaratmak olmayıp aksine bu oluşumlara, arzu eden tüm ülkelerin katılım ve işbirliğini sağlayarak bölgedeki istikrarı artırmalıdır.

Hedef Türkiye'yi güçlü ve saygın kılmaktır. Çok uluslu bir imparatorluğun tasfiyesi neticesinde kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, kısa zamanda bölgesinde ve dünyada ağırlıklı bir güç durumuna gelmiştir. Cumhuriyet döneminin gurur verici başarıları, gelecekteki başarılarımızın da güvencesidir.

Türkiye, Büyük Atatürk'ün koyduğu çağdaş uygarlık düzeyine erişme hedefi doğrultusunda, insanlığın ortak uygarlığına katkıda bulunarak, uluslar arası toplum içindeki saygın yerini daha da güçlendirecektir.

Türkiye'nin bölgede “ulusal, lâik, demokratik sosyal hukuk devleti” özelliklerini koruması ve bunu yaygınlaştırması; bölge uluslarının sorunlarının, dıştan gelen güçlerle değil, yörenin kendi uluslarınca çözülmesi gerektiğini anlatması ve bu konuda öncülük etmesi yararlı olacaktır.

Türkiye, bölgesel ve dünya barış ortamının tesisi ve devam ettirilmesi için her türlü aktif çabayı sürdürmeye ve Asya ile Avrupa arasında olduğu gibi, NATO ve BİO ülkeleri arasında da mevcut ilişkilerin geliştirilmesinde köprü görevi üstlenmeye devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyet'i geçen 82 yıl içerisinde, dünya ve bölgesi ile ilişkilerinde sözüne güvenilir, tutarlı etkin ve çok boyutlu çizgi içinde olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye bugün bölgesinde iş birliği ve barış çabalarına öncülük eden, evrensel değerleri savunan bir “Dünya Devleti”dir. Bugünün, çağın ve geleceğin devletidir, istikrarın, simgesidir. Ayrıca bölgesinde yüksek saygınlığa sahip, kendisine saygı ile bakılan bir ülke durumuna gelmiştir. Bu nitelikleriyle, Avrupa'da, Balkanlar'da, Kafkaslar'da, Orta Asya'da ve Orta Doğu'da barış, istikrar ve iş birliğinin tesisine katkıda bulunmaktadır.

Bu noktada önemli olan Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada bölgesel güç olarak ağırlığını hissettirmesi ve bölge ve dünya barışının idamesinin kendi menfaatleriyle, paralellik gösterdiğinin farkında olmasıdır.

Türkiye, Soğuk Savaş dönemi alışkanlıklarından sıyrılarak tehdit algılamalarında daha gerçekçi olmak ve bunun yanı sıra artan önemini, uygulayacağı politikalarla görünür hale getirmek zorundadır.

Jeostratejik konumu itibariyle doğu ile batı arasında, siyasi, ekonomik, kültürel, pek çok konuda gerçek bir köprü konumunda olan Türkiye'nin komşularıyla mevcut siyasi ilişkileri çerçevesinde bu imkanından yeterince istifade edemediği dikkate alındığında; dünyanın jeopolitik ve jeostratejik merkezindeki konumu ile asırlardır sıkıntılar yaşayan ve bugün ekostratejik bir fırsat yakalayan Türkiye, artık önceden hazırlanmış senaryoların planlamasında yer alan ve baş rollerde oynayan bir aktör olarak yeni dünya sahnesinde yerini

alacaktır. Türkiye, yeni dünya düzeninin oluşumunda, silahlı kuvvetleri ile geleceğe güvenle bakan, kendisine yönelen her türlü tehdidi caydıran, yeni asrın ihtiyaçlarına cevap verebilen, dostluğu ve varlığı aranan, yer aldığı tarafa üstünlük ve avantaj sağlayan, dünya barışının tesisinde bir denge unsuru olma özelliğini koruyan, sözüne ve tavrına önem verilen, yurttta barışı cihana taşıyan ve sahip olduğu değerlerle örnek alınan bir dünya devleti olma yönünde hızla ilerlemektedir.

KAYNAKÇA

- 1- İLHAN, Suat. *Türkiye'nin Jeopolitik Konumu Ve Türk Dünyası*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999
- 2- ÖZEY, Ramazan. *Jeopolitik Ve Jeostratejik Açıdan Türkiye*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1998
- 3- MACKINDER, H. John. *Journal Vol. XXXIV (The Geographical Pivot Of History)*, Geographical, 1909
- 4- DAVUTOĞLU, Ahmet. *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre Yay. 2002
- 5- MÜTERCİMLER, Erol. *21. Yüzyıl Ve Türkiye Yüksek Strateji*, İstanbul: Erciyaş Yayınları, 1997
- 6- BAYAT, Mert. *Deniz Gücü Dersi Notu*, İstanbul: Deniz Harp Okulu Yayım, 1992
- 7- NICHOLAS, J.Spykman. *The Geographic Of The Peace*, Newyork, 1944
- 8- FULLER, E.Grahan. LESSER, O.Jan. *Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu*, İstanbul: Alfa Yay. 2000
- 9- *Türkiye İstatistik Yıllığı*, Ankara: D.İ.E, 1997
- 10- ERENDİL, Muzaffer. *Çağdaş Ortadoğu Olayları*, Ankara: Genel Kurmay Basımevi, 1992
- 11- *Orta Asya-Hazar-Ceyhan Boru Hattı Ve Milli Güce Etkileri* İstanbul: Harp Ak. Basımevi, 1999

- 12- KLARE, Michael. *Serseri Devletler Ve Yasadışı Nükleer Güçler*, İstanbul: Harp Ak. Basımevi, 1996
- 13- SARIBAY, A.Y., KEYMAN, E.Fuat. *Global Yerel Eksende Türkiye*, İstanbul: Alfa Yay. 2000
- 14- ARI, Tayyar. *2000'li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi*, İstanbul: Alfa Yay. 1999
- 15- KOCAOĞLU, Ahmet. *Petro - Strateji*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1996
- 16- SANDIKLI, Atilla. *Küreselleşen Dünyada Birlik Oluşturma Stratejisi Ve Egemen Devletler Birliği*, İstanbul: Harp Akademileri Yayınları, 2003
- 17- *Orta Asya-Hazar-Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri*, İstanbul: Harp Akademisi Basımevi, 1999
- 18- ÖYMEN, Onur. *Geleceği Yakalamak*, İstanbul: Remzi Kitap Evi, 2000
- 19- BREZEZINKI, Zbigniew. *Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Önceliği Ve Bunun Jeostratejik Gereklere*, İstanbul: Sabah Kitapları, 1999
- 20- USLUBAŞ, Fevzi. *İmparatorlukların Bataklığı*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yay. 2005
- 21- SARIKAYA, Cüneyt. *Dünya Siyasetinde Petrolün Yeri Ve Önemi*, 2003
- 22- GÜRLESEL, C.Fuat. *Ekonomi Politikasının Dış Politikaya Etkileri*, Haziran 2003
- 23- *Jeopolitik Ve Türkiye'nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam* Harp Ak. Yayınları, 2002

24- 21'-nci İlk Çeyreğinde Türkiye'nin Genel Vizyon Politikası ve Stratejisi ' ' İstanbul: Harp Ak. Yay. 1998

25- AYBARS, Ergün. *Orta Doğu'da Bölgesel Barışa Etki Eden Hususların Analizi, Sempozyum Bildirileri: Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur*, İstanbul, 2002

26- ÖZKÜRKCÜ, E.Gazi. *Balkanların Konumu, Jeopolitik Ve Jeostratejik Özellikleri, Sempozyum Bildirileri: Balkanlar Ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları*, İstanbul, 1999

27- DEVLET, Nadir. *Kafkaslarda Barışa Etki Eden Hususların Analizi, Sempozyum Bildirileri: Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur*, İstanbul, 2002

28- *Türkiye'nin Yeni Jeopolitiği: Balkanlardan Batı Çin'e*, İstanbul: Harp Ak. Basımevi, 1995

29- TÜLÜMEN, Turgut. *Doğu Akdeniz'de Bölgesel Barışa Etki Eden Hususların Analizi, Sempozyum Bildirileri: Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur*, İstanbul, 2002

30- *Global Trends 2015 A Dialogue About The Future With Nongovernment Experts, Global Trends 2015* December 2000

31- ALP, A.Hikmet. *Balkanlar Ve Karadeniz'de Barışa Etki Eden Hususların Analizi, Sempozyum Bildirileri: Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur*, İstanbul, 2002

32- KULOĞLU, Armağan. *21'nci Yüzyılın Başlangıcında Türkiye'nin Değişen İlgisi Ve Etki Alanları*, İstanbul: Stratejik Analiz Dergisi, Cilt1, Sayı 10, 2001

33- *Genel Kurmay Hark. Bşk.lığı TSK'nin Dünya Barışına Katkıları Kitapçığı*, İstanbul: Genel Kurmay Hark. Bşk.lığı Genel Kurmay Basımevi, 1999

34- KKK'lığı Harekat Başkanlığı Tatbikatlar Şube Bilgi Notu, Ankara: KKK'lığı Harekat Başkanlığı Genel Kurmay Başkanlığı, 1998